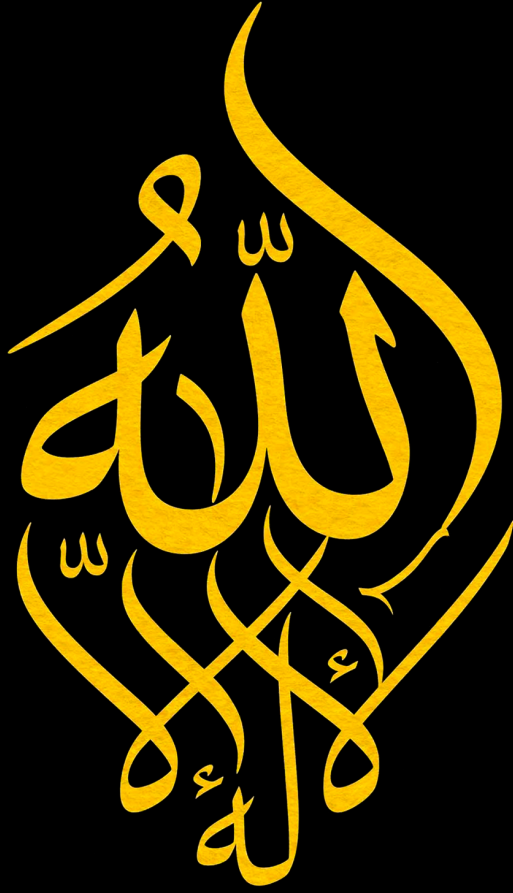

LA İLAHE İLLALLAH

2

Halil İbrahim Genç

LA İLAHE İLLALLAH 2

Halil İbrahim Genç

ISBN:

978-625-98415-6-4

Eylül 2025

İSTANBUL

www.istanbultevhidokulu.org

İletişim: iletisim@istanbultevhidokulu.org

www.facebook.com/Sonsuzdan-Uzanan-El-577429662314345

Youtube-Halil İbrahim Genç

<https://youtube.com/@Halil%C4%B0brahimGen%C3%A7>

Baskı:İMAK OFSET

Esenyurt / İstanbul

Tel: 444 62 18

Sertifika No: 71320

La ilahe illallah

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

La ilahe illallah

2

La ilahe illallah

İçindekiler

Söze başlarken “La ilahe illallah”...	5
Yeniden “La ilahe illallah”...	11
Yol ve “La ilahe illallah”...	103
Ben olan...	139

La ilahe illallah

Söze başlarken “La ilahe illallah”...

Düşünce; kendini gerçekleştirme olanağı olarak var olma olanağıydı. Yaratmak da kendini gerçekleştirme olanağında kendini yeni varoluşsal yüklemelerde yüklem belirlenimli yaratabilmek ve fazladan belirmiş olgu anlamında farklı başkası olan varlıklar var etme olanağıydı.

Düşünce; gerçekleşme olanağında gerçekleşme erki gösterir iken gerçekleşme erkini gerçekleşme iradesi olarak buluyor olmakta iradeye haiz gerçekleşmişti. Kendi ile dolu olup da yanında kimseyi bulmayan bir varlığın kendine mekân iken kendi varlığında kendisine dair varoluş olanağıydı.

Düşünce; bilfiil gerçekleşen olduğundan varlık olma olanağı değil, kendinde varlık olanın, anlam yüklü olarak kendini gerçekleştirir iken yüklem almaya açık yaratım oluşunda varoluş olanağıydı. Özünde nur olmakta varlık olanın niceliğe haiz olarak harekete dair gerçekleşme olanağı bulur iken gerçekleşme olanağı olarak bulduğuydu. Özünde varlık düşünce değil ama düşünendi.

Düşünce; Harekete içkin gerçekleşir iken varlık olanın özünde harekete (gerçekleşme olanağına) haiz iken zamansal oluşa da haiz olduğunun gerçeğini taşımaktaydı. Bitimli ve sınırlı zamansal oluş değil, bitimsiz ve sınırsızca zamansal olmakta gerçekleşen gerçekleşme olanağıydı.

Evrensel düşünce alanında düşünce; nurların dolaşık yani yekvücut olduğu vahidiyet düzeyinde sınırsız hareket olanağının verdiği sınırsız zaman genişliğinde “Ol” emri gereği yaratımın gerçekleştiği olanaktı. Kendi ile dolu olmanın olanağında ve sınırsız hareket kabiliyetinde, fiziki uzaklığın olmadığı varoluş düzeyinde gerçekleşen düşünce; kendini gerçekleştirirken yaratıyor olmanın olanağı olarak yaratıyor olmanın sınırlarında yani yüklem alıyor olmanın kayıtlarında -

dolayımında- her an yeni bir oluştta sonsuzluğa uzanır iken sınırsızca gerçekleşmenin olanağıydı.

Kim ki düşünür; yaratıyor olmanın yüklemeleri -sınırları-dolayımında sınırsızca gerçekleşmenin olanağında evrensel düşünce alanından nasipli olarak düşünüyordur. Kim ki düşünüyordur; evrensel düşünce alanına açılıyor ve Allah’a uzanıyor olarak Allah’ın kendilik dünyasında gerçekleşen evrensel düşünce alanı anlamında emir âleminden hareket ile katmanlı gerçekleşen evrensel düşünce alanının tamamında seyir etme olanağı buluyordur. Yeter ki Allah’a muhabbet ve iman ile yılmadan ve tutarlılık gözetilerek düşünmeye devam edilsin.

Düşüncenin zamana dair sınırsızlığında gerçekleşmeye ve yaratıma dair sonsuza uzanmak, varoluşun bitimsiz olduğunun göstergesiydi. Yüklem almaya dair kayıtlanmış olmakta düşünce; gerçekleşmenin ve yaratımın belirlenimi iken kayıtlanmışlığa aşkınsal devam eden düşünce, sonsuzca gerçekleşme ve yaratma olanağı olarak gerçekleşmekteydi.

Düşünce; yaratıma dair gerçekleşir iken kendi ile dolu olan varlıkta tanrısalların gerçekleşmesi olanağına bağlı olarak tanrısalları yüklem almanın olanağında genişleyendi. Katmanlı yaratım bağıntısında kendi özünde derinleşmenin olanağı olarak katmanlı derinleşme belirlenimli gerçekleşendi.

Düşünce; anlam-duygu, anlam-değer, anlam-irade belirlenimli olarak amaç, sonuç veya erek belirlenimli her gerçekleştiğinde amaca, sonuca veya ereğe bağlı neden belirleniminde us niteliği kazanmış olarak gerçekleşendi. Yaratım söz konusu ise her yaratım sonucunda yaratım nesnesinin ne, nasıl, ne için ve ne için kılınmış olduğuna bağlı olarak ne

olacağını bilmiş olmanın da ussal olanağı olabilmekteydi. Ne, nasıl ve ne için olduğuna bağlı olarak her gerçekleşen ussaldı ve ussallığa içkin olarak vücut bulmuş olmakta, düşüncenin yaratıcı etkinliğinin bir sonucu olarak gerçekleşmekteydi. Sadece düşünceye içkin var olmuş olmakta değil, öz varlıktan varlık olma paye aldığı kadar da var olmayı, farklı başkası olmanın gerçekliğinde bulmuş olmaktaydı. Varoluş eşiklerinde ne, nasıl ve ne için olduğuna ayrıca bütün içinde yerinde ve gerekli kılınmış olmasına bağlı olarak hikmet belirlenimli var olmaktaydı.

Düşünce; sibernetik gerçekleşen usta diyalektik, analojik, aynalaşmaya dair oluş içinde refleksiyon belirlenimli gerçekleşir iken us yapısal düzey belirlenimli gerçekleşendir. Söz konusu yaratmak ise rastgeleliği ve kaotik olmayı içermeyecek kadar yapı düzey belirlenimli gerçekleşmekteydi. Yapı düzey belirlenimli gerçekleşir iken süreç belirlenimli olarak bilme olanağını olanaklı kılmaktaydı.

Düşünce; us yeterliliğinde yapısal kılınmak ile beraber iyi, doğru ve güzel ereğinde herkes için iyi, doğru ve güzel olanı rahmet kılmış olmanın ilke belirleniminde vicdan sahibi olmanın da olanağıydı. Vicdanda düşünce kendiliği -benliği-; karakter biçimsel olarak vücuda getirmenin, ilkeler yüklemine oldu kıldıklarında yaratıyor olabilmenin de olanağıydı.

Düşünce; diğerini var etme olanağı olarak da diğeri ile olay-iliski bağıntısında hikâye sahibi olarak yol sahibi olmanın da olanağıydı. Hikâye diğeri ile var olmanın olanağında gerçekleşir iken aidiyet belirlenimli olarak, varoluşa dair süregelen yolda karakter ve kimlik belirlenimli var olur iken kaybolmamak için ihtiyaç duyulandı.

Düşünce; gerçekleşme ve yaratım olanağı iken hep yeniden yeni anlam-irade, anlam-duygu, anlam-değer yüklemlerinde değişen zamansal oluştta var olmanın olanağıydı. Zaman; ontolojik olarak varoluş eşiklerinde gerçekleşen varoluş belirlenimi olmak ile beraber, anlam-değer yüklemlerinde tinselliğe dair gerçekleşen dünya oluşunda da deneyimlenendi... ki söz konusu düşüncede yaratım ve değişen yüklem almalar ise değişen zamansal oluştta değişen dünya oluşunda bulunmak kaçınılmazdı.

Düşünce; bütün varlık âleminin, katmanlarının, tanrısal olup da tinsel beliren her ilkenin anlam yüklemli gerçekleşmesinin olanağıydı. Varlığa dair her ne olup bitmekte, süregelmekte ise öz varlığın varlığında, düşünce olanağında ve öz varlıktan paye alma olanağında yüklem belirlenimli ve yüklem alınmış olmakta gerçekleşmekteydi.

Düşünce; gerçekleşme, yaratım, varoluş olanağı olarak yüklem belirlenimli kayıtlar alır iken yüklemelerin değişebilir ve kullanılabilir olma olanağında kayıtlanmışlığa aşkınsal gerçekleşendi. Kayıt alma belirlenimli varoluştta varoluş, kayıtlı olma dolayımında kayıtlanmışlığa aşkınsal gerçekleşmekteydi.

Düşünceye dair ne söyler isek bir tam bir eksik kalır. Düşünce; gerçekleşme, yaratım ve varoluş olanağı iken yüklem almaya açık var olma olanağında kayıtlılığa, sınırlara aşkınsal sınırsızca varoluş olanağı olmakta gerçekleşir. Us yapısal belirleniminde bilmenin olanağı iken anlam-irade, anlam-duygu, anlam-değer içerikli hemhâl olma olanağında Allah'ı, varoluşu anlayabilmenin olanağıydı.

Varoluş; varlık olma niteliğini gösterebilmekte kendiliğe dair deneyimin gerçekleşebilmesinde açık olandı. Düşünce; kendilik alanında anlama içkin kendini gerçekleştirme ve yaratım olanağı iken

La ilahe illallah

en temel varoluş olanağıydı. Düşüncenin olmaması demek; özde hareketin olmaması, dolayısıyla da kendini gerçekleştirme olanağının olmaması demektir. Anlam yüklü kendini gerçekleştirme olanağı düşünce olarak belirir iken düşüncenin olmaması demek; yaratım ve yüklem almaya açık varoluşun gerçekleşmemesi anlamını taşımaktaydı.

Kim ki düşüncenin gerçekleşme, yaratma, yüklem almaya açık varoluş olanağında yolculuk bulur, “La ilahe illallah” seyrindedir. Düşüncenin bilme ve hemhâl olma olanağında Allah’a yol bulur ise Allah her daim yakın, kendisini öte bulur. Yolculuk hikâyesinde kendi olmayı Allah’ta bulur ise öte olmanın öte kılındığı yakınlıkta seyir bulur.

*

La ilahe illallah

Yeniden “La ilahe illallah”...

İslam’da mümkünlüğü konuşmamız lazım. Varlık ve dünya görüşü olarak İslam katı determinist anlayışı içermez. İslam katı determinist değil, mümkün deterministiği içerir. Bugün bunu bilmeye ihtiyacıyız. Çünkü bizler İslam tarihi süregelişi ile beraber katı determinist bir İslam anlayışı ve itikadı üzerine biçimlenmiş varlık ve dünya görüşüne sahibiz. Klasik felsefeye göre biçimlenen düşünce yürüyüşünde ve ön bilimsel yaklaşım biçiminde de katı determinist bir anlayış biçimine sahibiz.

Tanrı ve doğaya yönelik katı determinist yaklaşımı da bilgilimsel yöntemlere nüfuz ettirmişiz. Bilinebilir veya bilinemez bir Tanrı... bilinebilir veya bilinemez bir doğa... bilinebilir veya bilinemez bir hakikat söz konusu olduğunda bilinebilir veya bilinemez olmaya yönelik her yaklaşım biçimimiz genel anlamı ile hep katı determinist olmuştur. Klasik felsefenin özcü yaklaşımı, modern felsefede usçu ve empiristlerin yaklaşımları, deney-gözlem-ölçüme dair bilimsel yaklaşım bilgilimsel anlamda hep katı deterministtir.

Söz konusu kuantum ölçeğinde gerçekleşenlerin belirsizliği veya postmodern yaklaşıma göre yaşamda öngörülmez -girift- olay akışı ve geleceğin tam anlamı ile öngörülemez olması olsun fark etmez, olgusuna bağlı her düşünce biçimi veya düşünsel etkinlikte olgusal anlamda determinist bakışma haiz yaklaşımda bulunuruz. Olgu, determinist olarak bilmenin konusu kıldığımızdır. Zaten bilmek, belirlenim olarak belirlenimciliği yani determinist olmayı içeriyor olarak gerçekleşir.

Klasik felsefede tümellerle, kategoriler ile varlığa ait veya varlığa dair belirlediklerimiz ile varlığı bilgilimsel anlamda olgusal kılmışızdır. Gerçekleşip de bilmenin konusu olan her şey olgusaldır. Olgusal olan

bilgibilimsel anlamda belirsizlikler içerse de bilmenin konusu iken determinist olarak bilmenin konusu kılınır. Bilme etkinliği, olguyu öznelde olgusal kılmanın olanağıdır... ussal anlamda ve yaklaşım olarak bilmenin belirleyici doğası gereği determinist izleğe haizdir. Bilmek; anlamın doğası gereği yargısal olmasında determinist gerçekleşir. Bu bağlamda usun görüngü biçimlerinden olan ve anlama haiz gerçekleşen dil de olguya dair biçimlenişinde determinist yapısal biçimlenir. Determinist olmak; us, bilgi, anlam, yargı, dil ve olgu bağıntısında bilgibilimsel doğamızın kaçınılmazdır... ki varlığa tutunma, katılma olanağı bulmuş oluruz.

Determinist izlekte, arafta kalmadan varlığa veya varoluşa tutunma ve katılma olanağı buluruz. Bu anlamda dikkat edilmesi gereken, olgu bağıntısında nasıl bir determinist yaklaşımımızın olması gerektiğidir. Bilinebilir veya bilinemezci determinist mi? Yoksa katı veya mümkün determinist mi olmak gerekir?

Kendi kanaatim; usa ve deneyime/ deneye ne konu olmakta ise bilinebilirdir. Varlığa dair veya bilmenin konusu olan her olguya dair determinist olsak da katı -biçimci- determinist değil, değişimi içeren varlıkta ve olumsuzlamayı içeren ussallıkta mümkün determinist olmak kaçınılmazımızdır. Bilimsel her bulgu olgusuna bağlı determinist iken mühendislik anlamında bulgunun kullanılması, değerlendirilmesi, olgunun yeni bir oluşa tabi tutulması, varlığın özünde olgusal olduğu kadar mümkün varlık olduğunun da göstergesidir. Olgusal anlamda belirlenimciliği içeren olgu, yüklem almaya açık olduğu ve olay örüntüsünde değişime açık olduğu kadar mümkün varlık olma özelliği gösterir. Belirsizlik mümkün varlık olma belirlenimlerinde görünüş bulur iken mutlak değil, olgu bağıntısında mümkün kılınmış olma sınırlarında gerçekleşir.

Rivayet edilir ki Arşimet "Bana bir kaldıraç, bir dayanak noktası verin, dünyayı yerinden oynatayım" demiştir. Ayrıca Descartes "Bana hareket ve uzamı verin size dünyayı yeniden yaratayım" demiştir. Bu ve benzeri ifadeler ussal ve bilgibilimsel anlamda katı determinist

yaklaşımı içeren ifadelerdir. Bu gibi ifadelerin ironisi ise bilgilimsel içerikte katı determinist bir anlayışın, yaklaşımın ifade biçimi olsalar da varlığa veya olguya dair olanın mümkünlüğü de içerdiği gerçeğini yansıtır. Denklemler, formüller, yasalar, tümele dair ilkeler ve mühendislik, olgusal olanın determinist belirlenime haiz olduğu gerçeğini gösterir. Katı determinist yaklaşımın sorunu, eylemde mümkünü öngörse de olgusal ve varlıksal olanın mümkünlüğü içerdiğine kör bakıyor kılmasıdır. Olgusal ve determinist belirlenimli olmak mümkün olmak ile karşıt değil, mümkün olmayı doğası gereği taşıyor olmak anlamını taşır.

İslam tarihi boyunca gelen düşünürlerinde en büyük sorunu katı determinist yaklaşım izleğinde biçimleniyor olan bir Tanrı görüşünde sabitlenmeleridir. Eşariler her ne kadar varlık bilimsel olarak olan bitenin mümkünlüğünü Tanrı iradesine bağlamış olarak okumuş olsalar da mümkünlüğün temelinde varlıksal niteliğin olduğunu görmemişler veya görmezden gelmişlerdir. “Ateş pamuğu yakar” önermesinde “Allah diler ise yakmaz” demiş olarak katı determinist nedenselliği içeren özcü klasik felsefeye eleştirel olsalar da ateşin pamuğu yakmadığı durumda ateşin yeni bir nedensellikte gerçekleştiğini ve Tanrı iradesinin neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci yaratım belirleniminde gerçekleştiğinden uzak bakmışlardır. Söz konusu Tanrı ise mutlak ve mümkün kılınmış varlığa aşkın bir Tanrı iken yaratıyor olabilmesi ve kendinden yaratabiliyor olabilmesi sebebi ile mümkünlüğü içerdiğinden uzak bir Tanrı görüşünde kalmışlardır.

Yaratım Allah ile olanaklı iken Allah varlık olma bakımından kendi olmakta mutlak olduğu kadar mümkün de olan varlıktır. Mutlak olmak; mümkün olmaktan ve yarattığına öte aşkın olmak anlamından uzak, varlık olma bakımından kendi olmayı korur iken başka bir varlığı mümkün kılıyor olmanın mümkünlük niteliğini kendinde taşıyor olarak kendi olmanın mutlaklığına yokluk -zeval- getirmeden var olmayı kendi için sürekli bulmak anlamını taşır. Kendi olması bakımından mutlak olan, yaratıyor olmanın mümkünlüğünü, başka bir deyişle de yeterliliğini kendinde bulabilir.

Kendi olması bakımından mutlak olmak ve mümkün varlık olma niteliğini kendinde taşıyor olmak ise kendinde iki karşıt durum değil, varlıksal doğası gereği kendi olma belirlenimleridir. Mümkün varlık olma durumunu kendinde taşıyor olmak, niceliğe ve nicelik belirlenimli çokluğa haiz varlık niteliğinde var olmak anlamını taşır... ki varlık alanındaki çokluk, özde çokluk olduğu için yaratıma dair mümkün kılınmış olan çokluktur. Allah'ta çokluk nur olma bakımından varlık olmanın, kendini gerçekleştirebilmenin, yaratabilmenin olanağı olarak olmazsa olmaz olandır... ki yaratıma dair çokluğu olanaklı kılabilmekteydi.

Yani eskilerin dediği “Birden bir çıkar” ifadesi; özde varlık olan Allah ile yaratıma dair mümkün kılınmış varlığın aynı olduğu görüşü olmak ile beraber çokluğun bir yanılsama olduğu anlamını da taşır iken doğru bir önerme değildi. Özde kendi olma gerçeğini -niteliğini- koruyor olarak var eden Allah, yarattıkları ile aynı olmadan ve onlardan ayrı da olmadan kendi gerçeğinden pay vermiş olarak onları pay sahibi kılmış olmakta var eder iken gerçek kılmış olmaktaydı... ki bu anlamda çokluk bir yanılsama değil, gerçeğin bir belirlenimiydi. En küçükler harekete bağlı mümkün olmanın olanağında sadece kendilerini gerçekleştirmekte değil, yaratmayı da olanaklı bulmaktalardı. Kendi olmayı yitirmeden bir diğerini var ediyor olmak, varlıksal anlamda hep yeni ve artı bir olan yeni bir varlık durumunu yani çokluğu olanaklı kılmak anlamını taşımaktaydı.

Kuantum fiziği ile beraber katı determinizm yerini indeterminizme bıraktı. Belirsizlik ilkesi, dolanık olmanın nasıl gerçekleştiği, enerjinin özde niteliğinin ne ve nasıl olduğu, süper pozisyon durumları üzerine halen teoriler üretilmekte ve varsayımlarda bulunulmakta. Başka bir deyişle de Tanrı Fiziği yani Nur Fiziği yapılr iken Tanrı'nın niteliği üzerine araştırma yapılmakta. Birçok belirsizlik ile beraber nurun var olduğuna dair olgusal anlamda bir kesinlik durumu var. Olgusal anlamda kendinde ne olduğu, işlevsel belirlenimlerinde belirsizliklerin nasıl gerçekleştiğine dair insanlığın yeterli bilgisi bugün olmasa da gelecekte olmayacağı anlamını taşımakta değil.

Bugün bilmenin konusu kıldığımız nur, bir olgu olarak değerlendirildiğimizdir. Nur dediğimizde; eskilerin belirttiği akıl, ahlak, iman, görme, duyma vb. melekeler -yetiler- olmaktan öte, melekelerin gerçekleşmesinin de olanağı olup varlıksal anlamda niteliği olan bir gerçeklikten bahsetmekteyiz. Melekelerin gerçekleşmesini olanaklı kılan nurdu... ki nur, olgusal anlamda meleke olmaktan ari varlık niteliği idi. Sadece hareket anlamında değil, hareketin sahibi, kaynağı da olan nurun kendisi bir olgu olarak var. İsterseniz siz ona enerji deyin.

Geçmişte belirsiz bir olgu olan nur, bugün bilmenin konusu olan bir olgudur. Olgu olmasına bağlı olarak da gerçekliktir. Varlık alanında ne gerçekleşiyor ise iç katmanlarda nurun hiyerarşik katmanlı yapısallığı, bağıntılılığı ve yaratım belirlenimli işlevselliğinde gerçekleşmekte. Özde nicel yapısallığı, durum belirlenimi ile beraber nicele dair gerçekleşen hareket davranış biçimleri ile yaratım etkinliğinde olup da zamansal varoluş eşiklerinde tümelliğe haiz anlam niteliğinde mümkün kıldıkları ile yaratımda bulunan bir öz var. Yaratım ile beraber yarattıklarının tözü, öz cevheri olan bir varlık var ki kendinden bir şey yitirmeden yaratma yeterliliği gösterir iken Allah olma niteliği göstermekte. Allah olma karakterini kimliği olarak bulmakta.

Böylesi bir oluş içinde Allah'ın bilinemez olması değil, bilinebilir olması söz konusu olandır. Mümkün olmaktan uzak öte olan mutlak değil, varlık olması bakımından kendi olmakta mutlak olup da özünde mümkün olmayı kendinde bulup da kendini Allah anlamında mümkün kılan bir Allah var. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak yaratır iken her varlığı değişime açık mümkün kılmakta. Esmayı Hüsna söz konusu ise kendini de varlık, karakter ve kimlik belirlenimlerinde mümkün kılan bir Allah var.

Başka bir deyişle de sadece yaratmanın mümkünlüğünü kendinde bulan ve yarattıklarını da neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci mümkün kılmış olan değil, kendini de gerçekleştirdikleri dolayımında oldu kıldıklarında mümkün kılmış olan bir Allah var. Özde mümkünlüğü

bir nitelik olarak bulan Allah, gerçekleştirdikleri dolayımında mümkünlüğü gerçekleşme ve yaratım olanağı olarak bulmuş olmakta.

Varlık alanındaki mümkün olma belirlenimleri özde mümkün olma niteliğine haiz olmanın bir sonucu olarak gerçekleşmekte. Böylesi bir durumda Allah ve varlık anlayışınızda katı determinist veya katı belirsizliğe dair bir yaklaşım içinde bulunamazsınız. Olgusallığa dair mümkün determinist olmak kaçınılmazınız olur. Yaratımdan bahsetmekte, Allah'a yani El- İlah olan bir varlığa iman ettiğimizi söylemekte ve Esmayı Hüsna diye bir gerçekten haberdar isek artık Allah'a dair katı determinist veya katı agnostik yaklaşımlarda bulunamayız.

Din anlamında İslam; varlık görüşü gereği mümkün determinist gerçekleşen bir gerçekliğin belirlenimidir... ki mümkün determinist yaklaşımdan uzaklaştıkça, gerçekleşenin gerçekliğinden de bilgilimsel anlamda uzaklaşmaktadır. Bugün en temelde ihtiyacımız olan, mümkün determinist bir yaklaşımdır. Sadece teolojik anlamda değil, teolojiye bağlı teo-ontolojide ve varoluşsal anlamda, belirsizlik ve şüphe arafında durmadan mümkün determinist bir yaklaşımda düşünmeye ihtiyacımız var.

En basit örnek ile Allah için “La mekân, la zaman” deriz. Varlık olma bakımından Allah, çokluğu içeren tekliğe haizdi. Nura dair hareket bağıntısında varlığının her yerinde kendi ile yekvücut aynılığını korumakta tümel varlıktı. Kendi olmanın derinliğinde kendi olmaya dair kendine mekândı. Yaratmakla beraber yarattıklarına mekân olanın, kendilik dünyası olduğundan ve kendilik dünyasında var olduğumuzdan habersizizdir.

Yaratmak zamansal varoluş eşiklerinde gerçekleşir iken gerçekleştirdiklerinin öznesi -faili- olarak kendisini de hem geçmiş-gün-gelecek anlamında öznel zamansal hem de yaratıma dair zaman yönetiminde vakte dair kendisini zamansal kıldığından habersizizdir. “La mekân ve la zaman” der iken değişime gebe varlık olma niteliğinin

yitirildiği mekânsal olmaktan uzak ve ecel anlamında bitimli zamansallıktan uzak olduğunu ifade eder isek bu iki ifadeyi daha doğru kullanmış olur.

Artık “La ilahe illallah” derken yaratıcı olarak mutlak olmayı özde korur iken yaratıcı olmanın mümkünlüğünde mümkün varlıkta olan Allah’ı anlamak gerekir. Ayrı değil aynı da değil yaratım oluşunda yarattıklarını da kendi ile mümkün kılan varlığı anlamak gerekir. Her bir tanrısal belirlenimde tanrısal belirlenimler kendisine ait gerçekleşir iken yarattıklarına dair kılınmış olarak da gerçekleştiriyor olmasında varoluşu böylesi çift yönlü var kılan Allah’ı anlamak gerekir. Bilfiil gerçekleşen her bir tanrısal ile yarattıkları üzerinde galip ve yaratıma dair fail olarak beliren Allah’a tanık olmak gerektiğini de anlamak gerekir.

Yorumuna dair oluş içinde “La ilahe illallah” ifadesi, kapsayıcı anlam yoğunluğu ve zenginliği ile değerlendirilmelidir. Bir kavram kesinlik içererek katı determinist biçimde bilmeye dair kullanılabilir. Ancak kavramın veya kavramsal olanın, olgusuna bağlı olarak kapsayıcı anlam zenginliği yoruma açık olarak katı determinist değerlendirilemez, anlama dair esasına -ilkesine- bağlı olarak mümkün determinist değerlendirilebilir. Bilmenin determinist gerçekleşiyor olmasından farklı olarak bilmeye dair olanın çoklu gerçekliğe bağlı olarak yorumlanmasında bilmek hep yeniden keşfedilen olarak ucu açık bir etkinlikte gerçekleşir... ki bu durumda yorumbilimsel anlamda bilmek, mümkün determinist oluş bağıntısında gerçekleşir. Bu durumda bir kavram için “Sadece bu anlama gelir” demek yalınkat bakışında anlam daraltması olup, çok biçimli gerçekleşen gerçeklikten uzak bakışıma eyler/ eyleyebilir.

Her bildiğini ben olmakta noktalayan, biçimleyen özne bildiğine/ bilmeye dair determinist iken yoruma dair varoluştaki bildiğini yorumlamış olarak katıldığı bir varlık alanında hep yeniden yaratıma açık olarak yaratılıyor olma etkinliğinde bulunur. Ben olmakta mutlaklığa haiz ve bilgiden/ bilmekten yana determinist yaklaşımda

bulunur iken bildiklerine bağılı olarak benliğini hep yeni bir anlam etkinliğinde yüklem alıyor olarak yaratıma açık bulur. Yaratılan öz benliğin kendisi değil, öz benliğin yüklem alıyor olma olanağında yüklem belirlenimli yaratılıyor olmasıdır... ki bu anlamda öz benlik korunuyor olarak yüklem belirlenimlerinde gerçekleştirdikleri dolayımında kendiliği oldu kılınan karakter ve kimlik belirlenimlerinde yaratılıyor olmak hep anlam yüklemli olarak gerçekleşmektedir.

Varlıksal niteliği olan, anlam yüklemelerinde varoluşsal özellikler yüklenmiş olarak görünüş bulur. Her görünüş belirleniminde varlık olma niteliği gösterilir iken varlık; özsel olanın gerçekleşmesinde/ gerçekleşmesiyle varlık olması veya anlama dair ruh kazanmış olarak varlık olma belirlenimleri gösterir. Görüngü olarak varlık; hakiki varlık anlamında özsel olup da varlık niteliğine haiz olanın, gerçekleşme dolayımında varlık olarak kendini görünüşe taşıyor, gerçekleştirdikleri dolayımında kendini yaratıma açık buluyor ve gerçekleştirdikleri dolayımında kendini oldu kıldıklarında yaratıyor olmakta anlam kazanmış olarak yaratıyor olmasında gerçekleşiyor ve görünüş buluyor olandı.

Merkezde ben olmak kaydı ile baba, anne, sanatçı olan hep yeni bir yüklemde kendini yeni bir yaratım biçiminde oldu kılabilmekteydi. Cenabı Allah'ta merkezde hep kendi -ben- olmak kaydı ile Er Rahman, Er Rahim, El Vedud, El Veli vb. olabilmekteydi.

Cenabı Allah bir hadisi kutside "Yarattığım andan beri anım anıma benzemedi" demekte. Bu hadisi kutsinin anlamına haiz ayette de "Her an yeni bir tavırdayım" demekte. Bir varlık düşünün ki ben olmakta zorunlu ve kendi olmanın mutlağını deneyimlemekte. Çünkü ben olmak, varlık olma bakımından olumsuzlanması yapılamayan var olma durumudur. Zorunlu olan ne? Elbette ben olma durumunda varlık olmak. Varlık olma durumunun idrakinde olmak anlamında ben olmakta iken varlık olma bakımından kişinin kendini olumsuzlayamaması, biricik olmakta varlık olduğunun gerçeğini taşır.

En temelde olumsuzlamanın yapılamadığı noktaya gelindiğinde kendi -ben- olmak mutlak anlamında varlık olma niteliğinde deneyimlenir.

Varlık olma idraki için varlık olma şartı zorunlu olup, ben olma idraki olan için en temelde varlık olmak durumunun olması kaçınılmazdır. Allah'ın hakikatinden paye alıyor olarak kendi olmanın gerçekliğini deneyimleyen her varlık, Allah'tan paye almış olarak varlıkta yer tutmuş olarak kendi olmayı biricilikte deneyimliyordur. Bu durumda her varlık, varlık olmak bakımından “La ilahe illallah-ı” deneyimliyor olup varlığı Allah'ın varlığına delildir. Var olmak; kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi olarak gerçekleşme dolayımında kendi -ben- olmakta var olmaktır. Dil de ben olma idrakinin dolayımına dair deneyimini olanaklı kılar. Her idrak bir deneyim belirlenimidir... ki dil dolayımında kendini ben olmakta deneyimleyen, varlık olarak kendi olmanın idrakini deneyimlemektedir.

En temelde varlık olmak vardır ki ben olarak kendini dil dolayımında idrak etmek anlam biçimsel olarak gerçekleşir. Nur ayeti ile de bu durumun Allah için olduğunu da ifade edebiliriz. Nur ayetinde yerin ve göklerin nuru olduğunu ifade eden bir Allah vardır ki hem yerin ve göklerin tözü hem de kendi varlığının hem nesnesi hem öznesi olan varlık anlamında Allah, kendini özne olarak Allah anlamında tanımlar, varlık olarak da nur olarak tanıtılır. Nur olması bakımından varlık olma zemininde ben olmasına da Allah kimliğini yüklem almış olmakta kendini tanıtır. Nur olma durumunu inci tanesine benzetirken de niceliğe haiz varlık durumunu ifade etmiş olarak sadece tümel bir varlık değil, niceliğe haiz varlık olma durumunu da ifade etmiş olur... ki bu durumda yaratıma dair yerin ve göklerin tözü, nedeni ve öznesi olma olanağını kendinde bulmuş olur.

Öyle ise Nur ayeti “La ilahe illallah-ı” Allah'ın ne olduğu ve ne olmadığı üzerinden betimler. Yer, gökler ve arasındakiler olmayıp da özde kendi varlık durumu olan ve yarattıklarının öz gerçeği olduğu içindir ki onlardan ayrı da olmayan Allah var. Yer ve gökler değil nur olan bir varlık, yarattıkları değil Allah olmakta kendi olmayı hep koruyan bir

varlık. Yaratıma dair mümkün kılmayı, mümkün olmaya haiz varlık niteliğinde buluyor. Artık sadece tümel anlamda mutlak değil, mutlak olduğu kadar mümkün olmayı da varlık olarak kendinde içeren bir Allah olduğunu bilmemiz gerek.

Mümkün varlık durumunu anlamadığımız sürece, içinden çıkılamayacak bir durumdayız. Katı determinist varlık ve bilgilimsel görüşler ile mümkün determinist varlık ve bilgilimsel görüş arasındaki farkı inşaallah anlatabilmişimdir.

Geçmişten güne miras olarak uzanan ve geleceğe miras olarak baktığımız oluş içinde bugün reçetemizin ne olması gerektiği ile ilgili olarak da konuyu değerlendirmek gerekir. Bazıları “Arayışlar dönemindeyiz” derken “Kaybolmuşuz” demeyi farklı bir biçimde söylemekte. Bazıları geçmişin sayfalarında gezinmekte iken geçmişe mahkum günden uzak yaşamakta. Bazıları esasından çarpıtılmış yorumlar içinde kurucu değerleri hiçe saymakta.

Çeşitlilikte ve diyalektik varoluş içinde bazıları hiç bitmez. Bazılarına rağmen bakarak, bugün reçetemizin ne olması gerektiğini bilmiyoruz. Çünkü geçmişin tozlanmış sayfalarında, modern dünyanın dayatmaları, getirileri, zorlamaları, koşulları içerisinde, hep değişen oluş içinde bugün reçetemizin ne olacağına dair bir cevabımız yok. Allah’a iman ediyoruz, İslam anlamında din ve kimlik sahibiyiz ama modern dünyanın anlam-değer yargıları içinde kurucu anlam ve değerlerine tutunmaktan yana sorunlar yaşıyoruz. Sorunlara karşı ise reçeteye ihtiyacımız var.

Ben biraz daha da bunu basitleştirerek hissettireyim. Bugün İslam olarak modern dünyanın anlam-değer yargılarına yönelik eleştirel anlamda kültürel bir cevabınız var mı? Siyasi bir cevabınız var mı? Hukuki bir cevabınız var mı? Ekonomik bir cevabınız var mı? Dilsel bir cevabınız var mı? Felsefi bir cevabınız var mı? Kısmi anlamda birilerinin bir şeyler söylemesi ne kadar anlamlı? Alanlara yönelik genel bir bakış oluşturmuş değiliz.

Elbette savunmacı olarak kimliğimizi öncelemeliyiz ama olup bitenden, genelde gerçekleşenlerden uzak olmamalıyız. Genele dair kapsayıcı sözler genelde hakikat bağıntısında ifade edilen büyük sözlerdir. Elbette büyük sözümüz olmalı ama ayrıntılarda gerçekleşenlere, varoluşa kör kılmayacak, ötekini yabancı kılmayacak bir sözümüz olmalı.

Elbette büyük sözümüz olmalı ama gerçekleşenler ile bağıntısı gösterilmiş herkesin gerçeğine dair bir sözümüz olmalı. Bu anlamda Allah Kur'an'da bizlere yol göstericidir. Nur ayeti, ihlas suresi, kendisini tanımlayan ve tanıtlayan ayetleri ile hakikati ifade eder ve yarattıklarından kopuk olmayan bir hakikat olarak herkesin ortak gerçeği olduğunun mesajını verir. Hakikat ötelerde veya sadece tarihi kişilere indirgenmiş olan değil, her varlığın ortak özsel gerçeği olarak gerçekleşir iken varoluşun kaynağı olandı. Varoluşa dair evrensel gerçek olduğu içindir ki her idrak sahibi hakikate yol bulabilirdi. Hakikat, fırsat eşitliği anlamında herkesin evrenseli olmak ile kalmayıp herkesin ulaşmaktan yana yetişebileceği gerçeği idi, özüydü.

Kur'an'da söz konusu hakikat ise kendisinden yana taviz verilmemesi gerekendi. Kafirun suresi, müşriklerin bir senelik değişen zaman içinde Allah'a ve putlara tapınma teklifinin kesin ifade ile ret edilmesi, "Hak geldi batıl zayi oldu..." ayeti vb. örnekler Allah'ın kendi gerçeğinden ve gerçekte olandan yana taviz vermediği ve verilmemesi gerektiği mesajı taşımaktaydı. Her türlü yasak ve günaha karşı esnek davranılmakta ve emirlere dair kolaylıklar ve tavizler verilmiş olsa da söz konusu hakikat ise taviz verilmeyendi. Yani Kur'an genel anlamda "La ilahe illallah-ın" açılmıydı.

Kur'an elbette hakikate dair taşıdığı söz ile büyük bir söz taşımaktaydı. Böyle olsa da varoluşa dair ayrıntılara kör kılmadan, hakikate göre yaşamanın öncelendiği bir yaşam biçimini, dünyayı teklif etmekteydi. Bunun ile beraber yaşama dair reçeteler verir iken reçeteler kati olarak uygulanması gereken reçeteler olmaktan daha çok teklif edilmiş olarak tavsiye edilen reçetelerdi. Yani yaratılmış olan öznenin kişilik ve kimlik

haklarına yani varoluş hakkına dikkat etmiş olarak teklifte bulunulmaktaydı. Teklif kabul edilmiş ise değişen olay örüntüsünde teklif edilen reçetenin uygulanmasına dair esneklikler olmak ile beraber uygulamada her kişi reçeteyi esası yitirmemek kaydı ile özgünce kendi uygulayabilmekteydi... ki içtihadı, itikada, yoruma dair farklılıklar böylece çıkabilmekteydi.

Hazreti Muhammed Mustafa efendimiz dahi hakikate memur iken şeriate dıkar olmuştı. Bu, hakikati açıklamaya, yaşamda göstermeye, deneyimlemeye memur iken hakikate göre nasıl yaşamak gerektiğinin reçetelerini görünür kılmış olmak anlamını taşımaktaydı. Bu durumda Kur'an'da ve siyerde hakikat bakışınca "La ilahe illallah-tan" taviz olmamak ile beraber, söz konusu yaşam ve dünya kurmak ise hakikatten kopuk bir yaşam olmadığı gibi hakikatten kopuk bir dünya kurmamak gerektiğinin dersini çıkarmaktayız. Esasta ihtiyacımız olan evvela "La ilahe illallah-tır." Yaşananların sonuçları olan bir oluş içinde de esas bağintısında hakikate ve sonuçlara göre yaşamak ise bize tavsiye edilmektedir.

Öyle bir yerden bakmamız gerek ki hem onu tanımlamalı, ne olup olmadığına dair tanıtlayabilmeli, yani kendisi hakkında bilginiz olmalı hem de ona göre kendinizi de tanımlamalı ve ne olup olmadığınızı kendinizi tanıtlamalısınız. Her kimlik, bir tanımlama olduğu kadar ne olup olmadığınıza dair tanıtlamanızdır... ki bu anlamda Cenabı Allah Kur'an'da kendini tanımlamak veya tanıtlamak ile kalmaz, kendisine göre var olanların ne olup olmadığını da tanıtlar ve bizlere de ne olup olmadığımıza da kimlik biçimsel yargılarda bulunur. Müşrik, münafık, kafir, mümin, müslim vb. karakter içerikli kimlik biçimsel her tanımlama, kendisi kıyasınca ne olup olunmadığına dair bir tanıtlamadır.

Yani Allah'ı yeniden tanımaya ihtiyaçlıyız... ki Allah'ı yeniden tanımladığımızda "La ilahe illallah-ı" da yeniden tanımlamış olacağız. Fiziksel anlamda ötelerde olan bir Allah değil, ayrı değil aynı da değil yaratım bağintısında deneyime açık yaşadığımız evrensel gerçekliğimiz

olan Allah’a göre yaşamayı öğrenmemiz gerekir. Söz konusu Allah ise varlıksal karşılığı olup da olgusal anlamda gerçekliği olan, ussal anlamda bilinmeye açık olduğu gibi varoluşsal anlamda deneyime açık olan bir gerçeklikten bahsetmekteyiz. Kur’an’ın hakikat teklifinde de ötelede bir hakikatten değil, varoluşun kaynağı olup da herkesin evrensel gerçeği olandan bahsedilmektedir. Kendisine ait tanrısallar ifade edilir iken varlık belirlenimi olan veya yaratılmış olanlar dolayımında karakter belirlenimli gerçekleşen ve yaratılmış olanlara dair de kılınmış olan gerçeklik belirlenimlerinden bahsedilmektedir. Yani Kur’an ile teo-ontolojik bir yaşamda teo-ontolojik bir dünya teklifine tanık olunur.

Teklif reçetedir. Her kişi teklifi kabul edip etmemesine bağlı olarak sorumlu tutulur. Teklifi kabul edenler de kendi olmanın biricik olan belirlenimlerinde teklifi biricik olarak deneyimler. Reçete her kişinin, yeterlilik, yetenek ve değişen olay-olgu örüntüsünde biricik olarak uygulanabilir olmalıdır. Bunun içindir ki Allah’ın teklifi tektipleştirmez. Bilakis tektipleştirmeye muhalif, çeşitliliği önceler. Çıta olarak enlere endeksli değil, çatı olarak herkese açık ve herkesi kucaklar. “Rabb-ül Âlemin” ifadesi de bu durumun bir ifade biçimidir. “La ilahe illallah-ta” herkesin, evrensel gerçeğine davet ediliş biçimidir.

“La ilahe illallah” bir kimlik meselesidir. Kimlik olarak aidiyetin nereye/kime olduğunun gerçeğini gösterdiği gibi gerçeğin değer olarak sorumluluğunu yüklenmiş olunduğunun da anlamını taşır. Kişi “La ilahe illallah” demekte ise sadece Allah’a ait İslam olduğunu ifade etmiş olmakta değil, aidiyet duyduğu anlam-değer durumuna yönelik sorumluluk sahibi olduğunu da ifade etmiş olmakta. Allah’a aidiyette gerçekleşen varoluştaki Allah’a ait olanlar ile var iken Allah’a ait olanları yaşamaktan yana sorumluyuz. Allah kavramını, ismini dahi yalansız, riyasız, menfaat gözetmeden hakkı gereği ifade etmekten yana sorumluyuz.

Kimlik; aidiyet belirlenimli, itibari olan ve ilişkilerde gerçekliği olan anlam-değer yüklü gerçeklik belirlenimidir. İlişkilerde kimlik, anlam

ve değeri bağintısında gerçekleşmesi gereken olarak sorumlu olunandır... ki Allah ismi sadece imanın nesnesi değil, hayati anlamda içselleştirilmiş değer olarak kendisine karşı sorumlu olunan varlığın ismi olarak hakkı gereği kullanılması gerekendir.

Bugün “La ilahe illallah-a” yönelik ihtiyaç duyduğumuz en temel meselelerden birisi de kimlik meselesidir. Özellikle söz konusu olan siyasi ilişkiler ise kimlik belirlenimli aidiyet olarak ihtiyaç duyduğumuz “La ilahe illallah-tır.” O sıradan bir söz değildir. İlk geldiği vakitte “La ilahe illallah” neyi ifade ediyor? Tamamıyla siyasi bir ifade. Niye? Müşrikler var, müşriklerle karşı “La ilahe illallah” değil mi? Yani müşrikler karşında “La ilahe illallah” dediğinizde, Allah’ın olmadığı yakıştırmalara veya Allah’ta olmayıp da olduğuna inanılan zanlara veya Allah’a ortak koşulan her duruma karşı muhalif olarak siyasi bir mesajda vermiş olmaktadır.

Söz, ilişkilerin yönetimine dair değer oluşturmakta/ olmakta ise siyasidir. Siyerde de buna net olarak tanık olmaktadır. Öyle ise siyasi olarak en temelde ihtiyacımız olan yeniden “La ilahe illallah” demektir. Şiiliği, Sünniliği, Hariciliği vb. parçalanmışlığı incelemek değil, kelimetullah olan “La ilahe illallah-ı” incelemek İslam olmanın farzıdır. Yani olmazsa olmazı olan zorunluluğudur.

Bugün siyaset anlamında ne yapıyoruz, neyi söyleyebiliriz? Çok eksiklerimiz var. Kültüre dair siyasete dair ki siyaset başlığı altında hukuk ve devleti de anlamak gerekir. Teolojiye dair, sanata dair, kültüre dair, medeniyete dair... Bunların hepsini bir zemine oturtamıyorsanız yeni bir medeniyetten bahsedemiyorsunuz. Bugün yaşadığımız Batı medeniyeti; kılık kıyafetinizden, filmlerden, kültürel etkinliklerden tutun da dili içerik olarak kullanma biçimine kadar tamamıyla Batı medeniyetini yansıtmaktadır. Aslında Batı medeniyeti de değil, tamamıyla Amerikan medeniyetidir. Yani Amerika kültürünün egemen olduğunu görüyoruz. Onun özentisini, taklidini nerede görüyoruz? Güney Kore’de görüyoruz. Biraz da aşağıya doğru Hindistan’da görüyoruz. Markaları, filmleri, müzikleri, mimarisi,

siyaseti vb. ile öykünülen ve taklit edilen her şeyi ile Batı medeniyeti gibi olmaya çalışıyoruz.

Diyalektiğe bağlı değişen oluş içinde de değişen zamanlara tanık oluyoruz. Bu kadar değişimin içerisinde senin ne sözün var? Kaybolmamak için tutunacak neyimiz var? Türkiye siyasetine bakın anlık, günlük değişen bir siyasetimiz var. Peki bu değişimin içerisinde tutunacak bir şeyiniz yok mudur? Kimliklerimiz değişime rağmen varoluşa tutunma biçimlerimiz olarak gerçekleşmektedir. Değişime rağmen olan biteni diyalektiğe bağlı gerçekleşen hikmet üzeri değerlendirmek de var.

Sıradan bir insan olarak içinde yaşadığımız dünyayı kaotik algılamaktayız. Hikmete kör, kaybolmaktayız. Görünenlerden değil de ilke gereği üst bir düzeyden okunduğunda, olan biteni kaotik görmezsiniz. Zaten diyalektik oluşa bağlı gerçekleşiyor olmak, varlıkta ussallığı görünür kılar iken kaotik olmayan bir oluşa tanık kılar. Amaca, ereğe, sonuca bağlı belirli kılınmış olarak gerçekleşen her neden de yerli yerince, gerekli kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi.

Her an değişen varlık alanında, süreksizliğe bağlı olarak varoluş eşiklerinde gerçekleşen varoluştaki tutunmamız gereken hakikat olmalı. Neye tutunmamız gerekemekte? Elbette hakikate tutunmak gerekir. İşte “La ilahe illallah” hakikate tutunmanın haberi idi. Sadece haber niteliği taşıyan bir ifade değil, varlık görüşü ile beraber değer olduğunda inşa niteliği de taşıyan ilahi sözdü. Zaten söz ister haber ister ise inşa özelliği taşısın fark etmez en temelde her söz değer biçimsel olarak içselleştirildiğinde, inanç nesnesi olduğunda yaratıma dair inşa özelliği göstermekteydi.

İman ile öznelliğimizi inşa eden ve yaşam biçimi olarak dünyamızı inşa eden söz anlamında “La ilahe illallah” varlık görüşü veren haber niteliği taşıy iken sözün öznelde yaratıcı etkinlikte gerçekleşiyor olması sebebi ile ahlaki anlamda da yaratıma, inşaya eylemekteydi. Söz değer olarak sahiplenildiğinde, aidiyet duyulduğunda, sorumluluğu üstlenildiğinde

yaratıcı etkinliğin zemini olarak ahlak biçimsel oluştta içerilmiş olarak gerçekleşmekteydi.

İnanca dair tutunduğumuz anlam; karakterimizi, ahlakımızı, yaşam biçimimizi, dünyamızı biçimler iken hakkı gereği bilinmesi ve en çok edinilmesi gerekendi. Bunun için dahi olsa sözün gerçekliğinin tahkiki de önemliydi. Varoluş kimsenin elinde gerçekleşmiyor iken “La ilahe illallah” kendi varlığının kimin ile gerçekleştiğinin, nedeninin kim olduğunun anlamını taşımaktaydı. Varoluşun kimsenin elinde gerçekleşmiyor olması yani nedenini kendi ile kaim bulmuyor olmak, Allah ile aynı olmadığımız anlamını da taşımaktaydı. Varlık olma bakımından nedeni kendi olmayan, varoluşu ile nedeni olana tanrısal belirlenimleri ile tanık olmak “La ilahe illallah-ın” ussal ve deneyimsel tahkik biçimlerindendi.

Hakikat zihnin bir ürünü değil, zihin hakikati deneyimlemenin bir biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Zihnin tasavvur biçimlerinin bilgiyi inşa etmesinden daha ziyade bilgi ile biçimlenen bir zihin vardı. Ötekinin varlığı benim tasavvuruma göre gerçekleşmekte, biçimlenmekte değil, hakikatten aldığı paye kadarı ile gerçekleşmekteydi... ki var olmak kimsenin elinde olmadan yaratılıyor olmaya dair gerçekleşmekte iken “La ilahe illallah-a” tanık olmak, sadece imanın değil, us ve vicdanın da gereği olarak olması gerekendi.

Allah’tan sonuç almanın olanağında yakın içeriğinde gelişim bulan bir kişi için Allah’ın olup olmadığına dair tartışma anlamını yitirir. Allah’ın varlığına deneyimsel anlamda tanık olan için, “La ilahe illallah” gerçekliği tahkik edilmiş olan sözdür. Sonuç alınan hakikat anlamında Allah, sonuç almaya dair her tanık olunduğunda “La ilahe illallah-ın” anlam içeriğinde tanık olunan olarak bulunur. Her tanıklık dahi yaratıma dair belirlenimde yaratım belirlenimli gerçekleşir iken tanrısal belirlenimleri ile fail olarak yakinen tanıklıkta dahi “La ilahe illallah-a” tanık olunur.

Allah’a tanıklık zihnin bir tasavvuru değil, deneyime dair sonuç almanın olanağında gerçekleşir iken “La ilahe illallah” inkârı olmayacak biçimde deneyime açık bulunmuş olunur. Allah deneyime açık, sonuç alınabilir olan hakikat iken her tanıklık “La ilahe illallah-tan” öte gerçekleşmez.

Varlık ve Allah’a dair farklı görüşlerin, seslerin çoğaldığı şu zamanda kime veya neye iman etmemiz gerekmektedir? “La ilahe illallah” perspektifinde Allah’a iman etmeyi ahlaki anlamda sürekli kılabilirdik. Karakter biçimsel kılmış olarak ahlaki anlamda biçimleyebilirdik. Kim olduğumuz kimlik ile ilgili olup aidiyet belirlenimli gerçekleşir iken “La ilahe illallah” kimlik olarak yerimizi belli etmek için de ihtiyaç duyduğumuzdu.

Hakk’tan gelip Hakk’a dönmek her varlığın varoluşsal belirlenimi olsa da Allah’a ait olup da imanla ve yaratıcı eylemlerde tanrısallar gerçekleşir iken Allah’a dönmek bir tercih meselesi olarak gerçekleşmekteydi. İşte “La ilahe illallah” Hakk’tan gelip Hakk’a dönen kullar içinde Allah’a aidiyet duyup Allah için olan kulun aidiyet tercihi olarak kabul edilen ilahi sözdü.

Herkes Allah’tan gelip Allah’a dönmekteydi ama önemli olan iman, salih amel ile Allah’a dönüyor olabilmektir. Dinde amaç Allah’ı bilmek, Allah’ı yakın bulmak, yetişmek ve Allah’a göre yaşamaktır. İman, aidiyet, sorumluluk, yaratıcı çaba anlamında emek, güzel ahlaka dair erdemler, yakın bulmak, rızaya ermek ve yakınlığa dair istidat artışına bağlı olarak kemâl bulmak “La ilahe illallah-ı” talim etmenin biçimleri, mertebeleriydi.

Böyle olmak ile beraber biz bugün nasıl tutunacağız? Yani bir reçeteye ihtiyacımız var ama reçete yazılabilir mi yazılamaz mı meselesi var.

Önce varlığın ontolojisine gitmemiz gerekir, metafiziğine gitmemiz gerekir. Duyuya açık tanık olduğumuz dünya, nura dair bir varlık mertebesinden kaynaklı olarak yaratılmakta ise öncelikle nurun tanınması gerekir. Bu niye bu kadar önemli? Çünkü birincisi varlık ontolojiniz, metafiziğiniz yoksa epistemolojiniz olmuyor. Yani birisi

çıkıp da ben bilgibilim yapıyorum, dilbilim yapıyorum diyebilir. Kardeş... varlıkta karşılığı olmayanın, varoluşta karşılığı olmayanın ne dilbilimini yapabilirsin ne de bilgibilimini yapabilirsin. Bunlar birbirleriyle de bağlantılıdır.

Sonuçta varlığa dair konuştuğun şey dilbilimle ilgilidir ve dilbilime konu olan şey bilgibilimin konusu olur. Ancak en temelde varlıksal veya varoluşsal karşılığı olanın bilgibilimi yapılabilir ve dilde karşılığı olur. Hayallerin, mitlerin dahi varoluşsal karşılıkları vardır ki bilgibilimi yapılabilir. Beni görüyorsanız, varlık olarak beni belirleyişiniz varsa, Halil İbrahim dersiniz... tümel belirlenimli nitelikler çerçevesinde insan olarak nitelersiniz. Bilegibilimin konusu kılar ve dil dolayımında hakkında veya üzerine konuşursunuz.

Başka bir konuya geçeyim. Elimizde Cenabı Allah'ın "Yarattığım andan beri anım anıma benzemedi" hadisi kutsisi var. "Her gün -an- yeni bir tavırdayım" ayeti var. Esmayı Hüsna anlamında onlarca, yüzlerce karakter içerikli kimlik belirlenimli isimleri var. Cenabı Allah'ın sıfatlarına dair görüşlerimiz var. Başka bir deyişle de mümkün varlık yönü ile her an yeni bir oluşta yaratıma açık bir Allah var. Allah'ın mümkün varlık olarak yüklem alma olanaklı yaratıma açık olduğuna dair o kadar çok bilgi verisine sahip olduğumuz hâlde, salt tümel öte tanrı anlayışına sabitlenip kalmışız. Gerçek gözümüzün önünde iken gerçeğe kör bakarken görmekten yoksun kalmışız. Görmek anlama için gerçekleşir iken yeniden düşünmeye ihtiyacımız var.

Allah'ın sıfatlarına dair klasik kelamın zati ve subuti sıfatlar olmak üzere on dört temel sıfat belirlediği olmuş. Zati sıfatlar: Varlık, kıdem, beka, vahdet, muhalefet-ül havadis, kıyamı bizatihi. Subuti sıfatları: Hayat, irade, ilim, görme, duyma, kudret, kelam, tekindir. Görülen o ki klasik kelamda; klasik felsefenin temel sorusu olan ne soru kalıbı izleğini korumuş olarak Allah'ın ne olduğuna dair sıfatlar belirlemiştir. Böyle olsa da bu yeterli olmayıp en temelde varlık olma bakımından Allah'ın ne olduğuna dair net bir cevap verilmemiştir. Nur ayeti ile Allah, bizatihi kendisinin ne olduğuna dair net bilgi vermiş olmasına rağmen

Allah'ın varlık olma bakımından ne olduğuna dair net cevapta buluşmak tarihsel anlamda olanaklı olmamıştır. Modern bilimin sorusu olan nasıl sorusu ise klasik kelamın eksikliğidir. Nasıl kendi olduğu ve nasıl Allah olduğuna dair soru sormaya çekinmişizdir.

Klasik felsefenin temel sorusu ne kalıbı üzerinden soru sormaktır. Bu ne? Tarih boyunca ihtiyaçlı olduğumuz bir soru kalıbı, bundan sonra da ihtiyaçlı olmaya devam ederiz. Yani varlığa dair bir belirlenim olursa bu ne diye soru soruyoruz. Ama ne sorusu yetmiyor. Ne sorusu ile özcülük de belirli kılınıyor iken özcülük de yeterli gelmiyor. Yanışlara da sebep veriyor. Formel mantık zemininden bakıldığında da hiç yeterli değil. Bunlar hakkında hep konuşmuş, kitap çalışmaları yapmıştık.

Ne sorusunun yeterli gelmediği yerde nasıl sorusunu sormaktayız. Nasıl sorusunun yeterli gelmediği yerde ne için sorusunu soruyoruz. Farz edelim bardağın ne olduğunu değil de nasıl olduğunu bilmek istiyorum. Yetmiyor, ne için olduğunu bilmek istiyorum. İlişkiyi, varoluş aşamalarını, amaçsallığını da bilmek istiyorum. Nasıl sorusu geçmişe doğru götüren bir sorudur ama niçin sorusu sizi geleceğe doğru yolculuğa götürür. Bir şeyin ne için olduğu; amaca, ereğe, sonuca bağlı olarak nedeni belirli kılınmış olmasına bağlı gerçekleşir. Sonuç belirlenimli ne için olduğunuz, size ne olunacağına dair geleceğin kapısını aralar. Yani ne için olduğunuza bağlı olarak ne olacağınıza doğru, çaba içinde geleceğinize doğru yürürsünüz.

Özne hep yönelimseldir. Kendini gerçekleştirme erki gösterip de gerçekleşme erkini irade belirlenimli bulan özne için her gerçekleşme durumu veya biçimi yönelimsel gerçekleşmiştir. Her yönelim de gelecek belirlenimli gerçekleşme doğası gösterir. Niçin sorusu ile de olgusuna bağlı olarak gelecek bilmenin konusu kılınır.

Özne yönelimselliğine bağlı olarak olay veya olguları kendine nesne kılar. Amacı, ereği, sonuçları dahi nesnesi kılar. Nesnesi ne ise ve nesnesine bağlı olarak belirli kıldığı her ne ise amaç, erek, sonuç

belirlenimli olarak kendi için kılıyor olarak ne için olduğunu belirli kılar. Bu anlamda varoluş kendi için veya diğeri için kılınanların ne için kılınmış olduğuna bağlı olarak gelecek yönelimli gerçekleşir. Geçmiş şimdi ve burada olmak ne kadar önemli olsa da varoluşa tutunmak hep gelecek yönelimli gerçekleşmede gerçekleşir. Varoluş; amaca, ereğe, sonuca bağlı nesneler dolayımında hep ben merkezli bilinçli olmakta gelecek yönelimli biçimleniyor olarak gerçekleşir.

Gelecek; ne için olunduğunu belirli kılmanın, amaca, ereğe ve sonuca bağlı değer olarak varoluşa gelmenin olanağıdır. Geçmişte kim olunduğu değil, ne olunacağını hayalleri, umutları, kaygıları, emeği ile kendiliği yüklem almaya açık hep yeniden yaratım etkinliğinde bulduğumuz hayata tutunma zamanımızdır. Her yönelimde her an geleceğe adım atıyoruz. Çünkü özne geçmişi bellekte taşısa da şimdi ve burada olarak var olsa da düşüncenin yaratım etkinliğinde ve gerçekleştirdiklerinde hep gelecek varlığı olarak varoluşa, kendiliğe tutunuyordur. Özne geçmiş varlığı değil, gelecek varlığıdır. Geçmiş güne tutunmanın, miras ve tecrübeler ışığında geleceğe adım atmanın ilmi olarak gelecek ilmine katılmak ile geleceğin bir parçası olur. Günü yaşasak da hep gelecek dolayımı üzerinden günü yaşadığımızı da unutmamak gerekir.

Bunu en basit şöyle anlatayım: Ontolojik zeminde varoluşsal olarak söylersek şuan nereye bakıyorsunuz? Bana bakıyorsunuz ve bakar iken gelecek yönelimlisiniz. Bakmak, yönelimselliğe haizdir. Hissetmek, gelecek yönelimsel olmak demektir. Bakmak, hissetmek, kendini gerçekleştirme erkinde hep gerçekleşiyor olmak ve bunu iradi anlamda deneyimliyor olmak, gelecek yönelimli olmaktır. İsteseniz de istemeseniz de öznellik gelecek yönelimli olmaktır. Öznellik gelecek yönelimli olarak gerçekleşme erki -iradesi- göstermekte inşa edilmeye, yaratılmaya başlar. Gelecek yönelim bağlantısında gününüzü belirli kılıyor ve olay-olgu-ilişki örüntüsünde gününüzü kuruyorsunuz. Günü belirli kıldığınızda, kuruyor olduğunuzda ise geleceğinizi belirli kılıyor ve kuruyorsunuzdur.

Kaygılarınız var geleceğinize yönelik, umutlarınız var geleceğe yönelik ve duygularınız ile hep gelecek yönelimine bağlı olarak günü yaşıyor hep yenide yaratıma tabi tutuyorsunuz. Emek sahibisiniz, ilişki sahibisiniz ona bağlı olarak geleceğe doğru yürüyorsunuz. Gelecek belirlenimli olarak hep tutunduğunuz bir şey/ şeyler var. Bu durumda savrulmuyorsunuz... çünkü gelecek dediğiniz bir anlama tutunuyorsunuz. Her gerçekleşme durumu veya biçiminde geleceği şimdi olarak yaşıyorsunuz.

Geleceği yitirirseniz ne olur? Ya depresyona düşüp geçmişin tutsağı olup geleceği unutmuşsunuzdur ya deli olup üç zamanlı bilinçli olmaktan kopmuşsunuzdur ya da havai olup geçmişin deneyimlerini gelecek ilmine tabi kılmamış yaşıyorsunuzdur. Değişen olay-olgu-ilişki örüntüsünde gelecek hep yeniden yaratım olanağına açık olmanın anlamını taşır.

Cenabı Allah için ne demiştik? “Yarattığım andan beri anım anıma benzemedi.” Esmayı Hüсна var mı var... tanrısal sıfatlar var mı var. Bu ne demek, ne anlam taşıyor? Bütün klasik felsefe tarihi ve onun uzantısında gelişen teoloji ayrıca kelam tarihi boyunca nasıl bir tanrı itikadımız var? İstisnai görüşler hariç genelde tümel bir tanrı anlayışımız var. Tümel tanrı; varlıklar için zorunlu olan tanrı anlayışı anlamını taşır. İbni Sina bu anlamda Cenabı Allah için ne söyler? “Zorunlu varlık” olduğunu ifade eder. Cenabı Allah Mucib yani zorunlu olarak icab eden varlıktır. Bütün felsefe tarihindeki arke arayışı ve kavramı, olması zorunlu olan yani Vacib-ül Vücut olan Allah’ta nihayetini bulmuş oldu. Arke artık Allah’tı. İlk neden Allah’tı ve her şey Allah’tan olarak gerçekleşmekteydi.

Felsefe tarihi izleğinden bakıldığında arke suydu, ateşti havaydı... artık Allah’ın kendisiydi. Arke nihayetini Allah’ta bulmuştu. Allah Vacib-ül Vücut olarak da arke bağıntısında ilk neden olarak kavramlaştırılmıştı.

Felsefe kavramlaştırmaktır. Kavramlarla neden bağıntılarında tutarlı olarak düşünmek olup gerçeği kavramlar ile açık edebilme, görünür

kılma çabası olarak gerçekleşir. Kavramlar gözlüğünüz yoksa, gerçek ile karşılaşsanız da göremezsiniz. Anlam gerçeği görmenin olanağı iken anlamın taşıyıcısı olan kavramlara, kavramsal düşünmeye ihtiyacımız var. “La ilahe illallah” derken dahi kavramsal düşünmeye haiz tanrısal bir önermemiz var. Gerçeği seziyor ve kavramlaştırabiliyorsanız onu görünür kılıyorsunuz demektir.

Benim felsefeden anladığım; İlk filozofların, Aristoteles'in, Platon'un, Kant'ın, Hegel'in, Heidegger'in vb. olup da kişilerde biçimlenen dünya görüşü değil, neden arayışı içinde görünen dünyada gerçeğe dair anlam arayışında bulunmaktır. Gerçeği kavramlaştırarak görünür kılmaktır... ki filozoflar da tarihi süregelişte eleştirel anlamda düşünerek gerçeğin hep farklı bir yüzüne, yanırları ile değilse de doğruları ile bizleri tanık kılmışlardır. Düşünmenin evrenselliğı de onun veya diğerrinin felsefesi adı altında belli bir düşünüre indirgenmemesi gerektir.

Onun felsefesi bunun felsefesi değil. Düşünmenin özsel gerçekleşme yetisi olduğunun idraki ile yaratım ve bilmeye dair olarak olduğunun önemi ile felsefeyi önemsemek gerekir. Felsefenin esasta gerçekleştirdiğı, gerçeğe dair bir şey varsa onu kavramlaştırarak ve ussal olarak tutarlı bir biçimde insanlara anlatabilmektir. Eleştirel olmak da diyalektik oluştta yeni bir perspektiften bakmanın olanağını verir iken düşünsel anlamda yaratım ve bilmeye açık kılan olanak olarak değerlendirilmelidir.

Kur'an'da da Cenabı Allah, Arapçayı eski kullanım biçiminden farklı olarak hakikat bağıntısı ile ilişkilendirerek kullanır iken felsefi olmaktan öte durmuş değildir. Ne yapıyor? Normal gündelik dilde olan bir kavramı alıyor, onu kullanıldığı anlam yükünden hareket ile gerçek ile bağıntılı olarak kullanıyor. Artık o kavram geçmişin anlam yükünden ari gerçek ile bağıntısında üst bir kavram olarak kullanılıyor. Münafık kavramı, çöl faresi anlamını taşıır iken hakikate inanmayıp kendini gizleyen kişi olmuş oluyor. Bir türe dair isim iken gerçek ile bağıntıda

kimlik belirlenimli kullanılan bir kavram oluyor. Dil tarihsel yüklemeleri ile hep gelişen anlam yüklemelerinde yeniden biçimleniyor.

Allah dediğimiz; kendisine ortak koşulan öte bir tanrı iken, Kur'an kavramsal dizgesinde "La ilahe illallah", "Rabb-ül Âlemin" ve tanrısal olanak belirlenimlerinin kimlik belirlenimli ifade edildiği varlık olarak ifade ediliyor. Artık Allah öte ve şirk koşulan tanrı değil, "La ilahe illallah" ile içeriği doldurulup da varlıksal karşılığı olan, deneyime açık varlık olarak ifade ediliyor. Allah; katmanlı varoluş içerisinde var eden, içkin olan içkin olduğu kadar dışsal olandır. Size şah damarınızdan daha yakınım derken... üç kişi konuşuyorken dördüncüsü Allah'tır derken... sen atmadın Allah attı derken... her neye bakarsan Allah'ın veçhi oradadır derken yarattıklarına içkin olan ve içkin olduğu gibi dışsal da olan kapsayıcı bir varlıktan bahsedilmekte. Katmanlı yaratım bağıntısında içkin ve dışsal kapsayıcılıkta bütün varlık âlemlerini kendinde yaratan bir Allah var.

Klasik vahdeti vücuttakiler Allah'ın veçhi denildiğinde her şeyi anlamaktalar. Eğer bir varlık yaratıyorsa ve kendinden başka bir şeyle aynılık taşıyorsa artık kendi değildir. Klasik vahdeti vücut bunu nasıl ıskaladı bilmiyorum. İki hidrojen bir oksijen aynılık düzeyinde su olursa eğer iki hidrojen bir oksijen aynılığını korur mu? Korumaz. Artık o iki hidrojen bir oksijen olmaz, o suyun kendisi olur. Tanrısal yetisini yitirir. Artık tözü yitirilmiş su da varlık olma bakımından varlık olamaz.

Eskiler bize şu örneği verirdi; su ister katı halinde ister sıvı halinde isterse de gaz halinde olsun fark etmez, su hep sudur. Vahdeti vücudu ne kadar güzel anlatıyor değil mi? Yani Allah bütün varlık alemi, hepsi aynı fark etmiyor.... Hepsinde olan aynı öz, öz ve ürünü aynı. Unuttukları ise suyun madde olmaya dair halleri ile özünün farklı bir durumda bulunuyor olması. Suyun özü su ile aynı olmadan kendi olma aynılığını koruduğu içindir ki su madde olmanın hallerinde seyredebilmektedir. Asl olan öz ile suyun su olmaya dair tümel belirlenimli özü birbirine karıştırılmamalıydı.

Varlık birliğı görüşü Parmenides'e kadar uzanır. Yeni Platonculukta zirveye çıkar, İbn Sina'da mertebe düzeylerinde sistemleşir. Tasavvuf izleğinde gelişen klasik vahdet-i vücud anlayışında artık teolojik düzeyde bir yere oturur. Spinoza'da panteizme yakın tanrı görüşünde biçimlenir. Hegel'de oluşa dair diyalektik bağıntısında yeniden değerlendirilir. Doğu kültürlerinde de Tanrı ile aynılık düzeyinde var olunduğuna uyanmanın öğretileri verilir. Bütün vahdeti vücud görüşlerinde aynılık düzeyindeki özdeşlik farklı biçimlerde hep yeniden ele alınmış olarak tanık olduğumuzdur.

Modern dünyayla beraber bakalım: İki hidrojen, bir oksijen birleşince suyun kendisi olursa, suyun devamlılığı olur mu? Olmaz. Öz yaratırken hiçbir zaman kendinden bir şey yitirmeden var ediyor. Onun için Cenabı Allah, sizin varlığınızı dolaylı olarak ifadesine konu kılıyor. Sizi muhatap alıyor. Size sorular soruyor, tekliflerde bulunuyor, sorumlu kılıyor. Yaratıma dair var olmak yüklem alınmış gerçeklik olarak hep artı bir olarak var olmaktır. Katmanlı yaratım bağıntısında ayrı değil aynı da değil bağıntısında var olmaktır.

Varoluş Allah ile kendi olmanın dolayıcılığını içerir iken ayrı olmadan aynı olmamakta gerçekleşir... ki kendi olmanın dolayıcılığında farklı başkası olarak var olduğu için muhatap alınabiliyoruz. Bunu daha da basite indirgeyeyim: Eğer suyun aynısıysanız, suya ne diye hitap edeceksiniz ve su size ne diye hitap edecek veya etmesi gerekir? Yani aynılığın olduğu varlık anlayışında hitap, muhatap, mesuliyet, tekâmül, acziyet, kulluk, fakr vb. ne kadar anlam taşır? Bunlar yaratılmış olanın varoluşuna dair gerçekleşen ve doğası gereği bulduğu gerçekler. İki hidrojen bir oksijenin moleküler yapısı korunuyor diye su yeni bir katman fazı olarak gerçekleşme olanağı bulmakta. Kendilik korunumunun olmadığı durumlarda artık başka bir şey olunmuştur ki kendi olmak korunmadığı içindir ki yeni şeyin var olma sürekliliğinden de bahsedilemez.

Bunu biraz daha felsefi kılalım: Vahdeti vücud görüşünde ne vardı? Zuhur, tecelli, yokluk vb. kavramlar var değil mi? Konuşma ve kitap

Çalışmalarımıza dikkat ederseniz klasik vahdeti vücud yaklaşımının teorik varlık yaklaşımına dair kavramlarının kullanılmadığı görülür. Paye almak, pay sahibi olmak, yok değil gerçek olmak vb. kavramların kullanıldığı görülür.

Hakiki varlık dediğimiz bir varlık var. Bu ne anlam taşıyor? Allah.

Hakiki varlık nedir? Kendine yeten, nedeni kendi olan, diğer varlıkların varlık nedeni olan yani ilk neden. Kendinden bir şey yitirmeden zorunlu olan varlık, mutlak olan varlık. Ama "mutlak" derken zaman ve mekândan münezze olma gereken anlamını da kastetmiyorum. Zaman ve mekândan münezze, öte, ari mutlak olunabilir mi? Zamansal ve mekânsal olmaktan öte varlık var olabilir mi? Elbette hayır.

Var olmak zamansaldır, yaratım varoluş eşiklerinde zamansaldır, öznelliğe bağlı varoluş üç zamanlı zamansaldır, amaca bağlı neden belirlenimlerinde gerçekleşme zaman yönetimine dair zamansal gerçekleşir. Başka bir deyişle de vakte tabi iş görmek zamansal yönetimde gerçekleşir iken özne kendini zamansal kılar. Yaratılmış her varlık özünde harekete haiz gerçekleşme olanağı bulur iken ecel belirlenimli zamansaldır. Allah en temelde nurun doğasında hareket sahibi iken özsel anlamda zamansal olmayı doğası gereği bulur. Ancak o ecel sahibi olarak bitimli değil bitimsiz ve sınırsız zaman genişliği sahibi olarak zamansaldır.

Söz konusu mekân ise en temelde Allah varlığı gereği sonsuz iken katmanlı yaratım da bunu kanıtlar iken kendi varlığı kendine mekân olandır. Zaten varlığının her yerinde kendi olmayı korur iken kendi olma durumunda kendiliğini kendine mekân bulur. Yaratım ile beraber yarattıklarına mekândır. Yarattıkları da tanrısallarının gerçekleştiği mekân belirlenimli gerçekleşir. Her yaratılmış olan yaratıldığı formda kendi olmayı mekân olma belirleniminde gerçekleşmekte bulur. Her yaratılmış olan diğeri ile bağıntıda hep mekân içinde ve yeni bir mekân kurulumunda var olur.

Klasik teolojiden, klasik felsefeden baktığınızda mutlak olmanın zaman ve mekândan ari olmak ile ilişkilendirildiğini görmekteyiz. Böylesi tanımlama bize eğreti geliyor. "Mutlak" dediğinizde zamandan, mekândan, kayıtlılıktan bağımsız değil. Mutlak dediğiniz; mümkünlüğü de içerecek durumda zamansal ve mekânsal olmayı içerir ama bitimli bir zamansal ve mekânsal olmayandır.

Mümkün ve mutlak bağıntısında bir şeyin mümkün varlık olması ne anlama geliyor? Eğer Esmayı Hüsna varsa, her an yaratımla beraber "Yarattığım andan beri anım anımı tutmadı" diyen bir Allah'ınız varsa ve tanrısai sıfatlardan yani Allah'a ait olup da yarattıklarına dair kılınmış olarak gerçekleşen tanrısallardan bahsetmekte iseniz Cenabı Allah mümkün bir varlıktır.

Bunun üzerine hiç düşünüyor musunuz? Yaratmak ile beraber kendini yüklem almaya bağılı olarak kayıtlayan ve kayıtlı olmaya bağılı olarak iş gören bir Allah var ki bu mümkün varlık olduğunu da tanıtırlar. Yüklem almaya açık kayıtlılık zamansal olmaya haiz varlık olduğunu da tanıtırlar... ki bu durumda Allah sadece mutlak olan değil, kendisi gibi başkası olmamasının mutlaklığında, kendi olmanın biricik olması mutlaklığında, yaratıma rağmen kendi olmayı koruyor olmanın mutlaklığında, nicel belirlenimli olmaya haiz varlık niteliği ile mümkünlüğü de kendinde barındırandır. Mümkün varlık olması, mutlak olma belirlenimlerine zeval vermekte de değildir. Daim yaratım sürekliliğinde de yaratımın sürekli olması bunu tanıtırlar.

Düşünürler Allah'ı sadece zorunlu ve tümel bir varlık olma durumuna indirgemıştır ki mümkünlüğe, dolayısıyla da varlık olma bakımından nicel niteliğe haiz olmak ile beraber varlık olma bakımından tümel belirlenimli olmayan Allah hep ötelede ve gerçek olmaktan uzak durur. Allah kendisinde mümkünlüğü bulduğu için... ama neyin mümkünlüğü? Kendisini yaratma mümkünlüğünü bulduğu için yaratabiliyor. Kendisini mümkün bulduğu içindir ki gerçekleştirdikleri dolayımında kimlik ve sıfat sahibi olabiliyor. Çünkü sonradan gerçekleşen isim ve sıfatların hepsi yüklemidir. Yüklem belirlenimli

varoluş, özde mümkün varlık olmanın olanağında gerçekleşmektedir. Yarattığı varlıklar da kendisinden paye alır ve kendi olmanın farklı başkası olma belirlenimlerinde pay sahibi olarak var olur.

Hakiki varlık dediğimizde de eski formel mantık şöyle düşünüyor: “Hakiki varlık dedin, işte bu âlemdeliklerin hepsi yani görünen âlemdeliklerin hepsi bu durumda hakiki değil. O zaman görünenler yok, Allah var. Formel mantığın yetersizlikleri saymak ile bitmez. Formel mantıkta düşünmek gerekir ama tahkike ve farklı açılardan düşünmeye açık olmak da yanılsıza düşmemek için şarttır. Formel mantığa bağlı yalınkat çıkarımların yetersizliğini aşmak için farklı açılardan da düşünmek gerekir. Çok katmanlı, çok varlıklı, çok gerçekli, çok anlamlı, çok yapıli varoluştta sadece formel mantık ile düşünemeyiz.

Hakikatten alınan paye kadarı ile pay sahibi olarak var olunduğı içindir ki yok veya yanılsama değil, gerçek olmayı hakikat ile bulmaktayız. Formel mantık izleğinde böylesi bir perspektiften de çıkarımda bulunacağına kör kalmamalıyız. Gerçekliğı yapısal belirlenimlere bağıli olarak nasıl deneyimlediğimiz ise üzerine düşünmemiz ve araştırma yapmamız gerektir.

Düşünün ki hem kendi olmayı koruyacak hem yeni bir katman fazı olarak başka bir şeyi var edecek ve dengi olan karşıtı olmayacak. Her varlık kendisi ile var olduğı içindir ki dengi olmaktan uzak var olmuş olur.

Allah’a hakiki varlık dediğimizde, sanki bizler hakiki değiliz, yanılsamayız gibi anlaşıliyor. Paye aldığımız kadar hakikiyiz. Descartes’in sözü bu anlamda değerlendirilebilir. “Düşünüyorum, öyleyse varım” Yani varsam, gerçeğim. Var olan, gerçektir.

Bu gerçeklik hangi bağıntıda bulunuyor? Hangi neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşiyor? Bunun üzerine nasıl sorusu izleğinde düşünün, araştırma ve deneyler yapın! Ancak vardır ki üzerine deney yapıyorsunuzdur. Vardır ki üzerine konuşuyorsunuzdur. Vardır ki üzerine bir şeyler söylemekle kalmayıp

deneyimliyorsunuzdur. Deneyime de açık buluyorsunuzdur. Deneyime açık bulmak da çok önemli. Deneyime açık bulduğunuz bilmenin konusu olmaktadır.

Formel mantık izleğinde ne anlattık? “Eğer Allah hakiki varlıksa, bu durumda bizler hakiki değiliz.” Böylesi bir yaklaşım söz konusu olduğu gibi “Hakikatten paye aldığımız için gerçeğiz” de diyebiliriz. Bu iki ifade biçiminde doğru olanı deneyime açık olan önermede bulmaktayız. Varız ve bu gerçek olduğumuzun kanıtıdır. Gerçek olduğumuz içindir ki neyiz, nasıl varız, ne için varız gibi soruları da sorabilmekteyiz. Paye almak ile pay sahibi olarak kendimiz olmaktayız. Bununla da kalmıyor, Allah’a ait olan sıfatların bize dair kılınmış olmasında gerçekliği deneyimliyoruz. Gerçeği, gerçeğe dair belirlenimlerde deneyimliyor olmak dahi gerçekte var olduğumuzun kanıtıdır.

“Öldüren de O’dur, dirilten de O’dur. Güldüren de O’dur, ağlatan da O’dur. Hidayete erdiren de O’dur, delâlete düşüren de O’dur.” Bu ayetlerin hepsi fiille ilgili. Bilfiil olarak yaratmak ile ilgili. Bize en temelde söylediği; “Var olmak sizin elinizde değil.” Bakınız! Kur’an’ın en net mesajı “Yaratan benim” ve “Lâ ilâhe illallah” ifadesidir. Allah’ın sadece galip sıfatları ile ilah olması değil, yaratıcı olması gereği ilah olduğu da haber verilir. Yani var olmak sizin elinizde değil denilmekte. “La ilahe illallah” ifadesinin en temel anlamlarından birisi, varoluşun hiç kimsenin elinden gerçekleşmediğidir.

“La ilahe illallah” büyük bir meydan okumadır. Şöyle ki: Varlığınıza bir bakın! Yıldızlara, dağlara bakın demiyorum; doğrudan kendi varlığınıza bakın. Var olmak sizin elinizde mi? Görmek sizin kontrolünüzde mi gerçekleşiyor? Duymak sizin iradenizle mi oluyor? Kendi varlığınız Allah’a en büyük delildir. Allah, “Var olmak sizin elinizde gerçekleşmiyor” diyor.

“La ilahe illallah” büyük bir meydan okumadır. Var olmak kimin elinde gerçekleşiyor? Eğer yaratımı merkeze alırsanız “La ilahe illallah” ile Allah “Benim dışımda bir ilah mı var?” Veya “Benden başka bir ilah olup

olmadığını benden daha iyi mi biliyorsunuz?” diyor. Kendinize bakın, kalbiniz sizin elinizde mi atıyor? Beyniniz sizin elinizde mi çalışıyor? Görmeyi, duymayı siz mi yaratıyorsunuz? Kur’an’da “Enfüste ve afakta ayetlerimizi göstereceğiz” denilir. Yani “İç dünyanızda ve dış evrende ayetlerimizi göstereceğiz” denilir. “Güldüren de O, ağlatan da O.” En temel duygularınız bile O’na ait gerçekleşiyor. “Öldüren de O, diriltten de O.” Yani özetle: Var olmak sizin elinizde gerçekleşmiyor. Allah diyor ki, “Var olmak benim elimde gerçekleşiyor.” Söz konusu nurlar ve türev nurlar ise var olmak varlık olarak yekvücut olan biz olanların elinde gerçekleşiyor.

“Sen atmadın, Allah attı” ifadesi varoluşun Allah’ın kontrolünde olduğunu gösterir. Bir açıdan bu ifade dahi bir uyarıdır. Böylesi bir oluşun içinde varlığınızı yeniden sorgulamanız gerekiyor. “La ilahe illallah” size bir meydan okumadır. Büyük bir ayardır. Varlığınıza dönüp baktığınızda, kendinizin de büyük bir ayet olduğunu görürsünüz.

Asıl önemli olan: eski klasik vahdeti vücut ve klasik kelim anlayışındaki gibi Allah’ın zatının bilinemez olduğu düşüncesini artık terk gerektiğidir. Allah’ın zatının bilinmezliğine dair görüş vahdeti şuhut görüşünde de var. Allah’ın zatını ötelere ötesine atıyorlar. Allah kendisinin bilinmesini istiyor... ötelere ötelere atmak, zatına dair deneyime açık olmadığı ve bilinmez olduğunu ifade etmenin farklı bir biçimidir. O’nu bizden uzaklaştırmaktır. Oysa Kur’an’da Allah kendisini net bir şekilde tanıtırken biz O’nu tanınamak için tarih boyunca zorluklar üretmişiz. İsimleri ve sıfatları ile deneyime açık bulunan Allah’ı, zatının nurlarına dair de deneyime açık bulmaktayız. Bu anlamda Allah zatı ile bilinmez değil, bilinebilir olandır. Yeter ki bilmeye açık olmayı koruyalım.

İslam tarihi boyunca Allah’ın neliği üzerine düşünülmüştür. Zati ve subuti sıfatları üzerine beyanlarda bulunulmuştur. “Allah vücuttur” deniyor ama bu vücut nasıl bir vücuttur? Bu soruyu sormayacağız diye bir kaide yok iken bu soruyu sormayı kendimize haram kılmış, günah bilmişiz. Kimse şu hadis ile gelmesin bize... hani Resûlullah zamanında

iki kişi Allah'ın zatı üzerine konuşurken, Peygamber onların yanından gelip "Allah'ın zatı üzerine konuşmayın, kıymetini bilemezsiniz" demiş. Peki bu söz kime, ne zaman, hangi bağlamda söylenmiş? Hadisin kronolojisi ve psikolojisi ne? O iki kişi kimdi, neyi konuşuyorlardı? Zaten hadisin sonunda söylüyor "kadri kıymetini bilemezsiniz" diyor.

Demek ki "kıymetini bilen" konuşabilir. Değerli gören düşünebilir. Yunus Emre aşıktır, gel de Yunus'a "Allah'ın zatını düşünme" de! Sen düşünme desen de Yunus düşünecek. İnsan sevdiğini düşünmez mi? Allah'ı seven biri sabah akşam O'nunla yaşar. İlahi aşk, yüreğe düşen bir ateştir. Sabah O'nunla kalkarsın, akşam O'nunla yatarsın. Rüya da bile O vardır. Yemeden içmeden kestirtir insanı, ilahi aşk kadri kıymetinde olarak hakkı gereği Allah'ı düşünmeye eyler. Allah bir kuluna aşkını nasip etti mi o kulu tarafından hakkı gereği ile bilinmeyi murat etmiş demektir.

Böylesi ilahi aşkı hem tarihimizden hem de bireysel deneyimlerimizden biliyoruz. Allah'ı düşünmeyin demek mümkün değil. O iki kişi kimdi, hangi bağlamda uyarıldı, bu bile muammayken "Allah'ın zatı düşünülmez" diyerek genelleme yapılabilir mi? Allah "bilinmeyi isterim" diyor. Bu hadisi kutsi ilahiyat çevrelerinde genellikle kabul edilmese de Kur'an'da yüzden fazla "akletmez misiniz" ayeti var. "Afa ve enfüste ayetlerimizi göstereceğiz. Akıl sahipleri için delillerimiz vardır" diye ayetler var. Yani, bizzat "oku" emriyle ilmi bize farz kılmış bir Allah var. Kendisinin düşünmesi üzerine, bilmeye açık bir evren oluşu içerisinde ve bilmeye açık oluş içerisinde kıldığı bir varlık var.

Hadi gel "Allah'ı düşünme de!" Sen düşünmezsen, başka biri gelir düşünür. Çünkü bu işin hükmü budur, varlık niteliği olan üzerine düşünülendir/ düşünülmesi gerekendir. Varlık olarak Allah düşünceyi yaratım etkinliği olarak bulan, kendi üzerine düşünebilen olarak idrak sahibi, ben olabildir. Yaratıkları üzerine de hep yeniden yaratım etkinliğinde olarak düşünebilir.

Sen Allah'ı düşünmüyor musun? Kendini Allah'ı bilmeye dair sınırlamış mısın? Bu durumda elbet birileri Allah'ı düşünecektir. Bu istisnasız gerçekleşecektir.

Bu şu demektir: Sen verilen emri anlamadın, sen verilen emri hakkıyla gözetmedin, Allah bu emri gözetmeyi başkasına nasip eder. “Siz dinimize hizmet etmiyorsanız, sizleri giderir başkalarını getiririz” denir. İlla ki alemde birileri Allah üzerine düşünür. Sen düşünmüyorsan bir filozof çıkar, o düşünür; bir başkası çıkar, o düşünür; başka bir kelimacı der “Niye böyle oldu” ve düşünmeye başlar. Yapacak bir şey yok. Allah'ı düşünmekten yana kendinizi alıkoymayın.

Farklı bir açıdan konuya devam edersek: isteseniz de istemeseniz de varlık her zaman kendisinden fazlası olandır... İsterseniz doğaya dair konuşun, isterseniz fiziğe, isterseniz teolojiye, isterseniz metafiziğe dair konuşun varlık her zaman kendisinden fazlası olandır.

Varlık olarak varlık her zaman kendisinden fazla olandır yani metafizik varlıktır. Bunu daha basitleştirerek ifade edeyim: fizik zemininde olsun, doğa zemininde olsun, nesnellik zemininde olsun fark etmez. Hangi zeminden hareket edersek edelim, varlık kendisinden fazla olan bir varlıktır. Yani Allah, “Ben yarattığım andan beri anım anıma benzemedi” diyorsa, bu, O’nun fiziki bir varlığı olduğu anlamına gelir. Ama bu fiziki varlığına aşkınsal olarak kendinde Allah olma niteliğini barındırıyor. Kur’an’ı Kerim’de “Allah, yerin ve göklerin ve ikisi aralarındakilerin nurudur” buyrulur.

Gazali yukarıda belirtilen nur ayetini bizatihi fiziki olarak yorumlamamız gerektiği üzerine konuşur. Sonrasında gelen Razi gibi alimler, nurun anlamını farklı biçimlerde açıklamışlardır: Meleke anlamında nuru anlamlı kılmayı tercih etmişlerdir. Ahlak nuru, akıl nuru, görme nuru vb. Genelde İslam kelamında “Nur” kavramı, fiziki olarak değil, melekeye indirgemiş olarak kabul edilir ve kullanılır. İslam tarihi boyunca nurun kendisinin Allah olduğunu söyleyen tek kişi belki

de Gazali'dir. Kayıtlı olarak bildiğimiz, Gazali'nin kendisidir. Keşke o Gazali'nin nura dair düşünce izleğinden devam etselerdi.

Bu konu neden önemli biliyor musunuz? Allah'ın nur olduğuna dair fiziki bir varlığı olduğunu düşünmek şu soruyu gerekli kılar, o zaman nur nedir? Kur'an'da Allah cevap veriyor. Nuru inci tanesine benzeterek anlatır. Nur ayeti önemli bir ayettir. Çünkü Allah'ın varlığına dair çok önemli bir açıklamadır. Allah'ı ötede ve sadece tümel belirlenimli tasavvur eden bizler böylesi bir Allah'ın olmadığına artık uyanmalıyız. Varlık olma bakımından nur olan ve nur olması bakımından niceliğe haiz olmak ile beraber sınırsız hareket kabiliyeti olan bir Allah var.

Nur olan Allah'ınız var. Sadece ötelerde var olan tümel bir Allah hiçbir zaman yaratamaz. Çünkü yaratım her zaman nicelliği içerir. Kendisinde niceliği barındırmayan bir varlık kendinde yaratmayı gerçekleştiremez. "Her an kendimi yeni bir halde buluyorum" diyemez, yüklem almaya açık olamaz. Allah mümkün bir varlıktır, aynı zamanda nur olması bakımından varlık olarak zorunlu mutlak varlıktır. Mutlak varlıktır ama nicelliği barındırırken yaratıma kendini açık bulan mümkün varlıktır.

Allah'ın nuru inci tanesi olarak betimlenir iken nicel belirlenime haiz olduğu ifade edilmiş olunur. O küçücük dediğimiz yapıya katmanlı bir boyutsallıktan baktığımızda bir nötrinodan elektrona baksanız sanki güneşe bakıyormuş gibi bir boyutsallıktır. Bir atomun size baktığını düşünün. Boyutsal perspektiften bakıldığında katmanlı boyutsal yapısal kılınmış evrenler bağıntısında var olduğumuzu görürüz. Bir toplu iğnenin ucunda trilyon kere atom olduğu söyleniyor. Atomlar kaç nurdan oluşuyor? Bugün nötronun ne kadarını biliyoruz? Enerji fiziği yapılırken aslında "Tanrı Fiziği" yapılıyor ama kimsenin haberi yok. En büyük sıkıntılarımızdan biri de bu. Allah'ın nuru "İnci tanesine benzer" deniyor. Kur'an'da buna dair işaretler var.

Birisi çıkıp da "Bu kadar iddialı olma" diyebilir. Gelecekte bilim yeni bulgular ile söylediğinin tam tersini kanıtlayabilir. Bilim neyi çıkartırsa

çıkarsın, ayetin dışına çıkamaz. Çünkü ayet, varlıksal ve varoluşsal karşılığı olup da talime, tahkike açık olandır. Ussal olduğu kadar deneyime açık tecrübe edilendir. Allah ayette kendisinin nur olduğunu söylemekte ve nurunun niceliğe haiz varlık durumundan bahsetmekte ise bunun dışına çıkılmayacağını net olarak ifade edebilirim. Keşfi anlamda buna tanık olanlar veya bilimsel anlamda buna tanık olanlar/ olacaklar için ayet, varlıkta veya varoluştaki karşılığı olup da deneyime açık bulunandır/ bulunacak olandır.

Sicim teorisi diye bir teori vardır. Yarın rafa kaldırmak zorunda kaldıkları bir teoridir. Niye standart model bu kadar güncelliğini koruyor? Çünkü hep tanecik buluyorlar, noktadan noktaya prensibi vardır. En temelde en küçüğün küçüğü dahi noktacak hâlinedir. Her var ettiğinde yeniden nurların kuvvet etkileşimlerinde yeni bir nur tanesini çıkartır, ortaya yeni bir türev nuru çıkartır ama hepsi Allah'ın nurudur. Onun için biz diyor...

Kur'an'daki "Biz" lafzı, ontolojik anlama haiz bir sözdür. Nezaketi içeren ahlak biçimsel bir ifade değildir. "Biz" derken türev nurların birliği ifade edilmiş olunur. Biz; türev nurlar anlamında varlıksal karşılığı olanın öznelde ifade edilmiş biçimidir. "Tur'un sağ cihetinde ona konuştuk" denilirken de çoğul anlama haiz ifadede bulunulur iken biz anlam olarak içerilmiş olarak kullanılmıştır. Turi Sina'daki hitapta ise tekil belirlenimli ben kullanılır. "Benim ben korkma! Âlemlerin Rabbi Allah" hem kendinde çoğulluğu barındıran hem tekilliği barındıran bir varlıktan bahsediyoruz.

Burada tekil der iken bilimde bilinmeye açık bulunmayıp da belirsizliğini koruyan tekilliği kastetmiyorum. Özne olarak, şahıs olarak, biricik olarak var olmayı kastediyorum yani felsefi anlamda kendi olma belirlenimli ben olmaktan söz ediyorum. Nur olarak olması gereken zorunlu ve hakiki varlıktan bahsediyorum. Hakiki der iken nedeni kendi olan, kendi olmaya yeten ve yarattıklarına da yeten Allah'ı kastetmekteyim.

Şunu net biçimde ifade edeyim; niceliği barındırmayan bir varlık yani nicelikten yoksun Allah, hiçbir zaman yaratamaz. Yaratıyor olmak, niceliğe haiz olarak evvela kendini gerçekleştirebilme olanağına haiz olmak anlamını taşır... ki Allah varlık olma bakımından kendisinde niceliğe haiz olmak ile kendini gerçekleştirme olanağı bulup da gerçekleşme dolayımında yaratıyor olmayı da olanaklı bulan ve kılan varlıktır. Artık bu açıdan Allah'ı yakinen tanımamız elzemdir.

Cenabı Allah ile kulu arasında yetmiş bin nurdan perde olduğu söylenir. Nur olma niteliği olarak Allah kendinden türev nurlar var etmiş. Biz bunun ne kadarına vakıfız? Daha onda birine bile vakıf değiliz. Bugün ki bilim, bu nurun daha onda birine bile vakıf değil.

Bu ne anlama geliyor, neden bu kadar önemli? Bir varlık, kendi olma durumunda mutlak olduğu kadar gerçekleşmeye, yüklem almaya, yaratıma açık olduğu kadar mümkün bir varlıktır. Yani sadece zorunlu ve mutlak olmakla kalmaz, mümkün olmak bakımından da varlık niteliği vardır. Mümkün varlık olduğu içindir ki, kendi içindeki bağlantıları kurabiliyor; suyu “su” olarak ortaya çıkarabiliyor, seni “sen” olarak var edebiliyor, yıldızı “yıldız” olarak zuhur ettirebiliyor. Mümkün olduğu içindir ki “Rahman, Rahim, Alim, Veli, Vedud, Basir, Semi” vb. sıfatları ve karakter içerikli kimlik belirlenimli isimleri yüklem alabiliyor.

Bir duyguyu yaratıyor, duyguyu kendisine yüklem alıyor. Sevgiyi yaratıyor; yüklem aldığı anda seven olarak kendini yaratmış oluyor. “Ya Habibim” diyor; yani “Ey sevgilim” diyerek seviyorum diyor. Yani yüklemelerde varoluş belirlenimleri gösterip de kendini yaratıma açık bulunduğu yönde mümkün varlık olan bir Allah var. Mümkün olabilmenin olanağında kendi potansiyelini sınırsızca yaratıma açık kılabilen bir Allah var.

Birileri çıkıyor, ne diyor? “Allah'ın duygusu yok.” Kim demiş duygusu yok diye? Esmayı Hüsnayı hiç mi okumadın? Kur'an'da Allah'ın kulları ile ilişkisinde gerçekleşen duyguya dair isimlerine hiç mi dikkat

etmedin. Bunun üzerine hiç mi düşünmedin? Allah'ın Vedud ismi var, Rahim ismi var, Kahhar ismi var... bunlar ne demek ve nasıl gerçekleşmekte hiç mi düşünmedin?

Cenabı Allah duyguları yaratıyor, duyguları yüklem alıyor. Mevcudat olarak varlık âleminde var olanları, gerçekleştirenleri yaratıyor, sonra onları da yüklem almış oluyor. Yani kendisiyle mümkün kılıyor ama kendisine yüklem kılıp da kendisini oldu kıldıkları da var... aynı kılmadıkları da var. Esmayı Hüsna kendisini oldu kılmış olduğu yüklemeler iken mevcudat olarak tür belirlenimli yarattıkları kendisi ile aynı kılmış olmadığı yüklemeler.

Ne dedik? Sevgiyi yaratıyor. Sonra sevgiyi yüklem alıyor, seven oluyor. Yani El- Vedud isminde kendini Vedud kılıyor. Merhameti yaratıyor, sonra merhameti yüklem olarak alıyor, kendini Rahman kılıyor. Cömertlik diye bir şey yaratıyor. Onun duygusunu yaratıyor, sonra o duyguyu yüklem alıyor. Gadabı (öfkeyi) yaratıyor, öfkeyi yüklem alıyor. Kahhar ismiyle kendini tanımlıyor. Yüklem belirlenimli olarak kendini yaratıma açık bulan bir Allah var. Bu, kendini zatında yaratmak değil, zatında yüklem almaya açık yaratım etkinliğinde bulunabilmenin mümkünlüğünde anlam-değer, irade-duygu, karakter-kimlik vb. belirlenimlerde kendini yaratabiliyor olmak anlamını taşıyor.

Bu ne anlam taşıyor? Allah'ın mümkün varlık olması sebebi ile Allah olduğunun gerçeğini anlatıyor. Yüklem almak demek, mümkün olmak demektir. Klasik felsefeden ve klasik kelimadan itibaren mümkünlük bize nasıl anlatılıyordu? "Bütün varlık âlemi mümkündür, Allah mümkün değildir." Hep böylesi bir yaklaşımda durulmaktaydı. Esmayı Hüsna var nasıl mümkünlüğü bilmezsin? Allah için El- Vedud diyeceksin, sonra da "mahiyetini bilemeyiz" deyip geçeceksin. Elbette sevgi kendisi değil ama kendisini seven olarak oldu kılıyor. Sevgi ayrı değil aynı da değil olarak gerçekleşmekte. Seven olmak, kendiliği yüklem alınmış özdeşlikte duyguda, karakter biçimsel olarak da kimlikte oldu kılmakta gerçekleşmekte.

En basit anlamda kendinizi düşünün: seviyorsunuz ve sevgi sizde bir duygu olarak oluşuyor ama aynı zamanda sevgiyi yüklem olarak seven oluyorsunuz. Sevgi yüklem olarak siz ile aynı değil ama sizden ayrı da gerçekleşmemekte... siz kendinizi seven olarak tanımlayabilmekte ve kendinizi oldu kıldığınız bir kimlikte görünüşe taşıyabilmektesiniz. Sevgi ile kayıtlanmışlıkta sevgiyi yüklem alır iken seven olarak kendi olmayı buluyorsunuz. Sevgi ile kayıtlanmış olmanın dolayımında sevgiye aşkınsal olarak seven olmakta sevgiyi deneyimlemekte ve seven olarak kendinizi oldu kıldığınız dolayımında görünüşe taşıyabilmektesiniz. Yani sevgiyi yüklem olarak “seven” oluyorsunuz. Sevgiyi yüklem alınmış özdeşlikte yaşıyorsunuz. Yani sevgiyi hem yaratıyor hem de yüklem olarak gerçekleştiriyor.

Yukarıda sevgiye dair verilen örneği siz; Rahman, Rahim, Kerim, Kahhar vb. tanrısal karakter/ kimlik bağıntıda çoğaltabilirsiniz. Her varoluş belirlenimi, varoluşa nesne kılmış olmakta gerçekleşmekteydi. Öznesi olmak hep korunuyor iken her varoluş nesnesi yüklem olarak mümkün kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi.

Yüklemlerin ne özelliği vardı? Yüklemelerin olumsuzlanabiliyor olma özelliği vardı. Yüklemelerin değişiyor ve gelişiyor olma özelliği vardı. Yani kendi varlığında harekete özsəl anlamda haiz olmakta kuvvet etkileşimleri içerisinde bir şeyler var eden, var ettiği şeyleri kendine yüklem olarak ortaya çıkartan, açık eden, onları idare eden, ikame eden, belirli kılan bir varlıktan bahsediyorsunuz. Allah sadece zorunlu ve mutlak varlık değil, mümkün varlık da olduğu içindir ki Esmayı Hüsnâ’dan bahsedebiliyoruz. Yaratımdan bahsedebiliyoruz.

“Her an yeni bir tavırdayım” dediğinde, yüklem alan bir varlıktan bahsediyorsunuzdur. Bu ne demek? Varlık, kendinden fazlası olandı. Allah neydi? Nurdu. Ama nur olmakla beraber kendisine ne diyor? Allah. “Yerin ve göklerin nurudur.” Demek ki fizik zemini var. Fizik zemini var ve fizik zeminine aşkınsal Allah olarak kendinden fazlası olan. Varlık olarak kendinden fazlası olan.

Siz kendinizi beden olarak mı hissediyorsunuz? Nesiniz? Beden zemininde bedene aşkınsal ve dünya zemininde dünyaya aşkın kendi olmayı deneyimliyorsunuz. Yani nesnelliğe aşkınsal kendi olmayı deneyimliyorsunuz. Kendiliği sadece bedene indirgeyerek yaşamıyorsunuz. Bu âlemde bütün ilişkileriniz bedene dairdir ama kendinizi beden olarak görmüyorsunuzdur. Hep aşkınsal, yani kendinizden fazlası olansınız. Bununla da kalmıyor. Kendisinden fazla verdikleri dolayımında kendisini de fazla kılandır. Bakın kendisinden fazla veren, kendisinden fazlası olandır. Aile, sanat, devlet, felsefe, karakter ve kimlikler vb. olarak kendinden fazlasını vermiş olarak kendinden fazlası olabilen varlık metafizik varlıktır. Kendinden fazlası olan metafizik varlıktır... ki varoluş kendinden fazlası olmakta metafizik bir deneyim olarak gerçekleşmektedir.

Mümkün olmak işte bunun için yani kendinden fazlası olan ve kendinden fazlası olmayı kendinden fazla vermek ile sürekli kılarken metafizik varlık olmak adına önemlidir. Yaratıyor olmak ve yüklem almaya açık kendini de yaratıma açık buluyor olmak sebebi ile önemlidir. Mümkün olmak, 1) kendinden fazlası olmak için önemli. 2) kendisinden fazla vermek için önemli. 3) yaratıma açık kendini her an yeni bir oluş içinde kılmak için önemli. 4) varlığına tutunabilmeyi sürekli kılabilmek için önemli.

İki hidrojen bir oksijen suyu var ettiği andan itibaren kendisinden fazla vermiştir. Fazladan belirmiş olgu olan su ile ayrı değildir ama aynı da değildir. Bunun içindir ki Sünni kelam “Ayrı değil, aynıda da değil” ifadesini, Cenabı Allah’ın zatına dair teolojik anlamda tenzih ilkesi olarak yani O’nu bilmeye dair ilke olarak merkeze almıştır. Bu ilke sadece bunun ilkesi değil, yaratımın, varoluşun, karşılıklı var olabilmenin, yakınlık bulmanın da en temel ilkesidir.

Bir varlık düşünün ki var ediyor, var ederken kendinden bir şey yitirmiyor. Yitirmemekle de kalmıyor, o şeyi açık edebiliyor. Hep bir fazla veriyor, hep bir fazla veriyor. Yani iki hidrojen bir oksijen kendinden fazla verdi, su çıktı. Bakın bir kattı kendine, varlık âleminde

bir kattı ama katmanlı bir kattı. Bakın bu çok önemli. Varlık kendinden fazlası iken metafiziktir. Kendisinden fazla vermeye başladığı anda da, fazlası verdikleriyle de beraber varoluşsal anlamda metafizik oluşu korumaya devam eder.

Önceden kendisinde sevgi veya merhamet diye bir şey yok. Sevgi diye bir şey var ediyor. Sevgiyi var ettiği andan itibaren, nesnesi ne olursa olsun ister Habibullah olsun, ister güneş olsun, ister ay olsun, ister insan olsun, ister şu olsun bu olsun, nesnesi ne olursa olsun, sevgiyi yarattığı andan itibaren sevgiyi yüklem aldığı anda seven oluyor. Daha önce seven değil. Merhamete dair bir şey çıkıyor Rahman oluyor. Daha önce Rahman diye bir şey yok. Yarattığı anda Rahman oluyor. Rahmanı yüklem alıyor. Bu sefer kendinden fazlası olmayı, fazlası verdiklerinde koruyor. Varoluşsal olarak da metafizik varlık olmayı koruyor.

Siz Esmayı Hüsneyi konuşurken, metafizik bir varlıktan konuşuyorsunuz. Hepsı bilfiil gerçekleşir. Hangi esma bilfiil değildir ki? Zati esmaları mı? En- Nur, Es Samed, El-Hayy, El Kayyum vb. diyelim... hadi tasavvufta söylenen zati isimlerden kabul edilen El- Elif ve Nokta ismini de belirtmiş olalım. Bu zati isimler dahi hareketi içeriyor. Bilfiil olmaya haiz gerçekleşiyor. Hareket mümkün varlık olmanın en temel belirleyenisidir. Kendinde de vücut olmak dahi hareket bağıntısında gerçekleşiyor. Hareket ayrı, nurun kendisi ayrı bir şey değil, nur doğası gereği hareket sahibidir. O'nun hareketi senin, benim hareketim gibi değil. Sınırsız bir oluş içinde gerçekleşiyor. Işık hızının olduğu bir hareket oluşu değil; sınırsız bir hareket oluşu içinde gerçekleşiyor. Bugün dolaşıklık üzerine düşündükleri zaman ağızları açık kalıyor. Bu nasıl gerçekleşiyor diye.

Bakın, mutlaklık bizde kati değil. Mutlak olan şahıs, kendinde mümkünlüğü bulduğu için yaratabiliyor. Sadece yaratmakla kalmıyor; yarattığı dolayımında, fazlası verdikleri dolayımında, kendine yüklem aldıkları dolayımında, kendini olduk kıldıkları dolayımında gerçekleştiriyor ve tanrısalları düzeyinde vücuda getiriyor. Yüklemlerde unutmamak gereken ise yüklem olumsuzlanabilir,

değişebilir ve gelişebilir. Hangi duygunuz art arda gelmiyor veya değişim içinde gelişmiyor? Ben sevmiyorum diyebilirsiniz. Veya Allah'ta "Artık sevmiyorum" diyerek sevgiyi yaratmayı olumsuzlasın, bütün varlık âleminde sevgi kalkar. Allah artık Rahman olmak istemiyorum, merhamet etmiyorum desin, bütün varlık âleminde merhamet kalkar.

Yüklemler hep yeni oluşlara gebe mümkün kılınmış olunanlardır. Eskilerin deyişi ile hadistirler. Kendinize sorun; merhamet diye bir duygu geldi size, onun nesnesi dediğimiz olay, ilişki, bağıntısının da geldi. Siz merhamet etmiyorum diyebilirsiniz. Bir anda sevgi uyandı gönlünüzde, sevmek istemiyorum diyebilirsiniz. Nereye kadar direnirseniz? Özünüzden gelene direnmek kolay değildir. Yani değişebilir, olumsuzlayabilirsiniz. Peki olumsuzlayamadığınız bir şey vardır, o nedir? Kendinizsinizdir. Yükleme alan sizsinizdir. Siz sürekli yüklem almaya açık yaratım oluşu içindesinizdir. İnsan bu bağlamda çok önemli bir varlık.

Dünya dediğimiz kâinat içerisinde daha ileri düzeyde yüklem alabilmeye açık, yaratmaya açık bir varlık var mıdır? Yani yaratmaya açık olmak ile de kalmıyor; yaratılmaya da açık. Kendisini de fazla verdiği fazladan belirmiş olgular dolayımında yaratabiliyor. Anı anına benzemeyen Allah misali değişen zamanların öznesi olarak kendini mümkün varlık olmakta yaratmaya ve yaratıma açık buluyor. "La ilahe illallah" bir de bakıyoruz ki insanın temsili varlık olması dolayımında Allah'ın yaratıcı etkinliği göstermesinde gerçekleşiyor. Allah'a misal kılınan insan, yaratıcı etkinliği dahi Allah ile buluyor iken "La ilahe illallah-ı" yaratım etkinliğinde talim etmekteydi.

Mümkün varlık neden bu kadar önemli? Bir yandan teolojimizi, diğer yandan ontolojimizi yeniden kurmamız için önemli. Bu, en az on bin yıllık bir problemidir. Bugünün problemi değildir. Yani insanlık tarihi kadar eski bir problemde bahsetmekteyiz. İnsan, var olduğundan beri hep tümel bir Tanrı anlayışı olmuştur. Bu ister insan biçimsel tanrı anlayışları olsun, ister pagan tanrı inanışları olsun, ister tek Tanrı

anlayışına sahip dinler olsun fark etmez hepsinde tanrı tümel bir tanrıdır. Hatta biri çıkıp ağaca tapsa bile o da tümeldir. İster bütün kâinatı yaratan tek bir Tanrı olsun, o da tümel bir tanrı yargısında anlama indirgediğimiz tanrıdır. Kendiliğinden niceliğe haiz bir Tanrı değildir.

Kur'an'ı Kerim'de bu konuyla ilgili son derece açık bir ayet vardır. Allah, yerin ve göklerin kendisidir denilmiyor. Yerin ve göklerin nurudur deniliyor. Ne olduğu ifade edilir iken ne olmadığı da ifade edilmiş oluyor. Onun nuru inci tanesine benzer derken dahi nur olma niteliğini nicel belirlenimli durumu üzeri anlatıyor. Tözün niteliğini söylüyor mu? Nur olmak ile ifade ediyor. Nesnelliğini, nicel yapı barındırdığını belirtiyor mu? Nura dair ifade ettiklerinde nicel belirlenimli olduğu da ifade edilmiş oluyor. Kur'an'da "İnci tanesi" örneğini veriyor. Siz anlayasın diye niceliğini inci tanesine benzeterek anlatıyor. Benzerlik üzerinden anlatıyor. Bu, tümel içerikli olduğu kadar niceliği de barındıran bir anlatıdır. Niceliği barındıran yüklem almaya açık bir oluş içinde yaratıma açık oluş içerisinde bir Tanrı olarak okunduğunuzda bu ayeti nasıl göreceksiniz? "Mümkün Tanrı". Mutlak ve tümel olduğu kadar niceliğe haiz mümkün Tanrı fikrini kabul etsek zaten bütün işler yoluna girecek.

Ayrıca belirtiyim, yokluk kavramını kullandık mı? Zuhur, tecelli dedik mi? Hayır. Yeniden kavramlaşma olanağında geçmişin hatalarına düşmeden Allah diyebiliriz. Paye, aidiyet gibi kavramlarla dilin kendisinin yeniden kurulduğu bir zaman içindeyiz. Gerçeğe kavramlar ile yeniden kapı aralayacağımız bir dünya oluşu içindeyiz. Yeniden metafizik dediğimiz bir dünyada Tanrı'yı ve yarattıklarını yeniden okumak zorundayız.

Harekete kimse mâni olamaz, görmeye, duymaya, bilmeye , yüklem almalara kimse mani olamaz, hakiki varlık yani Allah sürekli yaratıyor. Yaratımda tanrısallar yaratılmış olanlara dair kılınmış ama Allah'a ait gerçekleşiyor... ve yaratmak veya yaratıma dair var olmak, Allah'ın yaratmış olduğu hiç bir varlığın kendi elinde gerçekleşiyor değildir.

Allah ile var olmakta ve Allah ile yaratıyor olabilmenin olanağında varlık hep kendinden fazlası olan olarak metafizik gerçekleşiyordur.

Varlık, kendinden fazla olandır. Bu nedenle metafiziktir. Çünkü “kendinden fazla olmak” zaten doğası gereği metafizik bir durumdur. Varlık yaratım dolayımında kendisinden fazla verendir ve varoluşsal olarak da kendisinden fazla kıldıklarıyla birlikte yüklem almaya açık bir oluş içinde yine metafiziktir. Varoluş metafiziktir, bu kaçınılmaz bir şeydir.

Varlık metafiziktir. Varoluş metafiziktir. Bilim istediği kadar nuru, enerji anlamında fiziksel bir nesne olarak ele alsın. Nurun kendisi varlık olarak kendinden fazla olan Allah’tır. İstedğin kadar fiziksel bir nesne olarak onu deney konusu yapsınlar. O nesnellğine aşkınsal öznelliğe haiz kendinden fazlası olmakta metafizik varlıktır.

Deney konusu olmak çok önemli bir meseledir. Deney konusu olması demek, onun mümkün varlık oluşu demektir. Kati mutlak olmaması, öte olmaması demektir.

Kur’an’ı Kerim’de Rabb- ül Âlemin ne buyurur? Esmâ-ül Hüsna’dan bahsederken Allah, kendisine ait sıfatlarından bahseder, varlığa dair kılmış olduğunu da belirtir. “Lâ ilahe illa Hu, El-Aziz, El-Hakim, Er-Rahman, Er-Rahim...” yada “Mâlik-i yevmiddin” der. Bunlar, O’nun kendisine ait sıfatlarıdır. Ya da başka bir yerde “Kul huvallahu ehad” der. Her biri Allah’a ait sıfatlardır ve konuşulur değil mi? Yani Ayet-el Kürsî’den tutun, İhlâs Suresi’ne, Hadid Suresi’ne ve daha birçok ayete kadar Allah’a ait tanrısallardan bahsedilir. Tanrısalların, kendinden yaratıyor olmanın gereği olarak yaratılmışlara dair kılınmış olduğuna da dikkat çekilir.

Ne demek istiyorum? Allah kendine ait neyi zikrediyorsa, o şey âlemde de gerçekleşiyor, talim ediliyor. Vedûd diye duygu içerikli ismi var yaratılmışlara dair de gerçekleşmekte. Rahman, Rahim, Veli vb. isimleri var ve size de dair gerçekleşiyor. Zatına dair konuştuğunda demek ki

zorunlu bir varlıktan söz ediyoruz. Ancak yaratım söz konusu ise mümkün varlık olma niteliği de olan bir varlıktan bahsediyoruz.

Allah mümkün varlık oluşunu iki cihette buluyor. 1) Nicelik içeriyor. 2) Niceliğe bağlı hareket içeriyor. Nicelik olduğu için hareket var. Harekete bağlı kendini gerçekleştiren bir varlık. Kendini gerçekleştirdiği içinde yönelimsel bir varlık. Yönelimsel olduğu için zamansal bir varlık. Zamansal olduğu için de öznel zamansallığı içeriyor. Yani geçmiş, gün ve gelecek bağıntısından olan bir varlıktan bahsediyoruz. Bununla da kalmıyor, nesnel zamansal dediğimiz, gök cisimlerine bağlı gerçekleşen ardışık hareketlerde harekete içkin gerçekleşen zamanları ve varoluş eşiklerinde gerçekleşen tekrar eden zamanları, zamansal varoluşu da var ediyor. Söz konusu yaratım ise yaratır iken zamansal hareket eden Allah var. Yaratım söz konusu ise Allah; varoluş eşiklerinde zamansal yönetim yapan bir varlıktır... ki zaman yönetimini genel olarak da gerçekleştiren bir varlık.

“Allah katında da aylarının sayısı on ikidir” denildiğinde zamansal yargısı olan ve ayları zamansal yargıya göre var etmiş bir Allah var. Bin senelik bir günde göklerden yere işlerini görmekten bahsetmekte isek zaman yönetimi yaparken varoluşunu zamansal kılan bir Allah var. Sizin var oluşunuzda zamansal var oluş eşiklerine bağlı değil mi? Hücre bölünmesinden tutun, görmenin gerçekleştiği zaman eşiğine ve duymanın zamansal eşiğine kadar varoluş zaman eşiklerinde gerçekleşmektedir. Duyma bir zaman eşğinde gerçekleşiyor. Görme bir zaman eşğinde gerçekleşiyor. Hücre bölünmeleri bir zaman eşğinde gerçekleşiyor. Yani varoluş eşikleri zamansal varoluş eşikleridir. Allah her şeyi zamansal var oluş eşiklerinde var etmekte.

Böylesi yaratımda bulunan Allah için ne diyorlar? Usa ihtiyaç duymaz. Başka bir deyişle de ussal değildir. Düşünme yaratım etkinliği melekesi iken Allah düşünmez diyenler dahi var. “Ol” emri sınırsız zaman genişliğinde gerçekleşir iken sınırsızca yaratım olanağında sınırsızca düşünen bir Allah var. “Biz, her şeyi bir ölçü ile yarattık” denilirken dahi türev nurlar düzeyinde dahi us sahibi olduğu ifade edilmekte. Allah’a

rağmen Allah'ın us sahibi olmadığının veya düşünmeye ihtiyaç duymadığını ifade ediyoruz. Her işin ve şeyin hikmet üzeri gerçekleştiği veya yaratılmış olduğunu söylüyoruz ama Allah'ın us sahibi olduğu üzerine düşünemiyoruz. Allah bilen, gören ve duyardır diyoruz ama bu sıfatların us sahibi olduğunun tanıtılması olduğu üzerine düşünmüyoruz. Ayetlere muhalif fikirlerin arkasından durduğumuzdan haberimiz dahi yok.

Us sahibi olan Allah'a karşı itikada dair ussal anlamda tutarsızlıklarımız var. Bu tutarsızlıklar bize ne kadar büyük sıkıntılar getiriyor, farkında değiliz. Artık bu tutarsızlıkları ve Allah'a isnat ettiğimiz yanlış fikirleri bırakmak gerekir.

Allah, deneyime açık varlık değil derken dahi varoluş Allah ile gerçekleşir iken Allah'ı tanrısal belirlenimlerinde talim ettiğimizden habersiziz. Esmayı hüsnâ ile deneyime açık olan Cenabı Allah, kendisine ait sıfatlarını yarattıklarına dair kılmış iken deneyime açık varlıktır. Görmeyi vermiş, duymayı vermiş, sevgiyi vermiş... kendisini deneyimlemekteyiz. Ayrıca dualarımıza icabet eden, rüyaların diliyle kulları ile konuşan, ibadetlerle yakın bulunan, hak edişleri tesis etmesi ile tanık olunan iken Allah kendisinden sonuç alınan varlık olarak da deneyimin konusu olandır... ki deneyimin konusu olması mümkün varlık olduğunun kanıtıdır. Deneyime bağlı istidat artışında bulunan bizler de mümkün varlık olduğumuz içindir ki deneyime açık iken yaratıma da açık olmayı koruyoruzdur. Deneyime açık olmak, yüklem almaya açık olarak yaratıma açık olmak anlamını taşır.

Allah'a mutlak deyip, mutlaklığı sonsuzluk ile ilişkilendirenler de olmakta. Biraz daha girift ve farklılaştırayım. Sonsuzluğun tanıtılması olmaz derler (bu konuyu çok önceleri konuşmuştuk). Neden? Çünkü sonsuzluğun deneyimi yoktur. Sonsuzluk, ölçülebilir değildir. Deneyimlenebilir değildir. Ne deneysel ne de deneyimsel karşılığı vardır. Çünkü sonsuzluktan bahsediyorsanız, siz onun içinde sadece bir nokta bile olamayacak kadar küçüksünüzdür. Bu yüzden sonsuzlukla kıyas yapamazsınız. Sonsuzluktan baktığında, deneyimleyemeyeceğin

bir oluş içindedir. Sonu gelmiyor zaten. Bu da sizi bir paradoksa götürür. “Hiçbir zaman sonsuzluğu deneyimleyemeyeceğim bir oluş içindeyim.” Ancak şunu da unutmayalım! Katmanlı gerçeklik, sonsuzun sonsuz olduğunun gerçekliğini tanıtlar. Bir varlık düşünün, “Seslendim, sesimi duyan olmadı, baktım gördüğüm olmadı.” diyor. İşte bu, varlık olarak sonsuzluğu ifade eder.

Peki Allah nereye yaratacak? Kendinden yaratır. Dışına mı koyacak? Hayır. Kendinde yarattığı andan itibaren gene kendinde kılmış olur. Eskiler bunu tevhidin prensipleri ile ifade etmekteydi. Bu tevhid prensipleri Kur’an’da da geçer. Yedi tanedir. Allah, Allah’tan, Allah’ta, Allah’la, Allah’ın, Allah için, Allah’a... Bu tevhit prensipleri sonsuzluğun tanıtılmasıdır. Çünkü yaratım sonsuz olanda gerçekleşir iken dışında gerçekleşiyor değildi. Bu durumda yaratım içkin ve dışsal anlamda kapsayıcı gerçekleşir iken kendi içinde derinleşmeye dair bir dışlaşma etkinliği olarak çok katmanlı yani çok boyutlu gerçekleşmektedir.

Kendinde derinleşmek anlamında katmanlılık, sonsuzun sonsuz olduğunun tanıtılması ve kanıtlanmasıdır. Katmanlı yaratım bağıntısında her varlık sonsuzda gerçekleşir iken sonsuz olan varlığı deneyimlemektedir.

Sonsuza dair her deneyim, sonsuza ait bir kesittir. Kesitlerin sınırsızca deneyimi sonsuzu anlamamızı olanaklı kılar. Deneyimde önemli olan ise deneyim nesnelerinde takılı kalmadan esas ilke gereği gerçekleşen tanrısalda, sonsuzu bir belirlenimi ile tevhid gereği deneyimlediğimizin idrakidir. İlke gereği fail olmakta tevhidi deneyimler iken sonsuza katılabilmektir.

Varlıksal sonsuz olanın katmanlı yaratım bağıntısında gerçekleşen her deneyimin hem varlıksal düzeyde hem de anlam içeriği ile kendinde derinleşen, kendi üzerine katlanan yeni sonsuzluk olgularını olanaklı kıldığını gözden -idraktan- kaçırmamak gerekir. Varlıksal sonsuzluk, katmanlı yaratım bağıntısında kendi üzerine katlanma olanağında gerçekleşen içkin sonsuzluk, mikrodan makroya kadar sınırsız yaratım

çeşitliliğinde beliren anlam zenginliğinde oluşan olay-olgu bağıntısı anlam akışında sonsuzluk olmak üzere Allah'ta sonsuzluk üç sonsuzluk belirleniminde değerlendirilebilir. Enformasyon ilişki bağıntılarında sınırsızca yüklem almaya açık bağıntısal anlam akışının ve yüklem alma olanağının sonsuzluğu, yaratıma dair gerçekleşen sonsuzluktur... ki söz konusu yaratım ise katmanlı yaratım bağıntısında kendine içkin kendi içinde derinleşmenin sonsuzluğu da gözden kaçırılmaması gerekendi.

Üç defa sonsuz, Allah'u Ekber yani dengi olmayan büyük, her varlığın üzerinde gerçekleşen tanrısalların ait olduğu gerçek anlamında “La ilahe illallah” anlamını içermekteydi. Sonsuz olan, dengi olmayan, kendine yeterli olduğu gibi bütün yarattıklarının var olmasına yeter olan Es- Samed olup da Elif olarak da kendi varlığının öznesi nesnesi olarak nedeni sadece kendi olan, yarattıkları üzerinde tanrısalları ile daim galip olan Allah, Allahu Ekber'di.

Allah'ü Ekber; nicel bir büyüklük anlamını içermekte değil, varlıksal olarak aşılmaz olan niteliksel olanağın anlamını taşımaktaydı. Allah ile var olan her varlık varlıksal anlamda nedeni kendi değil iken fakrdı. Yani nedeni kendi olmadığı içindir ki varlık olarak kendine dair mülkiyet hakkı olmayandı. Var olmaya dair ihtiyaçlarını gidermek için de tanrısallar ile güç yetirmeye ihtiyaçlı olma durumuna göre de acziyet sahibiydi. Yani nedeni kendi olmayıp da güç yetirmek için yaratıcısına hep ihtiyaç duyandı... ki fakr ve acziyet durumuna göre var olmuş her varlık en temel de Allah'ü Ekber'i, olmadığı bir sıfat olarak olmadığı dolayımında talim etmiş olmaktadır. Allah'ü Ekber ifadesi yukarıdaki anlam içerikleri ile beraber “La ilahe illallah” deminin bir biçimiydi.

Allah kimlik belirlenimli sıfatlarını gerçekleştirmek için yarattıklarına ihtiyaçlı değil midir diye de sorulmakta. Elbette Cenabı Allah zatında Es- Samed olduğu yani kendi olmaya dair kendine yeten ve kendinden bir şey yitirmeden yarattıklarının var olmasına da yeten olarak noksansız bir varlıktı ki bu anlamda ihtiyaçlı olmaktan uzaktır. Ancak Er- Rahim, El- Vedud, El Veli, El Kafi, El Gaffar, Et- Tevvab vb. rûbubiyet belirlenimli olup da diğeri dolayımında ilişkide beliren karakter içerikli

kimlik belirlenimli tanrısalların gerçekleşmesi söz konusu olduğunda diğerinin varlığına ihtiyaç duyar.

Bu ihtiyaç belirlenimi; varlıksal olmayıp varoluşsal olarak erek belirlenimli neden belirlemiş olmakta, ereğinde gerçekleşmesi gerekenin gerçekleşmesinin nedenlerine ihtiyaç duyuyor olmaktadır... ki en basit anlamda yeryüzüne halife yaratacağım demekle iken halifelik ereğinin gerçekleşmesi için insan nedeninin gerçekleşmesine ihtiyaç duymaktadır.

Her bir neden erekte olanın gerçekleşmesinin ihtiyaç belirlenimi olarak gerçekleşir. Bu anlamda Cenabı Allah amaçta, erekte veya sonuçta istediği bir şey var ise onun gerçekleşmesinin nedenlerini de yaratmaya ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaç duyma durumu, araçsallığa ihtiyaç duyma durumu olup acziyeti içeren muhtaçlık durumu değildir. Çünkü zatında kendi ile dolu kendine yeten ve yarattıklarına da yeten Es- Samed olduğu için ihtiyaçlı olmaktan uzaktır ve her yarattığı neden, kendisinden paye almış olarak var olmakta iken yarattığı nedene varlıksal anlamda da ihtiyaçlı değildir.

Cenabı Allah'ın yarattığına ihtiyaçlı olması; diğeri dolayımında varoluşa dair gerçekleşen anlamsal bir ihtiyaç olup kendi başına olmanın derin yalnızlığını aşmak için dahi olsa yaratmaya ihtiyaçlı, dolayısıyla da diğerinin araçsal varoluşuna ihtiyaçlı olması anlamında gerçekleşen bir durumdur. Varoluş diğeri dolayımında anlam içeriğinde gerçekleşir iken Cenabı Allah'ta ihtiyaçlı olmak, varlıksal değil, anlama dair tinsel gerçekleşen bir ihtiyaç durumudur. Cenabı Allah'ta ihtiyaç varlıksal olmadığı için ve diğeri ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında Allah ile var olduğu için, Allah yarattıklarına acziyeti içeren muhtaçlık düzeyinde ihtiyaçlı değildir. Her varlık neden bağıntılarında varlıksal anlamda var olmasını olanaklı kılan bağıntılarda nedenlerine bağımlı olarak var olur iken Allah için her yaratım mümkün kılmış olmakta gerçekleşir iken bağımlılık anlamında gerçekleşmekte de değildi.

Yaratılmış olanın araçsallığı, varoluşsal olanakların çift yönlü varoluşta deneyime açık talim edilebiliyor olmasında gerçekleşir. Cenabı Allah yarattıklarına tinsel varoluş bağıntısında tanrısalların olay bağıntısında ilişki belirlenimine göre gerçekleşmesi için ihtiyaç duyar ancak bir daha söylemek gerekir ise bu araçsal bir ihtiyaç durumu olup varlıksal anlamda ihtiyaç durumu değildir.

Katmanlılığa bağlı var olmayı anlamaya yeniden döner isek doğaya bakın doğanın kendisindesiniz ama doğaya içkinsiniz. Doğada olanlara dışsal var olmaktadır. Dünyaya içkin iken dünyaya dışsalız. Allah’a içkin iken Allah’a dışsalız. Doğa bizi içermiş bize dışsal, dünya bizi içermiş bize dışsal... Allah da bizi, doğada olanları, dünya denilen anlam-değer alanını ve katmanlı yaratım bağıntısında gerçekleşen boyut belirlenimli evrenleri -katmanları- hem kendinde içermiş içkin olmakta hem de kendinde içermiş dışsal gerçekleşiyor bulmaktaydı... ki kendisine ait El- Vahid özelliği yani ayrı değil aynı da değil olmakta gerçekleşen çokluğu içeren birliği, böylesi katmanlı yaratımda gerçekleşmekteydi.

Özde içkin olarak kendi olmayı daim korur iken kendinden fazla belirmiş olgu olan her yeni olgu, kendisinden ayrı olmadan kendisinin aynı da olmadan fazladan belirmiş olgu olmakta iken çift yönlü bir varoluşta varlık olarak varlık sahnesinde görünmüş olmaktaydı. Özde Allah ile var, varoluşu gereği ise fazladan belirmiş olgu olarak farklı başkası olmakta var olmaktaydı.

İşte “La ilahe illallah” üç defa sonsuz olmayı, varlıksal anlamda muhtaçlıktan beri dengi olmayan, yarattıkları her daim kendisi ile var olabilmekte ve tanrısalları ile yarattıkları üzerinde hep galip durumda bulunan Allah ve yaratım anlamları içeriğinde olan bitene dair her belirlenimi içerecek anlam genişliğine haiz bir ifadeydi. İkiliği veya çokluğu içeren yaratıcının tekliğini en yüksek biçimde ifade etme biçimiydi.

Yukarıda anlatılan çok katmanlı gerçekliği, çift yönlü varoluşu bilmezseniz, katmanlılığı tam anlamı ile anlamazsanız teo-ontolojinizi, metafiziğinizi gerçeklik üzerine bina etmiş olmazsınız. Kur'an'ı da tam anlamı ile anlayamazsınız. Ayetleri tam olarak yerli yerince anlayamazsınız. Nasıl bir varlıkta olduğunuzu, nasıl bir yaratım oluşunda gerçekleştiğinizi anlamanızda olanaklı olmaz.

Bir daha söyleyeyim: “Gözler O’nu idrak etmez ama O gözleri idrak eder.” Bu ayette dahi ayrı değil ama aynı da değil vurgusu yapılmış. “Sen atmadın, Allah attı. Nereye bakarsan Allah’ın veçhi oradadır. Biz insana şah damarından daha yakınız.” Bu ve benzeri ayetler hem içkin hem dışsal olan bir var oluş içindeyken hep katmanlı var olduğumuzu anlatır. Nurlar bize içkinen içkin olmakla kalmıyor, aynı zamanda dışsalız onlara. Katmanlı varoluştaki içkinlik ve dışsallık zorunlu olarak ortaya çıkıyor. Allah bize içkin ama bir o kadar dışsal. Bunun içindir ki dua ederken avcumuzu göğse açtığımızda da elimizi kalbimize götürdüğümüzde de doğru bir yaklaşımda bulunmuş oluruz.

Böylesi bir oluş içinde Kur'an size neyi anlatıyor? Katmanlı varoluş içerisinde birbirini kucaklayan, karşılıklı var olabilen varlık olma durumunu da açıklıyor. Kur'an anlatım ifadesi, var olanları yaratanı ve yaratan-yaratılan bağıntısında varoluşu katmanlı olarak kavrayabilmek için önemli. Varlık kat kat mertebelerden, katlardan oluşmakta değil, birbirine içkin ve dışsal kapsayıcı katmanlılıkta gerçekleşmekte. Kur'an'da hem yarattıklarına içkin aşkınsal olan Allah anlatılır hem de dışsal aşkın bir Allah anlatılır. Böylesi bir varoluştaki karşılıklı var olmak mümkündür. kendisinin dışına koyamıyor, dolayısıyla da katmanlı olduğu için karşılıklı var olabilme olanağı var.

Doğayı temsilen örnek verirsek: katmanlı varoluş olduğu içindir ki biz doğaya dönüp bakabiliyoruz. Doğaya içkinsiniz ama doğaya dışsal bakabiliyorsunuz. Doğayla dışsal ilişkiye girebiliyorsunuz. Karşılıklı var olabiliyorsunuz. Doğanın canlılığından düşünelim... Canlı ve öz bilinci olan bir şey karşımızda olsun. O bizi içermiş ve bize içkin, onun dışında değilsiniz. Siz ona dışsal o da size dışsal bakıyor. İşte böylesi bir durum

katmanlı olmanın gerçekliğini taşıyor. Katmanlı yaratımda her görüş/görmek birbirine dışsal gerçekleşir ama varoluş birbirine içkin gerçekleşir.

Varoluş hep içkindir... çünkü yaratırken dışına koyamıyor, çünkü sonsuz olan varlığın dışı yok. "Seslendim, sesimi duyan olmadı, baktığım gördüğüm olmadı" diyor. Yani kendimden başka bir şey görmedim diyor. Kendi varlığımı yokladım, kendi varlığımdan başka bir şey görmedim diyor. Yarattığı varlığı dışı olmadığı içindir ki dışa koyamıyor yani sonsuz. Katmanlı varoluş sonsuzluğun tanıtılmasıdır. Yaratımın katmanlı gerçekleşmesinde öz varlık hep kendi içine derinleşendir.

Düşünün, Kur'an "Aşağılara" nüzul etti. "Aşağı" denilen esfeli safilin, aşağıların aşağısı demek, en içkin olunan yerdeyiz. Biz, dibinin dibindeyiz. Peki, "Aliyy-ül ala" kimdir? Yani yücelerin yücesi olan kimdir? Allah. Ama nerededir? Dışarıda, ötelede mi? Hayır içkin. Size bakıyor; çünkü O, görendir. Yaratıcı olarak gözleri kavrayandır... çünkü içkin. Bakarken siz O'na dışsalsınız. Bakış her zaman dışsaldır. Yani bakış dışsal gerçekleşiyor olmak ile beraber yaratım hep içerden kaynaklı olarak gerçekleşiyor. Yaratım hep içeridendir, içeriden içeriye doğru bir dışlaşmadır. Dışarıya doğru değil. İçe doğru bir derinleşmedir. Varoluş hep derinleşmeye dair bir içkinlik içerir. Hiçbir zaman dışarı içermez, dışsallık içerir. Çünkü dışı yok ki dışına koysun, hep içkindir. Yaratım hep içeriye doğru derinleşmedir.

Aşağıların aşağısı olan dünyada Allah bize kendi hakikatine dair anlayış -irfan- vererek gözümüzü açtı, kendisini gösteriyor. Kendisini gösterirken hep dışsal tanık olduğumuz ama varoluş içkin en dipteiz. Esfelin safilin, aşağıların aşağısı, dibin dibi yani derinliğin en dip yerindeyiz. O ise en içkin olan yücelik âlemi. Biz buradan bakarsak Allah'a... hani seyri sefer neydi? Seyri sefer içeriye seyahatti, içeriye doğru yükselişti. Yaratım nereden başlıyor? İçeriden başlıyor, öz kaynaktan başlıyor. Nereye seyri sefer ediyoruz? İçeriye. Dışarı olmadığı içindir ki içeriden içeriye doğru bir seyir var. Katmanlı gerçeklik sebebiyle birbirine dışsal var olunabiliyor ama birbirinin

dışına çıkmak diye bir şey gerçekleşmiyor. Hep birbirine içkin bir seyir var. Çünkü O size içkin siz de O'na içkin. Bu kadar da karmaşık ve güzel bir konu.

Bunun üzerine biraz düşünün. İçeriye doğru yükseliş olarak gerçekleşen seyri seferden, içerden kaynaklı gerçekleşen yaratımdan hareketle düşünün! Allah'ı nerede bulacağınızdan hareketle düşünün. Ötelerde mi bulacaksınız yoksa içkin mi bulacaksınız? Her öteye dair seyir dahi varlıksal anlamda hep içkin gerçekleşmekte. Ayette “gözler onu kavramaz ama o gözleri kavrar” denilerek zaten adres verilmiş. Bundan daha basit adres mi olur? Çünkü gözler hep dışarıya bakar içeriye yönelmiyor ki. Kişi içeri yönelse görmenin kendi elinde gerçekleşmediğini görecektir, idrak edecektir. İçkin olan beni var ediyor ve O'nun ile varım/ var olmaktayım.

Biraz daha basite indirgeyeyim. Görme Allah'a aitti dedik değil mi? Duyma da Allah'a aitti. Esmayı Hüsna'ya ve diğer tanrısal sıfatlara dair ne gerçekleşmekte ise Allah'a ait gerçekleşmekte ve bizlere dair kılınmış olarak kendi olmayı bulmuş olmaktadır. Fiziksel anlamda görme nasıl gerçekleşiyor? Elektro manyetik gerçekleşiyor, nurlar gerçekleştiriyor. Yani dün esmayı ilahi veya sıfatı ilahi diye ifade edilenlerin bugün elektro manyetik kuvvet etkileşimde gerçekleştiğini ifade edebiliyoruz. Görme veya duyma, fiziksel zemininde elektromanyetik gerçekleşmekte ama öznel deneyimlenmekte. Nurun sahibi kimdi? Görmeyi yaratan kimdi? Duymayı yaratan kimdi? Elektromanyetik kuvvet, etkileşim gösteren varlığın kendisidir.

Nurun en temelde fiziksel karşılığı var ve öznelliğe haiz deneyimsel gerçekleşme özelliği gösterdiğini de görmekteyiz. Başka bir deyişle de Allah, fiziksel anlamda bize bu kadar yakın. Bugün elektromanyetik dendiğinde ne anlıyoruz? Parçacıklar, dalgalar, kuvvet etkileşim alanları vb. Fizikte elektromanyetik doğadaki dört temel kuvvetten biri olarak tanımlanır. Yarın -gelecekte- bu kuvvetleri altıya kadar çıkartırlar. Önemli olan ise şu; “Ben iki kudret elimle yarattım.” diyor. Tasavvuf ve kelam tarihi boyunca bu “iki kudret el...” nasıl

yorumlanmış? Rahman ve Rahim, Celal ve Cemal olarak açıklanmış. Tavırlarım ya da karakterlerim diyor gibi yorumlamışlar. Oysa Allah açıkça "iki kudret elim" diyor. Bu ne olabilir? Birisi yerçekimi, diğeri ise elektromanyetik kuvvettir. Görmemiz, duymamız, tüm hücresel ilişkileriniz elektromanyetik gerçekleşmekte. Kuvvet etkileşim biçimlerini kudrete dair eli olarak Allah yorumlamakta.

Hücre iletişimlerinden enerji akışlarına, elektriksel uyarıların sinir sistemi üzerinden taşınmasından öznel deneyimlere kadar ne varsa hepsi elektromanyetik etkileşimde gerçekleşmekte. Öz varlık mümkün varlık olduğu için mümkün kılıyor. Bugün bizim için en önemli ihtiyaçlardan biri, mümkün varlığı yeniden tanımlamaktır.

Nesnel ve öznel gerçekleşen zaman ve mekâna dair gerçekleşmekte ise Allah ile gerçekleşmekte. Kur'an'da ayetleriyle, kendisinin zamansal ve mekânsal bir varlık olduğunu ifade eden birçok ayet var. Dolayısıyla, Allah'ın zamansal ve mekânsal oluşu üzerine yeniden düşünmek gerekir. Bugün bu meseleyi biraz daha farklı bir yerden değerlendirmek istiyorum.

Kur'an anlatısında bize ne söyleniyor, biz ne anlamaktayız? Bunun üzerine düşünmeli ve tartışmalıyız. Bilim ne yapıyor ve nerede eksik kalıyor? Öznelliği içeren nesnellikten uzak düşünüldüğü ve yaklaşımlarda bulunulduğu sürece bilim hep eksik bir paradigmaya haiz olacaktır. Bugün kelimcilerin nerede yetersiz kaldığını da daha net görüyoruz. Bu da bize açıkça gösteriyor ki yeniden düşünmeye ihtiyacımız var.

Daha da ileriye götüreyim, bunu biraz daha basite indireyim. Allah insanı var etti, kendinden fazlası verdiği bir varlık, insan. "Yeryüzüne bir halife yaratacağım" dedi. Kendinden fazlası verdiğine dikkat edin! Aynı değil aynı da değil oluş içinde yarattığı içindir ki insanı hak sahibi kılıyor, aynı olsa hak sahibi olamazdı zaten kendisi olurdu. Yani ben kendisiysem, zaten hak sahibi olamam. Çünkü zaten "O" olurum. Başka bir açıdan bakarsak, zaten "Allah'ım" demiş olursun. Burada ki mesele;

ayrı değil, aynı da değiliz ama insanız, yaratılmış bir varlığız. Yaratılmış olan her varlık, yaratılmış olması sebebi ile aynı değil, ayrı da değil olma imkânı içinde var olur. Seni var eden varlık, sana içkindir. Fakat seni aynı kılmamış olarak fazla vermiş olduğu bir varlık olarak ortaya çıkartıyor... ki yaratım sürekli olsun. Zaten söz konusu yaratmak ise kendi olmayı özünde korur iken yarattığı ile aynılığın olmasına imkan yok.

Burada dikkat edilmesi gereken, hak kavramıdır. Yaratılmış olmakta iken hakikatten paye almış olmak ile beraber pay sahibi olmakta kendi olmanın hakkı verilmiş varlıklarız. "Ayrı değil, aynı da değil" oluş içinde seni var ederken, seni kendin olmaya dair hak sahibi kılıyor.

Eskilerden kimisi nasıl söylemiş? Allah'la varısın, Allah'la var olduğun içindir ki, Allah'ın kendisisin. Sen yoksun, Allah var. Böylesi ifadelere karşı "Nereden nereye geçtin" diyebilirsiniz ama bu, analogik olarak kıyas biçimi olan formel düşünme olanağından çıkan bir sonuçtur. Şimdi söyleyeceğim şeye dikkat edin. Yaratılmış olmak ile kendi olmaya dair hak sahibi olmuşsunuz. Burada hak kavramına dikkat etmek gerekir. Yani hakikatten paye almışsın ve paye almaya bağlı olarak pay sahibi yani hak sahibi kılınmışsın.

Tekil olarak varlıkta yer işgal ediyorsun ve kendi olma özelliği gösteriyorsun. Tekil olma durumun kendi olma durumudur. Hem fiziki hem tinsel anlamda varlıkta alan işgal etmiş olarak var olmaya dair hak sahibi olmakta varısın. Emeğin, güç kullanımın, iktidar oluşturmaya bağlı olarak da nüfuz alanı oluşturabilmektesin. Fiziki ve öznel anlamda tekil bir varlık olarak biricik olmakta kendin olmaktadır. Her varlık kendi olması durumunda biricik olarak, var olmaya dair hak sahibi kılınmıştır. Benzer ve farklı özellikleri kendi olmanın biricikliğine mani de değildir.

Bu ne kadar önemli. Gerçekten sana paye verildiği için gerçeksın. Bununla da kalmaz, varlığına, kendi olmaya dair aidiyetin vardır. Her varlığın, kendi varlığına kendi olmaya dair aidiyeti vardır. Kendini kendi

olmaya ait bulurken kendi olmaya dair aidiyet var olmaya dair hak sahibi olmak anlamında gerçekleşir. Yani hak kavramı gelenekte, tarihimiz boyunca, iki kavram çerçevesinde felsefi anlamda biçimlenmiştir.

Biz hak kavramını birincisi adalet anlamına haiz kullanırız, ikincisi gerçek anlamında kullanırız. Adalet de niye kullanırız? Aidiyetten dolayı kullanırız. Varlığın kendi olmaya aidiyeti vardır. bunun içindir ki hak kavramını adalette kullanırsın ama aynı zamanda ontolojik olarak hak kavramını kullanırız. Yaratılmış olarak var olmak, hakikatin kendisiyle Allah'ın kendisiyle var. Yaratımdan bahsediyorsanız, Allah'ın yaratmasıyla varız ve hep kendinden yaratıyor. Kendinden yaratırken Allah'tan aldığı paye itibarıyla hakikatin kendisiyle varsın. Hakikatin kendisiyle var olduğun için de yok değilsin, bizatihi varsın. Söz konusu Allah ve yaratım ise Allah ve yarattıkları bağıntısında yokluk kavramını attık bir geride bırakmak gerek.

Klasik vahdeti vücut görüş sahiplerinin nerde kaldıklarını göstermek için de bunları ifade etmekteyim. Ayrı değil aynı da değil kavramının kavramsallaşması bu yüzden bu kadar önemli. Mümkünlüğü anlamak da önemli... varoluşun ne kadar süper varlık durumu içermiş olarak gerçekleştiğini anlamak için önemli. Çift yönlü nasıl var olduğumuzu, çok katmanlı olarak nasıl var olduğumuzu anlayabilmek için önemli. Bununla da kalmıyor, biraz önce dediğim gibi var oluşumuzu gerçekten anlamlı kılmak için önemli. Varsınız arkadaşlar varsınız! Gerçekle var olduğunuz için varsınız ve gerçeksiniz ama ne kadar paye aldıysanız o kadar gerçeksiniz. Yok değil, varsınız.

Siz varsınız! Kendiniz olarak dinliyor, görüyor, konuşuyor, düşünüyor, eylemlerde bulunuyorsunuz. Kendi olmaya aidiyette varsınız. O zaman insan hakları veya varlık hakları diye çıkan bir şey olabiliyor. Varlık hakkı diye bir şeyden konuşabiliyorsun. Bu durumda haksız yere bir karıncaya dahi dokunamazsın. Çünkü var olma hakkı var, kendi varlığına aidiyeti var... karınca olmaya aidiyeti var. İnsanın insan

olmaya aidiyeti var. Yıldızın yıldız olmaya, güneşin güneş olmaya, dağın dağ olmaya aidiyeti var.

Her varlık hak -gerçeklik- sahibi olarak kendi olmaya dair aidiyeti, hakkı var. Bu cümleye dikkat ederseniz hak kavramını hem gerçek hem de aidiyet belirlenimli olarak adalet içerikli kullanmış olmuştum. Hak kavramı hem gerçeklik hem de adalet içeriğinde değerlendirildiğinde teo-ontolojinizle uyumlu bir dünya inşa etmenin anahtar kavramı olur. Adalet diğeri tarafından hak olanın onanması anlamında da gerçekleşendir... ki bu anlamda var olmaya dair hak sahibi olanın diğeri tarafından gerçekliğinin, var olma hakkının onanması da adalet anlamında hak kavramının gerçekleşmesidir.

“Emaneti dağlara teklif ettik” denilmekte. “Teklif ettik” denilmekte. Hak kavramını yukarıda anlatıldığı üzere anladığınızda teklifi anlarsınız. Kendi olmaya dair aidiyeti, mesul kılınmış olmayı, teklifi veya tekâmüle açık varoluşu anlayabilirsiniz. Yaratımda aynılık korunmuş olsaydı, kendi varlığına niye teklifte bulunsun? Aynılığın korunduğu bir yerde niye teklif olsun. Farklı başkası olmakta niye kendi olan öznelersin. Velilik diye bir kavramınız varsa, aidiyet diye bir kavramınız varsa, tekâmül diye bir kavramınız varsa, teklif diye bir kavramınız varsa aynılıktan bahsedemezsiniz. Bahsediyorsanız eğer siz ya İslam’ı anlamadınız ya Kur’an’ı anlamadınız ya da anlamak istemiyorsunuz demektir. Ayrı olmadan aynı da olmadan var olunan bir varoluşta hak kavramı; aynı olunmadığı gerçeğini taşıyan iken hem “La ilahe illallah” demek ile Allah’ın hakkını vermiş olmayı hem de Allah ile var olup da gerçek olana ve var olmaya dair hak sahibi olan yaratılmış olanların hakkına dikkat etmeyi gerekli kılan bir ilkedir.

Hak kavramının kullanılmış olduğu bir ontolojide ve yaratım belirleniminde mutlak aynılıktan bahsedemezsiniz. Elbette ki hakikatten paye almış olarak varım ama ben yokum Allah var zihniyetiyle değil, hakikatten paye aldığım için yok değil varım, gerçeğim. Ne kadar paye aldıysam o kadar gerçeğim. Bununla da kalmıyor mümkün varlık oluşum içinde istidada açık, yüklem almaya

açık, yaratıma açık bir varlığım. Yaratıma açık var oluşum içinde gelişim gösterebiliyorum. Bütün varlık âlemini ussal olarak bilmeye ve kullanmaya açık bularak birçok şeyler yapabiliyorum. Yaratımda bulunabiliyorum.

Varlık olarak kendimden fazla bir varlığım. Kendi nesnelliğime aşkın özne olmakta metafizik bir varoluşum var. Bir bebeğin gözlerine bakın! O masum bakışına bakın. O bakış bile kendisinden fazla olduğunu söyler. Sadece etten, kemikten yağdan ibaret değildir. Metafizik varlıktır... bununla da kalmaz büyür, dil öğrenir, ilişkiler kurar, yaratımda bulunur. Sanatsal yaratımda bulunur. Teknik yaratımda bulunur. İlişkilerine bağlı tinsel yaratımlarda bulunur ve hep kendinden fazla verir. Kendinden fazla verdiklerinin dolayımında kendini oldu kıldıkları vardır. Kendini sanatçı kılar, filozof kılar, baba kılar, anne kılar, asker kılar... hep oldu kılar. Bakın bunlar mümkün... isterse kılmayabilir de. Yüklem almaya açık mümkünlüğü var. Yaratmaya açık mümkünlüğü var.

Şimdi böylesi bir varlığın yüklem almaya açık oluşu içinde ucu açık bir yaratım oluşunda kendini bulması var, ucu açık olarak oldu kıldıklarında kendini keşfetmesi var. Çünkü sadece kendisi var değil, artık yarattıkları da var. Baba olurken siz sadece baba olmuyorsunuz. Sizin ile beraber anne anne oluyor, evlat evlat oluyor. Nüfuz alanı içinde de kendinden fazlası olan metafizik varlık oluyorsunuz. Kendinden fazlası olan, kendinden fazla veren ve kendi nüfuz alanında da kendinden fazlası olan metafizik varlıksınız.

Varoluş bir kişi ile de sınırlı değil. Sayısını bilemediğimiz kadar çok varlık içinde, milyarlarca insan içerisinde yüklem almaya ve değişime açık mümkün varlık oluşta hep yeniden yaratıma açık ucu açık yaratım oluşu içerisinde gerçekleşiyoruz. Yüklem/ yüklemeler almaya açık olmanın size sağladığı ucu açık yaratım oluşu içerisinde var olmaktadır. Olaylar akışı içinde davranışlarınızı kontrol etmeye çalışmakta ve tutum ve davranışları belirli kılma çabası göstermektedirsiniz. Ancak “Böyle davranacağım” diyor ve başka şeyler

ile karşılaşıyorsunuz... farklı davranmak zorunda kalıyorsunuz. Varoluşa, yaşama dair reçeteler arıyor veya yazıyorsunuz. Ancak olgu-olay-ilişki örüntüsünde değişen koşullar karşısında kesin bir reçete yazmaktan da yoksunuz.

Çünkü insan çokluk içinde gerçekleşen sayısını bilmediği olay-olgu-ilişki örüntüsü akışı içinde hep belirsizliği kucaklar. Bunun için olsa gerek ki geneli bağlayıcı kesin reçeteler değil, uygulamaya dair esnek reçetelere ihtiyaç duyar. Hem önceden belirlenmiş olan kesin reçetelerde kişi kendi olmanın hakkını savmış olur ama esnek reçetelerde kişi karşılaştığı olaylar karşısında inisiyatif alarak kendi olmayı koruduğu oluş içinde bulunur.

Kur'an'da yaratıcının bizlerden istediği de böylesi var olmamız değil midir? Söz konusu hakikat ise tavizi olmayan reçeteyi yazan Allah, söz konusu yaşam ise bizlere esneklik gösterdiği reçeteler vermektedir. Hakikatten tavizi olmayan Allah, emir ve yasaklarından yana tavizler verebilmektedir. Her olay biricik gerçekleşiyor. Her olay biricik gerçekleşirken sınırlı değerlendirme kabiliyeti olan bizlerin herkese aynı olan tümel bir reçete yazmanıza imkan yok. Ancak yaratımın sahibi, gerçekleşen her olayın faili olan Allah sonuçlara, hak edişlere göre herkese genel reçeteler yazabilmektedir. Yaşama dair her reçete sonuç öngörüsüne dair yazılan reçeteler olduğundan, sınırsız zamansal oluşunda sonuçları da yaratan Allah bizlere genel reçeteler yazma hakkını kendinde bulabilmektedir.

“La ilahe illallah-ı” gerçeğe dair yazılmış bir reçete olarak buluyoruz. “La ilahe illallah” gerçeğe dair reçetedir. Bu kadar değişim içerisinde “Bana tutun” denilmiş olmakta. Ayeti kerimede “Baki olanın veçhine yönel” denildiğinde de süreksizlik içinde sürekli olana tutunmak gerektiği ifade edilmiş olmakta. Çoklu olay ve süreksizlik içinde gerçekleşen değişim içerisinde Allah’a yönelmiş ve iman ile tutunmuş olmak hem varlık bütünlüğümüz hem geleceğe dair selametimiz hem de kaygılarımızı aşarak hep yeni bir oluşa açık olmamız için de gerekli olan bir reçete. Süreksizlik içinde baki olana, süreksizliği yaratımın

olanağı kılana ve hep kendi olmayı koruyana tutun! “La ilahe illallah” size bu tutunmayı getirir. Bu en temel reçetenizdir.

Bunu biraz daha basit kılalım. Cenabı Allah Kur’an’ı Kerimde emir ve yasaklarının uygulanmasına dair çok esnektir ama “La ilahe illallah-a” dair esnek değildir. Yani kendi gerçeğine dair esnekliği yoktur. Bunun ile beraber hak olana dair de esnek değildir. Yani hak olanın her daim galip gelmesi ve hak sahiplerinin haklarının gözetilmesi de bunun tarihsel ve varoluşsal kanıtıdır.

Müşrikler, Muhammed Mustafa efendimize şöyle dediler: "Ey Muhammed! Gel, biz senin dinine uyalım, sen de bizim dinimize uy! Bir sene sen bizim ilahlarımıza tap, bir sene de biz senin ilahına tapalım." Bu mümkün mü? Ayeti kerimede net olarak bu durum kabul edilmiyor. "Sizin dininiz size, benim dinim de banadır" denilmesine dair net mesaj veriliyor. Çünkü söz konusu olan hakikattir... nebinin hakikat adına inisiyatif alması değil. Cenabı Allah’ın kendi varlığına dair, hak ve hakikate dair tavizi yok.

Yalan söylemeye dair taviz var mı? Var. Domuz yemeye, içki içmeye dair esneklik var mı? Var. Namaz kılmaya dair esnekliği de çok. Mesela yolculuğa çıktığında iki rekat kılabiliyorsun, değil mi? Sonra da kılabiliyorsun. Namaz kılmayınca dinden de çıkmıyorsun. Kılmayınca kim dinden çıkıyor? “La ilahe illallah” içeriğinde iman eden kimse dinden çıkmış olmuyor. Oruç tutmayınca kim dinden çıkıyor? Dinsiz de olmuyorsun. “Ben oruç tutmuyorum, namazda kılmıyorum” dediğinde kimse seni kafirlikle suçlayamaz.

“Elhamdülillah Müslümanım, “La ilahe illallah” demekteyim. Günah ise kime ne? Allah ile benim aramda. Böyle olsa da yaşananların sonuçları olan, hak edişlerin tesis edildiği bir evren oluşu içinde Cenabı Allah’ın sonuçlara, hak edişlere dair yazdığı reçeteleri uygulamaktan yana taviz de vermemek gerekir. Uygulamada ise her kişi, özgün karakteri, potansiyeli, değişen zamanlarda değişen olay-olgu, anlam-değer akışı

içinde reçeteleri özgün bir biçimde deneyimlemiş olacaktır. Kendi olmanın hakkını korumuş olarak reçeteleri uygulamış olacaktır.

Cenabı Allah'ın emir ve yasaklara dair esnekliği çok fazla. Hakikate dair "La ilahe illallah" bağlayıcı, merkezde o var ama diğerlerine dair, nişanlara dair ne gerçekleşiyorsa çok esnek. Allah'ın El- Tevvab, El- Avf, El- Gaffar, El- Gafur gibi isimleri olmasından da rahmete dair genişliğinde ne kadar esnek olduğunu anlamamız gerekir. Bu durumda hakikatten taviziniz olmasın da ne olursa olsun. Düşersiniz, kalkarsınız... hayatta her şey mümkün ama her daim ayağa kalkacağınız dayanağınız Allah olduğunda, kolayca yeniden devam edebileceğiniz bir yaşam var.

Burası niye bu kadar önemli? Çünkü kelim ve fıkıh tarihini boyunca öğrendiğimiz birçok şey ile beraber bir şey daha var ki o da şekilcilik. Elbette şekilcilik; değerleri muhafaza etmemiz, ortak kimlik kazanmamız, ahlaki denetim bulmamız vb. için gerekli. Ancak şekilcilik, araç değil de amaç hâline geldi ise sıkıntı başlıyor. Birbirimizi mürtet ilan etmek, hatta kâfir ilan etmek kolaylaşıyor. Ne kadar sıkıntılı bir durum. Mesela: namaz kılmıyorsun, bu durumda dindar değilsin, gibi yargılara maruz kalıyorsun. Yeğenim anlatmıştı: "Dayı, bir gün yalın ayak namaz kıldım. Bana 'Sen Şafi mezhebinden misin?' dediler." O da hak mezhep değil mi? Farz edin ki Şafi mezhebindensiniz... bu bazıları için kötüdür. Şekilcilik gözümüze perde olduğunda esası yitirmeden iş gören ve Allah diyen kardeşlerimizi dahi horlayabiliyor, yabancı gibi öteki kılabiliriz.

Bu ifadeler sonucunda reçete yazamadığımız tarafa geleceğim. Reçeteyi sadece hakikate dair verebiliyorsun. "La ilahe illallah" bu anlamda en temel reçetemizdir. Ancak yaşama dair kesinkes reçete veremiyorsun. Karakterlerimiz farklı, kimliklerimiz farklı, varoluşumuz farklı, ilişkilerimiz farklı ve her olay biricik gerçekleşiyor iken inisiyatif kullanılması gereken yerde biz kendimiz olmayı korumuş olarak olay akışı içinde olabiliyoruz. Yani yaşama dair reçete kendi olmanın aidiyetini, mesuliyetini yitirmeye sebep vermemeli. İşte Cenabı Allah'ın

yaşama dair reçeteleri de esnekliği ile beraber önem taşır. Kişinin kendi olma aidiyeti, hakkı ve hak olmasına dokunmadan, reçete sadece teklif edilir. Teklif edilmek ile kalmaz, sonuçlara göre tahkike açık olması ile beraber sunulur.

Kardeşlerden biri soru sormuştu: “Olaylar karşısında kişiler ile ilişkilerde olumsuz durumlar karşısında nasıl davranmamız gerekiyor?” Bu bir reçete isteme sorusuydu. Olayı kişi yaşıyor, olayın mahiyetine kişi vakıf iken kişiye reçete yazmak olmaz. Kişi kendisi olay karşısında reçetesini yazmalıdır. Referansı Kur’an olur, deneyimleri olur, sonuç öngörülerı olur, hak edışler olur vb. olur ama sonuçta olayı kendisi yaşadığı içindir ki kendi olma hakkını kullanarak olaya dair reçetesini kendi yazmalı ve uygulamalıdır... ki kendi olmayı yitirmeden olayın yaratıcı etkinliğine katılmış olarak olay akışına biçim verebilsin.

Olayı yaşarken, acaba kaç farklı yerden yaşıyorsun? Ben bilmiyorum ki. Çünkü yüklem almaya açık olan sensin. Senden çıkacaklarla yüklem almaya açık olan ol! Olayın ilişkiye dair girift gerçekleşmesi, biricik şekilde gerçekleşiyor olması da kişinin olaya dair hakimiyeti ölçüsünde reçetesini yazması ve uygulamasını hak kılar. Ancak olaya dair kriz var ve olay içinde kaybolmuşluk söz konusu olmuş ise dışardan yardımcı bir değerlendirmeye başvurmak gerekli olur. Burada da dikkat edilmesi gereken, uygulamaya dair reçete yazılmasından daha çok olay sahibine olan biteni değerlendirebileceği yeni perspektifler sunabilmektir. Sonuçta ne yapacağına kişi kendi karar vermelidir. Yaşam kimin ise yaptıklarının sorumluluğu da ona aittir

Kendi reçetesini yazması ve uygulaması gereken sensin. Sen karar vermeli ve uygulamalısn. Çünkü ben bilmiyorum ki sen hangi duygudasın, karşındaki hangi durumda? O olayın kendisi zaten bir yaratım süreci. O yaratım içinde sen hangi durumdaysan, reçeteyi orada kendin yazmak zorundasın... ama ilkeleri, esasları yitirmeden ve sonuçları öngörerek yazman gereken bir reçete var... ki reçete, reçete olma niteliğine haiz olmuş olsun. İlkeleri, esasları bırakmamak, sonuçları, hak edışleri öngörerek yazılan her reçete sonuçta

bütünlüğün korunduğu ilişkileri sürekli kılabilir. En önemlisi, “La ilahe illallah” esasını yitirmemek şartıyla. Çünkü Allah’ın taviz vermediği tek nokta kendi hakikatidir. Kendisi ile var olduğumuzun anlamını da içeren “La ilahe illallah” varoluşumuzun esasını hatırlattığı için de önemlidir.

“La ilahe illallah-ın” kıymeti harbiyesini anlatmak için ibadete veya günahlara dair esnek olunduğu yönde ifadelerde bulundum. “La ilahe illallah” demediğin anda, yani “Ben Allah gerçeğini kabul etmiyorum” dediğin anda dinden çıkıyorsun. Ancak ibadetleri yapmadığında veya günahlar işlediğinde dinden çıkmıyorsun-uz.

Dinin merkezinde “La ilahe illallah” var. Taviz verilmemesi gereken yer burası “La ilahe illallah” yani “Allah’tan başka ilah yok”. İnancın sarsılırsa, işte orada mesele başlar. Peygamber söylemiyorum mu; “Ümmetimden biri zina da yapar, şu günahı da işler, bu yanlış da yapar...” ama hâlâ ümmettir. Çünkü Peygamber diyor ki: “Benim ümmetim şunu yapar, bunu yapar... Ama yalan söylemez. Bakın yalan söylemez diyor ama insanlar yalan da söylüyor, yalan söyleyince dinden çıkmıyorlar. Tövbe edebiliyorlar... ama “La ilahe illallah-ı” terk etmek dinden çıkarıyor. Çünkü Kur’an’da taviz verilmeyen tek esas bu. İnsan ilişkilerinde, ibadetlerde, günahlarda bile bir şekilde af, tövbe, esneklik var. Ancak “La ilahe illallah-a” dair esneklik yok.

En temel esasımız ne? “La ilahe illallah”. İtikada veya fıkha dair şekilcilikte önemli. Şekilcilik değerlerin muhafazası, ortak kimliğin biçimlenmesi, uygulamada çeşitliliğe dair renkliliğin -özgünlüğün- oluşması vb. için önemli olsa da amaç edinilerek taassuba sebep olmakta ise dinde zehir olur. Dinde esas Allah’a iman ve ümmetin birliği ise ümmetin birliğine zeval getirecek her türlü zehirli yaklaşımdan uzak durmak gerekir.

Yukarıda “hak” kavramından bahsettik. Ne dedik? Gerçekten bir paye almışsın. Gerçeksın. Bununla da kalmıyor, kendi olmaya dair aidiyetin var. Kendi olmaya dair hak sahibisin. Var olmaya dair hak sahibisin.

Varlık olma bakımından öncesinde yoktun ama şimdi ve burada olarak varsın. Her varlık, yer kapladığı kadar, diğeri olmadan kendi alanı kadar kendi olmanın hak kılınmış olduğunu deneyimlemekte. Hakikatten yani Allah'tan paye almak ile kalmamış, Allah'ın mülkünden de paye almış olarak varlık alanında işgal ettiği yer kadar mülke dair olarak varsın. Sonsuz varlık alanında bir yerin var ve alan kaplamış olarak yerini başkası doldurmayacak kadar hak sahibi kılınmışsın.

Hak sahibisin! Çünkü varsın, varlık alanında yok olmadığın sürece veya yok olana kadar yani doğadan aldıklarını asılları olan doğa unsurlarına iade edene kadar kimsenin yerini dolduramadığı alanın sahibi olarak var olmaya dair hak sahibi kılınmışsın. Önemli olan hak sahibi olarak var olman ve hak kılınmış olanı, ne için olduğuna yani ereğine bağlı olarak hak etmendir. Beden ile mülke dair bir yerin var ve sana varlık alanında yer verilmiş... ruhun ile de hakikate ait bir gerçeğin var ve hakikat ile var olmanın deneyiminde kendi olma özgünlüğü gösterebilmektesin. Allah için var iken Allah için olmakta hak edeceğin bahşedilmiş bir yaşamın var.

Kendinden fazlası olan varlık olarak metafizik bir varlığın var. Bunun ile de kalmayıp kendinden fazla verir iken belirmiş olgular dolayımında kendinden fazlası olmayı yeni yaratım oluşlarında bulan metafizik bir varoluşa sahipsin.

Kim olduğun varlıksal anlamda önemli olmak ile beraber kendinden fazla verdiklerin dolayımında karakter ve kimlik belirlenimlerinde kendiliği oldu kıldığın yaratım oluşunda kendini kim kıldığın da önemlidir. Kimlik, kim olduğumuz ile ilgili olup varlıksal anlamda ne olduğumuz zemininde ne olduğumuza aşkınsal olarak kendiliği kim kıldığımız ile ilgilidir... ki kendimizi kim kılmakta isek kim olduğumuza aidiyette varlık sahnesinde kendiliğe bir elbise giymiş olarak var olmaktayız.

Esasta nur ve şahıs olan, ben olma zemininde kendini oldu kıldığı kimlik belirlenimlerinde, eylem, ilişki, emek belirlenimlerinde vücut kazanır.

Kimlik ne olduğumuza giydiğimiz elbise misali kim olduğumuzu belirli kılar. Sonradan edinilen bir olgu olup, hak edilmiş karakterin veya ortak değerın tanımlanması olarak aidiyet duyduğumuz olup kendiliği -benliği- oldu kıldığımız, aslında kendiliğe giydiğimiz bir elbise misali kendiliği oldu kıldığımızdır.

Önemli olan aslen varlık olarak ne olduğundur. Böyle olmak ile beraber aslen ne olduğun zemininde ne olduğuna aşkınsal emek, eylem, ilişki, olay ve olgu dolayımında sonradan kendini kim kılmış olduğun daha önemlidir... ki kişiye ahiretinde ne olduğuna dair sorgulama olmayacaktır, sonradan kendiliği kılmış olduğu kim olduğuna dair sorgulama olacaktır. En basit örnek ile: Rabbin kim, kitabın ne, nebin kim soruları dahi aidiyet ve kimlik soruları olup anlam-değer olarak mensup olduğumuz aidiyet ve kimliğin sorumluluk hakkını hakkı gereği ile gerçekleştirip gerçekleştirmediğimizin, yani kimliğimizi hak edip etmediğimizin sorgulamasına tabi tutulacağızdır. Kişiye insan olmayı hak ettin mi diye sorulur, Türk, Kürt, Arap, beyaz ırk, siyah ırk vb. olmayı hak ettin mi diye sorulmaz. Kişiye nesin diye değil, kimsin diye sorulur.

Öyle ise kim olduğumuza, kimlik inşasına -yaratımına- öncelik vermek gerekir. Kim olmakta iken kendinizi oldu kılmış olduğunuza dair aidiyet duyuyor ve kim olduğunuza dair aidiyetin hakkı olan esasını veya sorumluluklarını yerine getirmekte iseniz kimliğinizi hak ediyorsunuz demektir. İster anne, baba olun ister hırsız veya zalim olun ister nebi veya arif olun ister sanatçı veya filozof olun ister kafir veya mümin olun, her kişi kimlik olarak aidiyet duyduğunun esas olan anlamın -idesi- gereği çaba, eylem ve ilişkiler ağında anlamın olayında kimliğini olgusal kılmış olarak hak etmiş olmaktadır. Hak edilen kimlik ile vücut bulmuş olarak artık geri dönülemez olan metafizik oluştaki kendi -ben- olmanızdır. İrade, duygular, karakterler vb. davranış biçimleri olarak ilişkilerde biçimlenir ve kişiliğin biçimlenişi ile beraber kimliğe katıldıklarında kişinin kendi olma aidiyetine dair varoluşu artık biçimlenmiş olur. Ne olduğuna aşkınsal, gerçekleştirdiklerine bağlı olarak gerçekleştirdikleri dolayımında kim olunduğu önemlidir.

Her kişi kendi olma aidiyetini en temelde ne olduğuunda bulmuş olsa da olay-olgu-kişi-ilifki örüntüsünde metafizik varlık ve metafizik varoluş belirleniminde kendi olma aidiyetini kimlikte bulur. Kimlik metafizik varoluşun en yüksek görünüş biçimidir. Kendinden fazlasını vermiş olarak fazla vermiş olduğu kayıtlanmışlığında, fazla vermiş olduğu dolayımında bulunarak aidiyet temelli olup da ilifkilerde gerçekteşen ve itibari gerçekteklik belirlenimi olan hak edilmiş gerçekteklik olarak deneyimlenendir... ki her kişi kendi olmanın değeri veya hakkını, varlık olma hakkına -değerine- sahip çıkmış olarak gösterir.

Derler ki “Herkesin aklını pazara koymuşlar ama sonunda herkes yine kendi aklını beğenip almış.” Çünkü herkesin kendi olma değeri ve hakkı var. Herkesin kendi varlığına aidiyeti var. Kendi varlığına aidiyetini kimse bırakamıyor. Aidiyeti bırakamadığı için insan kendini değer olarak görüyor ve bu şekilde hayata tutunabilmenin bir olanağını da bulmuş oluyor. Kendi olmaya dair aidiyeti olup da var olmaya dair hak sahibi olan bir varlığa ancak teklifte bulunabiliyor.

Hani o meşhur kıssa vardır ya... dağlara emaneti kabul edip etmeyecekleri soruldu: “Kabul eder misiniz?” Dağların bile kendi olmaya bir aidiyeti var ki kendilerine teklifte bulunabiliyor. Bugünün bilimi dağları, taşları cansız olarak görüyor ama yarının dünyasında bu yok. Her varlık Cenabı Allah ile var olmuştur. Her varlık, O’nun canından da bir paye almıştır. O’nun aklından bir paye almıştır. Düşüncesinden, duygusundan da bir paye almıştır. Kendisine hak kılınmış istidadı kadar paye almıştır. Dağ dağlığı kadar, karınca karıncalığı kadar, insan insanlığı kadar farklı başkası olmakta ve yüklenmeye açık yaratım oluşunda Allah’ı tanrısal belirlenimlerinde deneyimliyor olarak var olmaktadır.

“La ilahe illallah” en büyük reçetenizdir. Olay şu ki ilifkiler bağıntısında kendi olmanın hak kılınmış olmasında karar verecek olan sizsiniz. Şimdi bu düşüncüyü biraz daha derinleştirip bir yere bağlayayım. Bugün bizim en büyük sorunumuz ne? İslami anlamda bir siyasal iktidarımız yok. Kültürel iktidarımız yok. Ekonomik iktidarımız yok. Bu söylediğime karşı

“Ama Araplar çok zengin,” diyebilirsiniz. Evet, zenginler ama zenginlikleri üzerinde iktidar değiller. Dilsel iktidarımız da yok. Bugün herkes İngilizce konuşuyor. Oysa Orta Çağ’da Arapça hâkim bir dildi. Hatta o dönemde, Arapça öğrenmek için gayri müslimler çaba göstermekteydi. Endülüs’te ve diğer coğrafyalarda medeniyet Arapça dilinde biçimleniyordu.

Siyasi iktidar sıradan bir güç değildir. Siyasi iktidar demek; yönetime, geleceğe dair iktidar demektir. Eğitime dair iktidar, kültürel iktidar, dilsel iktidar demektir. Hatta tarihsel iktidar bile onun altında biçimlenir. Siyasi iktidarınız varsa, tarih de size göre şekillenir. Bu iktidar biçimleri olmadıkça yeni bir medeniyet oluşturamıyorsunuz.

Bu konu neden bu kadar önemli? Çünkü bu kadar yaratıma açık olan bir varlığın temel ilkelerini hakikate ve Allah'a bağlı olarak yeniden okuyup yeniden oluşmaya dair zemin edinerek medeniyete doğru yükselmesi kolay bir şey değil. Her yaşam alanına yönelik ilkesel olarak tutarlı reçeteniz olmalı. Bunun da gerçekleşmesi zor olduğu için zaman alıyor. Yeniden yeni bir metafizik resim içinde medeniyet kurmak, geçmişin temsili içinde çok zor.

“Biz atamızdan böyle görmedik” diyenler elbet olacak. Ataları yanlış yapmış olsa da inat edenler çıkacak. Sonuç hak olanıdır. Batıl er ya da geç diyalektik oluşta zeval bulacaktır. Hak kavramı ise evrensel hukuk, siyaset hizmeti, eğitim fırsatı, sanatsal ve kültürel yaratım etkinliğinde bulunmanın merkezinde bulunması gereken temel ilkemiz olmalıdır... ki sonuçta çıta değil çatı niteliğine haiz medeniyet kurmanın yolunu İslami anlamda başarmış olalım. İşte bu zor olandır.

Eshabı Kehf soruyor... Eshabı Kehf dediğinizde tevhid itikadına bağlı Hristiyanları kastediyoruz. "Baba, Oğul, Kutsal Ruh" diyen pagan itikat sahiplerini değil. Çünkü onlar İsa'yı Allah olarak görmüyorlar; onlar İsa'yı peygamber olarak görüyorlardı. Bu yüzden Kur'an'a ayet olmuşlardır. Ne soruyorlar? İçinde bulundukları dünyada veya zamansal süreçte, insanların genele yaygın olarak Allah'a inandığı bir

zaman olacak mı? Sorularının cevabını alabilmeleri için tam üç yüz dokuz sene yatıyorlar.

İsa ümmetinin en büyük problemi neydi? Kurumsallaşamamaktı. Öncesinde kurumsallaşmadılar. Romalılar ve Yahudiler tarafından işkencelere uğradılar, şehitler verdiler. İsa kendilerine sevgiden bahsetti, hakikatten bahsetti. Bir tek kurumsallaşmaktan bahsetmemiş olsa gerek ki sonuçta acılara, imtihanlara gebe bir gelecek İsa ümmetini beklemekteydi. Peygamberimizde ise kurumsallaşma var. Dar-ül Erkam Mekke'de Müslümanların henüz açıktan ibadet yapamadıkları zamanlarda kurulmuştur. Dar-ül Erkam kısmi de olsa bir kurumsallaşma biçimidir. Gizli gizli, Erkam'ın evinde buluşuluyor, burada kararlar alınıyor, ne yapılması gerektiği konuşuluyor, ayetler okunuyor, paylaşıyor. Bir kurumsallaşma oluyor.

Medine'de bu durum yasalar çerçevesinde ilişkilerin yönetilmesine yerini bırakıyor. Ömer zamanında devletleşme ile beraber kurumsallaşma artık genele yaygın yerleşik oluyor. Selçuklulara geldiğinde bir medeniyet görüşüne göre biçimleniyor. Osmanlılara geldiğinde bir ümmet bilincinin artık yerleşik olduğunu görüyoruz ve medeniyet artık kurumsal olarak yerleşik oluyor. Endülüs'te de tam oturuyor. Osmanlı'dan sonra ise ne durumda olduğumuz ortada.

Darmadağınız! Modern bilim, sanat, felsefe ve cevapsız kalan sorular içinde kayıbz. Tükendik, tüketildik. Tarihin öznesi değiliz. Sağında solunda da değiliz... eziliyor ve nefes alamıyoruz. Ontolojiniz, yeniden metafiziğiniz, hukukunuz, sanatınız, felsefeniz, bilimsel uğraşınız vb. yoksa artık medeniyet değilsiniz. Sadece geçmiş medeniyetinizin mirası izleğinde nefes alıyorsunuz.

Artık medeniyet ülküsünden bakmamız gerekiyor. Bunun için ihtiyaç olan ise siyasi, kültürel, sanatsal, felsefi, bilimsel, dilsel, mimari, hukuki, eğitim vb. alanlarda iktidar sahibi olmanızdır. En temelde hukukunuz nasıl olması gerekiyor? Ekonomik iktidar nasıl olmalı? Askeri iktidarınızda olmalı ki korunabilesiniz.

Hepimizin Batıcı olduğu bir dünyada kültürel açıdan bakıldığında Batı filmlerinde bir Müslüman nasıl gösterilmekte? Hollywood sinemasında Müslüman nasıl gösteriliyor? Teröristten daha beter gösterilmekte yani çirkin gösteriliyor. Çünkü psikolojik olarak iğreti uyandırdığın şey sadece terörist değil, kötü, güvenilmez vb. olarak da algıladığın olabilir. Sanat ve eğitim kültürel iktidarın ayaklarından olup en temelde ihtiyaç duyduğumuzdır. Sanat ve eğitim iktidarınız yoksa, mirasınızı ret etme tehlikesi ile karşı karşıyasınızdır. Siyasi iktidarınız yoksa hukuki ve eğitime dair iktidarınızın olduğu da söylenemez.

Mümkün varlık oluşu içerisinde genele dair reçete yazabilirsiniz ama bunun nasıl gerçekleştireceğine dair bir şey söyleyemezsiniz. Biraz önce Eshab-ı Kehf'i örnek gösterdim. Üç yüz dokuz sene uydular. Uyandıklarında bir de baktılar ki yaşadıkları coğrafyada herkes Hristiyan olmuş. Peygamber efendimizin yürüyüşünün zemin olması, oturması neredeyse bin küsur senelik bir serüven gerektiriyor. Osmanlıya ve Uzak Doğu'ya kadar uzanan bir serüven.

Şu anda yaşadığımız şey Moğollar zamanında yaşadığımız şey değil. Keşke Moğollara dair bir şeyler yaşamış olsaydık diyecek kadar bir yıkım içindeyiz. Moğollar şehirleri ve devletleri yıktı. Kültür birliği küllerinden yeniden doğmaya sebep verdi. Şimdi ise kültürel anlamda yıkım içindeyiz. Bu daha tehlikeli bir durum. Asıl tehlike kültürel emperyalizm. Çünkü bu sizi sessizce yok eder, çocuklarınızı kaybediyorsunuz. İslamı miras bırakmanın zorluğunu yaşıyoruz. “La ilahe illallah” demenin aşağılandığı dünyalara tanığız. Dün böylesi sorunuz yoktu.

Elbette yeniden medeniyet olmaya dair bazı temel reçeteler yazılabilir. Reçetenin nasıl uygulanacağı, nasıl işlevsel hâle getirileceği konusu kolay kolay dile getirilemez. Biz yalnızca temel ilkeleri ve esasları ortaya koyabiliriz. Esasların uygulamaya geçirilmesi ise her zaman olayların biricikliği içinde gerçekleşir. Her durum kendi bağlamında değerlendirilmelidir.

Bu konu mümkün varlık konusu ile doğrudan bağıntılı bir konudur. Sudurculara göre zorunlu varlıkta sudur ister istesin ister istemesin kendiliğinden gerçekleşir. Eşari kelim ontolojisinde irade eden muhtar bir zat yaratımda bulunuyordur. Var olmak kendiliğinden değil, iradeye haiz gerçekleşmektedir. Mümkün varlığa gittiğinizde, kendinde mümkünlüğü bulan kendini gerçekleştirirken gerçekleştirme erkini irade olarak buluyor. Burada Eşarilerin unuttuğu şey, bir şeyi Allah gerçekleştirdiğinde sadece irade etmiyor olduğudur. Kendini gerçekleştirme olanağı içerisinde yarattığını gerçekleştiriyor. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak gerçekleştiriyor ve yaratımda bulunuyor.

Bunu biraz daha basitleştireyim. Eşarilerin mümkününe dair en temel argümanı nedir? “Ateş yakar diyorsunuz. Ateş yakmayabilir de.” Kur’an’da bunun bir karşılığı var. Allah ne dedi? İbrahim’i yakan ateşe “Serin ol” dedi. Ateşi bir neden bağlantısına bağlı olarak yakan, ateşi yeni bir neden bağıntısında yakmaz kılıyor. Allah’ın iradesi, söz konusu yaratım ise hep bir neden bağıntısında gerçekleşiyor. Varlıkta usallık ile iradi olmak, birbirinden bağımsız gerçekleşen şeyler değildir. Öznelliğe ve nesnelliğe dair ilişki, birbirleriyle bağıntısal olarak gerçekleşir. Nesnellik zeminde öznellik gerçekleşirken, öznel gerçekleşen şeylerin de nesnel karşılıkları oluşuyor.

Kültürel yoksunluk neyi getiriyor? Kültüre dair bir etkinlik neye sebep veriyor? Eksikimizi anlatabildim mi? Yeniden sinema, yeniden sanat, yeniden müzik... Ne kadar yapabiliyorsanız. Burada önemli olan keskinlik şu; tarihte kalmayın. Bugünün koşullarına göre reçetenizi kendiniz yazmayı öğrenin. Neyi, nasıl kullanmanız gerektiğini siz öğrenin. Olay ve ilişkiler ağında ne yapmanız gerektiğine siz karar verin. Çünkü, Allah sana bunu bahşetmiş, kendi varlığına aidiyet bahşetmiş. Yani ben olmayı bahşetmiş. Ben olmanın aidiyetinde olay ve ilişkiler ağında siz karar verin. Kendi varlığınıza aidiyet duymak hem var olmanız gereği hem de anlam-değer yüklümlü gerçekleştirdiklerinize bağlı olarak gerçekleşen bir durumdur.

Allah size bunu bahşetmiş, kendi varlığına aidiyet bahşetmiş. Yani, benim ben olmamı bahşetmiş. Ben olmanın aidiyetinde olay ve ilişkiler ağında siz karar verin. Bunun böyle olması gerekiyor ama esasları yitirmeden karar verin. O vakit yaratıcı bir ürün ortaya koyduğunuzda, umumiyyette karşılığını çok rahat görebilirsiniz.

Bugün en temelde ihtiyacımız olan yine "La ilaha illallah-tır." Değişen oluş içinde yarında ihtiyacımız olan "La ilaha illallah-tır" ve "La ilahe illallah-ı" nasıl değerlendirmemiz gerektiğidir. Kültürde, sanatta, siyasette, askeriyede, ekonomide, dilde "La ilahe illallah-ı" ne kadar yerleşik kılabilceğimiz gerçekten önemli.

Dikkat ettiyseniz eski dili hiç kullanmamaya çalıştım. Zuhur, tecelli, yokluk vb. kavramları kullanmamaya dikkat ettim. Bu dilden kopuş değil, dilin yeniden oluşturulması gereği sebebi ile yaptığımdır. Yeniden dil... ve kendi dilinizi oluşturmak önemli. Çünkü eğer hakkı anlayacaksak ve derinleşeceksek, kendi dilimizde derinleşebiliriz. Başka türlü derinleşemeyiz. Arapçayı ana diliniz kadar bilmediğiniz sürece derinleşemezsiniz. O vakit kendi dilinizde derinleşirsiniz. Yunus'a selam olsun, örneğini vermiş. Salman'a Farisi'ye selam olsun, örneğini vermiş. Kur'an'ı ilk çevirenler demek ki anlayabilmek için çeviriyorlarmış. "Size anlıyasınız diye Kur'an'ı Arapça indirdik," diyor. Sadece "Arapça indirdik" demiyor, "Anlıyasınız" diye diyor. Anlamak için öyle ise Türkçeye çevirmek veya diğer dillere çevirmek bir hak.

Yeniden anlamak için okuyorum, düşünmek anlamaktır. Sorunuz vardır, anlamaya çaba gösteriyorsunuzdur. Evvela düşünün, ontolojinizi oturtun ve ontolojinizi yeniden düşünün. Bugünün dünyası, geçmişin ontolojisini kabul etmiyor. Ontolojinizi - metafiziğinizi- yeniden düşünün! Eksiklerinizi ve yanlışlarınızı eleştirel anlamda yeniden değerlendirin!

Epistemolojinizi yeniden kurun! Siyasi anlamda, askeri anlamda, ekonomik anlamda, kültürel anlamda iktidar olma çabasını göstermek ile kalmayın, iktidar olun!

Ne yapıp, ne yapmayacağınızı, olay akışı içinde siz göreceksiniz. Amacımız yeniden medeniyet kurmak ise insanca yaşamak için çatı bir medeniyet kurmalıyız. Çünkü İslam çatı bir medeniyettir. Çatı bir medeniyet olacaksak, yeniden düşünün ve senelerden beri yaptığımız bütün çalışmalar bununla ilgilidir. Hukuka dair konuşmalarımız, sanata dair konuşmalarımız hep bununla ilgilidir. Söz konusu varlıksa, insansa, hak kavramı ile beraber çatı bir medeniyet kurmanın olanaklı olduğunu unutmayalım.

Özellikle kültürel iktidar ve kültürel mirasa esasları bağlamında sahip çıkmak gerekir. Kültür anlamın, değer olarak toplumun genelinde içselleştirildiği olgudur. Bunun için kültürel iktidarı olanaklı kılacak eğitime, sanata, siyasete ve halkta karşılığı olan eserlere, yapımlara ihtiyaç var. Hâlen Itriler, Dede Efendiler gibi geçmiş şahsiyetleri canlandırmaya çalışanlar var. Artık onların dünyası değil, yeni bir dünyada olduğumuzun idraki ile Sami Yusuf gibi sanatçılara ihtiyaç var.

Evladım Ahmed'e ne Dede Efendi'yi ne de İtrî'yi dinletebilirim ama Sami Yusuf yaptığı müzik ile Allah'ın tanrısal isimlerini tekrar eden zikir kılmış gibi evladımın diline verebilmekte. Elbet geçmişin yeteneklerinin bize bırakmış olduğu mirasa sahip çıkacağız ama yeni dünyada yani galip anlam-değer dünyasında yeni yaratıcı etkinliklere ihtiyaç var. Geçmiş geride bırakmadan yanımızda tutacağız ama hep yeniden ve yeni olarak özgün yaratım etkinliğinde geleceğe doğru yürümemiz gerektiğini hep hatırdta tutmamız gerekir. Zamanın galip düşüncesinin yanlışlarını, batıl olan yönlerini elbette almayacağız ama dini esaslarımız ile sorun oluşturmayan yönlerini yeniden yorumlayarak kendimize özgün bir biçimde ifade etmenin araçları kılabiliriz. Yeniye esaslarını yitirmeden açık olmak, hep yeniden yaratıma açık olmanın olanağını verdiği gibi yeni nesilleri yitirmemeyi de olanaklı kılar.

“La ilahe illallah-ı” hak kavramı ile anladığımızda, her varlığın Allah ile var olduğu gerçeğinden hareket ile daha duyarlı olabiliriz. Her varlığın gerçek olması sebebi ile var olmaya dair hak sahibi olduğu idraki ile de varoluş haklarına daha dikkatli olabiliriz. Bütün ilişkilerimizi hak

kavramı üzerine kurduğumuzda varoluştan yana mesuliyet sahibi olarak vicdanlı insanlar olabiliriz. Böylece sadece kendi varlığının hakkını düşünen, talep eden değil, diğerinin varlık hakkını da önceleyen, hakkaniyet ilkesi ile gözeten duyarlı kullar olabiliriz. Cenabı Allah'ın da yeryüzünde bizden beklediği de böylesi var olmak. Bütün ilişkiler hukuki anlamda hakkaniyet ilkesine göre biçimlense, diğerinin varlığını yok saymadan geliştirilse, insan varlığa veya insana beşeriyetten ileri uluhiyetin rububiyete dair gerçekleşme mahali olarak bakarsa daha güzel ve yaşanabilir bir dünya her daim mümkündür.

İnsan bunun haricinde zulmü ahlaki kılıp, hak kavramından uzaklaşıyor ise yaşananların sonuçları olan bir evren oluşu içinde elbette yaptıklarının sonuçları ile karşılaşacağı bir sonuçlar dünyasını hak etmiş olacaktır. Biz bu dünyaya ister 'cehennem' diyelim ister ise 'adaletin tesis' edildiği yer demiş olalım fark etmez sonuçta ilahi adalet ile her can, hak edişlerine bağlı olarak karşılık bulacaktır.

Sonuçlar veya ahiret/ akıbet ilmi açısından bakıldığında, evvela hak kavramına bağlı olarak ilişkilerde hukuku -şeriat- öncelemek gerekir. Şeriat sadece bir ceza hukuku olmaktan daha çok hak ilkesine bağlı olarak ilişkilerin düzenlenmesi ve Allah'ın varlığında Allah ile uyumlu olarak Allah'a göre yaşamanın olanağıdır. Diğerinin varlığının hak olduğunun idraki ile hakları gözetiyor olabilmenin sorumluluğunu, yetişkinliğini gösterebilmektir. Bu anlamda bir yetişkinlik düzeyi olup İslam'da bizden evvela beklenen şeriattır, şeriate göre yaşamaktır. Eş deyişle bizden evvela beklenen hak kavramı üzerine bina edilmesi gereken hukuktur. Herkes için fırsat eşitliğinin, iktisadi adaletin, hesap verebilir olmanın, denetlenebilir olmanın, hak edişlerin tesis edilebilir ve güvence altına alındığı, tam rekabet ortamının korunduğu ve gözetildiği ayrıca kişi ve belli bir ırka, guruba vb. aidiyetlerin öncelenmediği evrensel çatı bir hukukun gerçekleştirilmesidir. Bu gerçekleştiğinde "La ilahe illallah", hak kavramının ilke belirlenimli olarak genele yaygın tesis edilmesi ile genele yaygın tesis edilmiş olur.

Olmadı mı? Gerçekleştiremedik mi? Sonuçlarına hepimizin katlandığı bir dünya oluşu içinde, çıkar ilişkilerinin öncelendiği bir oluştta sürüklenmeye devam ederiz. Mazlumların ahının, şahadetinin Allah tarafından kabul gördüğü sonuçlara katlanırsız.

Olumsuz gelişen olay akışında kötülüğün, zulmün kol gezdiği bir dünya içinde insanlık tininde iyiliğe, doğruluğa, hak olana dair boşluklar oluşmakta ise bu bizler insanlık tininde hak olanı, iyiliği, doğruluğu hakkı gereği ile tesis edemediğimizden ve hakkı gereği ile tesis etmemiz içindir. İnsan isek insanlık tinine dair boşlukları bizler doldurmaliyiz. “La ilahe illallah” insanlık tininde insandan gerçekleşmiş olarak vücut bulmalı ve talim edilmiş olmalı. Yani insanlığın var olma değerlerine, hak olana zarar veren, kötü olay ve durumlar karşısında Allah’ı suçlamak veya adaleti tesis etmesini beklemek yerine, halifetullah olduğumuzun idraki ile adaleti veya ilkeye bağlı olması gerekeni tesis etmesi gereken bizleriz.

İnsanlık tininde gelişen kötü bir durum karşısında Cenabı Allah’ın doğrudan müdahil olabilmesi için: çözüme dair ilişkilerin hukuki anlamda tüketilmiş olması, mücadele ve savaşa dair çözümlerin tüketilmiş olması ve sonuçta da sorunlu olay veya durumun çözümünün Cenabı Allah’a tevekkül ile havale edilmiş olması gerekir... ki insanlık tininden beklenen tükendiğinde Cenabı Allah faili olarak yarattığı olaylara aşikâr olarak müdahil olsun. İnsanlık tininden ilkeye dair beklenenler tüketildiğinde, Cenabı Allah’ın yarattığı olaylara, insanlık tinine müdahil olmasını artık bekleyebiliriz. Nuh, Lut, Salih, Hud ve diğer nebilerde deneyimlenen de insanlık tininden yani anlam-değer dünyasından beklenenlerin tüketilmiş olması sonucunda ve artık sonucun tevekkül ile Allah’tan bekleniyor olmasıdır. Sonuçta umudun tüketildiği yerde zulmün ve korkunun hâkim olmasına müsaade edilmez.

İnsan özüne dair anlam-değer nedenini tüketmediği sürece hâlen bir umut vardır. Olumsuz anlamda ötekileştirilmiş gariplerin umutları tükenip de geleceğin karardığı bir dünyada Allah’ın müdahalesi artık

hak olur. En temelde istenen insanlık tininde insanın, ilkeye dair olması gerekenlerini yapmasıdır. İnsan ilkeye dair olması gerekenlerini tükettiğinde yani “La ilahe illallah-ı” hak kavramı ile gerçekleştirmekten koptuğunda “La ilahe illallah-ı” artık El- Adl ve El Kahhar isimleri ile gerçekleştirmekte bulur. “La ilahe illallah” sözünün sahibi tarafından gerçekleştirildiğine tanık olacağı güne tanık olur.

İslam olmanın en temel özelliklerinden bir tanesi Allah’a iman ile beraber ilim, talim, terbiye, rıza, kemâl bulma sürecinde tekâmül etmektir. Yani “La ilahe illallah-a” göre nasıl yaşanması gerektiği ve Allah’tan sonuç alarak yaşamın yeniden anlamlı bulunması ve anlamlı kılınmasıdır. Allah’ta gerçekleşen anlam-değer yüklemli her olgu ve olay, bizlerden bağımsız olarak ereğine bağlı olmak kaydı ile anlam-değer yüklemli gerçekleşir. Sayısızca olgu ve olay bağıntısında her olay ve olgunun anlam içermeyen tesadüfen gerçekleştiğini iddia edenler olsa da her olay ve olgu ereğine bağlı anlam-değer bağıntısında hikmet içermiş olarak gerçekleşir.

Kimisi anlam-değer yüklemli gerçekleşen olay-olgu bağıntısında gerçekleşenlere “Kader” der, kimisi “‘Ol’ emrinin gerçekleşiyor olmasında var olmak” der, kimisi “Hikmet” der, kimisi “Yazgı” der kimisi de “Örüntü” der. Önemli olan yaşama dair anlam-değer yüklemli olay-olgu örüntüsünde gerçekleşen ve olgunun gerçekleşme biçimi olarak beliren olayı nasıl ve ne için okuduğumuza bağlı olarak karşıladığımızdır. Olayı karşılamamıza bağlı olarak da hep yeniden anlam-değer, irade-duygu, karakter-kimlik yüklemli olarak yaratım etkinliğine katılıyor olmamızdır. Yani Allah’ta anlam-değer yüklemli gerçekleşen olay, yaratılmış özünde oluşan anlam-değer, irade-duygu vb. yaratım -yorum- karşılığına göre yeniden yaratılıyor, yaratımın nesnesi kılınıyor olarak yaratıma açık kılıyor.

Kader veya hikmet anlam olarak belirli kılınmış olan varoluşa işaret eder... ki başka bir deyişle de yaratıcı fail olan Allah’ı “La ilahe illallah” anlamında tasdik eden iki kavramdır. Kadere veya hikmete iman “La

ilahe illallah-ın” talim edilme biçimlerindendir. Eskileri de dediği gibi “Her gerçekleşen ‘Ol’ emri dahilinde gerçekleşir.”

İslam’da kader ise mutlak belirlenmişliğe göre yaşanan değil, yüklem almaya açık olarak ucu açık yaratım oluşunda mümkün kader belirleniminde gerçekleşir. Elbette Allah yarattığı her anda yarattığına zamansal olarak önsel olarak görünse de yarattığının her an varoluşuna göre zamansal olarak gelecek belirlenimli olarak zamansal anlamda yarattığının ilerisindedir. Varlıksal anlamda yarattığının ilerisinde olmaktan daha çok zamansal anlamda yarattığının ilerisindedir. Çünkü katmanlı yaratım bağıntısında her yaratılmış olan varlıksal anlamda Allah ile var olmaktadır. Yaratıcı töz ve özne olarak Allah, kendisi ile var olan her yaratılmış olana içkin ve dışsal kapsayıcı iken yegane yaratıcı olmakta iken Allah ile var olmanın dışında bir varoluşun gerçekleşmesine olanak yoktur. Yani her gerçekleşme veya yaratım belirlenimi “La ilahe illallah-ın” gerçekleşme belirlenimi olarak seyir edilmesi gereken olarak gerçekleşmektedir.

Böyle olsa da kul ile Allah arasındaki varoluş hem içkin hem de dışsal bir kapsayıcılığa sahiptir. Katmanlı yaratımda Allah kendi olmayı korur iken yarattığını da farklı başkası olmakta yaratıyor ve böylece beraber çift yönlü varoluşu olanaklı kılıyor. Çift yönlü varoluştaki birbirine dışsal bağıntıda da karşılıklı var olmak da olanaklı kılınır. Çift yönlü ve karşılıklı varoluştaki sayısızca olay bağıntısında farklı anlam-değer bağıntılarında gerçekleşme olanağı bulunur iken kader veya hikmet yeni bir hikmete veya kadere dönme olanağında mümkün kader olarak gerçekleşir. Yani geçmişe değil ama yaratılmış olanın kendi geleceğine dokunma hakkı vardır. Bir hadisi şerifte “Sadaka ömrü uzatır” denilirken de bu net olarak anlamlı kılınır.

Kader veya hikmet bağıntısında her olay anlam-değer biçimsel - yüklemisel- gerçekleşir iken yaratılmış olan bizler için olay, girift olay bağıntısında gerçekleşse de ferdi olarak öznel okunurken - yorumlanırken- yeniden yaratıma tabii kılınmış olmakta bulunur. Olay; bizim anlam-değer, irade-duygu yüklemli yaratıyor olduğumuz değil,

Allah'ta Allah'a bağılı olarak anlam-değer yüklemlı gerçekleşir... bize de içkin olan Allah tarafından olay, özneı anlamda bize göre anlam-değer, irade-duygu belirlenimli bulunur iken yeniden yaratıma tabii tutulduğumuz gerçekleşme belirlenimi olarak gerçekleşir. Bu durumda bize dışsal anlam-değer yüklemlı gerçekleşen olay, bizler tarafından yorumlanma durumuna göre anlam-değer bağıntısında yorumlanmış olarak katıldığımız yaratım belirlenimidir.

İşte olayın bize dışsal gerçekleşmesi ve bize içsel karşılıklarına göre karşılanması hep yeni bir yaratım belirlenimine sebep verir iken olayın bizde de yeniden yaratıma tabi tutulduğu gerçeğı, yaşamı nasıl yaşamamız gerektiğinin gerçeğini bizler için anlaşılır kılar. Elbette olay anlam-değer yüklemlı olarak Allah'ın yaratım belirlenimidir... ki anlam-değer yüklemlı olduğı içindir ki olay niteliğinde yaratılmış olmaktadır. Anlam-değer yüklemi olan hikmetine ve tanrısalların gerçekleşme belirlenimine göre de Allah'a tanık olmanın bir belirlenimi olarak ayet niteliğinde gerçekleşir. Bu durumda olayın gerçekleşmesine dair anlam-değer yüklemi yani hikmeti önemli olduğı kadar olayın hangi anlam-değer yüklemine bağılı olarak nasıl karşılandığı da önemlidir. Söz konusu yaşananların sonuçları olan bir evren oluşu ise olayın nasıl karşılanıyor olduğı kişi için hayatidir.

Kur'an'da "Hoşunuza gitmeyen bazı durumlar sizin için hayırlıdır. Hoşunuza giden şey ise sizin için şerr olabilir. Siz bilmezsiniz Allah bilir." Yani "Sizin şerr bildiğinizde hayır, hayır bildiğinizde şerr olabilir" denilmektedir. Bu ayet dahi olayın bizlerin elinde olmadan Allah'ın yaratımına bağılı olarak anlam-değer yüklemlı gerçekleştiğini göstermek ile beraber, olayın bizler bağıntısında anlam-değer, irade-duygu, haz-arzu, menfaat veya sorumluluk, kişilik-karakter yüklemlı olarak yaratılıyor olmaya devam ettiğini göstermektedir. Olayın bizler tarafından yoruma açık anlam-değer, irade-duygu, kişilik-karakter yüklemlerinde karşılanıyor olmasında, olaya yaratıcı etkinliğe katılıyor olarak katılıyoruzdur.

Olay en temelde rahmet üzeri hayır gözetilmiş olarak gerçekleşir. Bizlerin olayı karşılıyor olduğu anlam-değer, irade-duygu, haz-tutku menfaat veya sorumluluk belirlenimlerine göre şerre veya hayra döner, küfür veya hikmet üzeri seyir edilebilir. İnkâr veya imana bağlı olarak rıza üzeri karşılanabilir. Dersler çıkarılarak terbiyenin aracı kılınabileceği gibi, inkâr ile beraber kişinin küfrüne de sebep verebilir. “Kimisine onun ile hidayet verir, kimisini de onun ile dalalete sürükler” ayeti de olayın Allah’ın iradesi ve yaratım etkinliği olarak gerçekleştiğini gösterir.

Kul için önemli olan hayır üzeri olayı karşılar iken hangi anlam-değer yüklemelerinde gerçekleştiği hikmetine açık olmaktır. Hikmetine açık iken terbiyenin bir aracı yani rabbi olan Allah’ın hakkı gereği deneyimlemesinin bir aracı kılmasıdır. Ders çıkarmaya bağlı olarak da sonuçlara göre yaşamak ile beraber Allah için iken halk için ve sonuçta da kendi için olmanın gereği olan güzel ahlakta kemâl bulmaktır... ki güzel ahlak Allah’ta Allah’a göre güzel yaşamak, Allah’ı güzel yaşamak anlamını taşır iken halifetullah olan insandan Allah’ın en güzel biçimde ve rahmet üzeri görünüş bulması anlamında gerçekleşir. İşte “La ilahe illallah-ı” böylede talim etmek vardır. Allah’a iman ile beraber Allah’ın yaratıcı etkinliğine terbiye ve kemâl bulma sürecinde katılmış olarak “La ilahe illallah-ı” talim etmek de vardır.

Olay ilmine ve olay ilminin bir parçası olan akıbet ilmine bağlı olarak da olayı sadece karşılamak değil, yönetebilmek, rahmete dair olarak yeni bir yaratım oluşuna taşıyabilmek de yaratımın bir belirlenimi olarak “La ilahe illallah-ı” talim etmektir. İnsan halifetullahtır... yaratıcı etkinlikte Allah’ın tanrısallarını talim eder iken Allah ile tanrısallarını gerçekleştirmekte terbiye bulmuş olarak yaratıcı etkinliğe dair yaratıcı çaba anlamında emeğe dair ne gerçekleştirmekte ise “La ilahe illallah-ı” talim etmenin bir belirlenimi olarak deneyimlemektedir.

Kim rahmet üzeri hayrı ve doğruluğu gözetir ise Allah’ı doğru olduğu yol üzerinde bulur. Doğru ve hayır üzeri rahmet sahibi Allah’ı kendi üzerinde rahmet sahibi olarak bulmuş olur. Kalbi onun ile kendi

olmaktan yana mutmain olur. Kim ki ibadetler, nafile ibadetler (fazladan yapılan ibadetler), güzel ahlak üzeridir, Allah'a attığı her adımda Allah'ta ona gelecektir. Gelmek ile kalmayıp, tanrısalları ile görünüş bulduğu yaratıcı etkinlikte görünecektir. Allah'a muhabbet besleyip de Allah'a adanmış olan her ruh elbette sunak olarak kabul görecektir. Kim ki Allah'ı canından çok sever, Allah öz nurundan ona can verip âlemlere sultan kılacaktır. Sen sadece yürü, yol içinde yolda/ yollarda Allah sana elbet görünecek, yakın kılacaktır.

Allah'ı kendinden uzak bilme! Yoldaşın olan refikin, sırdaşın olan dostun, seni senden daha çok düşünen ve hayrını gözetten velin, yardımına sığındığın mevlan, seni muhafaza eden Rabbin bildiğinde elbet yakın bulup tanık olursun. Tanık olmaktan ileri yabancılaşılmayan yakınlıkta bütün ilişkilerinin merkezinde O'nun ile olursun.

Allah'ı sana senden daha yakın, seni senden daha iyi bildiğine, senden daha çok senin hayrını gözettiğine tanık olduğunda, güven bulduğun selamette O'nun ile huzurlu ve güvenli olmakta O'ndan nefes alıyor olarak dirilirsin. Canın zaten O'nundur. Artık O'nun idraki ve inayeti ile can bulmuş olarak dirilere yazılırsın. Ölmek için ölmüş yani nefsi emmarenin boyunduruğundan kurtulmuş, başka bir deyişle de ölene kadar mühlet verilmiş olunan şeytanını ölmüş bulursun. Artık uzak kılınmış olandan yani lanetli olandan kurtulmuşsan, Allah'ın melekut ve nur deryasıdır. Nice mertebe seyrinde "La ilahe illallah-ın" seyrindesindir.

Nefsi emmare, doğada olan bitenler, nebiler, melekler, söz -kavil- âlemi, nurlar ve daha nice mertebe seyrinde seyir ettiklerine aşkınsal "La ilahe illallah" düsturunca Allah'ı müşahade etmenin hayret ve hayranlığında seyir edersin. Sana verilmiş olanlar ile Allah için isen yani adanmış bir ruh olarak kendini sunak kılmış isen artık sıdıklar makamına yazılmışsındır. Bundan ilerisi resulüktür... ki bu mertebede Allah'tan istidatlı olduğun tanrısal bir sıfat/ sıfatlar ve tanrısal isim/ isimler hizmetinde görünüş bulur.

Hizmetin tanrısal olanı yaşamaya dair kulluğundur. Kulluğunda, fail olmakta yaşadığın -deneyimlediğin tanrısal olanlar ile Allah'ı bir daha yakinen bulursun... ki işte kulsundur, pirsindir, can içinde can olan ile kendi olmayı bulduğun idrakinde ve hizmetinde abdalsındır, tanrısallar üzerinde gerçekleşir iken sultan olan yargı sahibisindir. Sen resul makamında can bulmuş ersindir.

Bil ki her resul olmak fail olmakta gerçekleşir. Allah'a ait tanrısalları gerçekleştirir iken varlıklara hizmetin üzerinden Allah senden tanrısalların gerçekleşmesi ile görünüş bulur. Sen, daha önce sende olmayan anlayışı, tanrısallar ile nüfuz ediyor olmayı böylesi hizmet fiilinde ve resul olmakta fark edersin. Sıddıklar genelde kendiliğe dışsal olay-olgu-ilişki-kışı örüntüsünde ayn-el yakın seyrindedir. Resuller ise olay-olgu-ilişki-kışı örüntüsünde olarak kendi nefsi üzerinde hak-el yakın seyrinde bulunur.

Söz konusu velayet ise elbette her iki makamda velayet seyridir. Nebiler, resuller, sıddıklar Allah ile var olmanın deneyiminde velayet ehlidir. Ancak velayetleri birbirinden derece olarak farklıdır. Her resul kendi üzerinde yaşadığının -kavuştuğunun- deneyiminde, her sıddık tanık olduğunun -bulduğunun- deneyiminde seyir eder. Nebi ise sıddıklardan veya resullerden olarak seyir edebilir. Ancak her nebi velayetini hizmet ettiği kişiler üzerinden derinliğine de deneyimler iken bir veçhesi ile Allah'a bakan velilik makamından farklı olarak halk üzerinden de yakın bulmuş olmanın velilik makamında velilikte derinleşir. Yani Nebi hem Allah'a bakan veli hem de halka bakan veli yönü ile iki defa velidir, iki defa velayet mertebesi seyrinde bulunandır. Eski tabir ile iki kanatlı velidir.

Her nebi resul olmadığı gibi her resul de genele hitap eden nebi değildir. Resul makamı sadece nebilere değil, meleklerle, cinlere ve nebi ümmeti olan nice insana açık olan makamdır. Bu, Kur'an'da net olarak ifade edilir. Meleklerle resul denildiği gibi, nebi ümmeti olan velayet sahibi kişilere de resul denildiğine Kur'an'da tanık olunur.

Allah'ı kendi varlığı üzerinde deneyime açık bulanlar resul makamında seyir edenlerdir. Sıddık ve resul makamı iki velayet mertebesi makamıdır. Resul; kendi nefsinde fail olmakta tanrısalların gerçekleşmesi dolayımında Allah'ı seyir etmekte ise resul olmanın fena mertebesinde seyir etmektedir. Bu fena mertebesinde halen ikilik oluş durumuna tanık olunur. Resul; tanrısalları benliğine aşkın değil, kendi olmanın bir belirlenimi olarak gerçekleşmesinde bulmakta ise resul olmanın beka mertebesinde seyir etmektedir... ki eskilerin Hak-el yakinden de yakın dedikleri mertebenin olma durumunda Allah, kulu olan resulü varlık mahali kılmıştır.

Böylesi mertebenin makam sahibi ile ilişkide olup da hizmet bulan canlar, “La ilahe illallah-ı” böylesi mertebe sahibi ile olan ilişkilerinde gerçekleşiyor olarak seyir ederler... ki bu durumda o canlar, sıddık olma makamını kazanmış olur. Eba Bekir-i Sıddık'ın Hazreti Resul'e “Allah'ı sende görmekteyim” ifadesi sıddıkiyeti anlamak için örnek verilebilir. O “Sen Allah'sın” demiş değil, “Allah'ı sende görmekteyim” demişti. Fedayı nefis mertebesinde adanmış bir ruh olarak, Allah kendisine ne vermiş ise vakfetmişti... ki bu düzeyde fedakârlık onu sıddıklardan kılmıştı.

Dervişler dahi Resul-ü Ekber beka ehli bir pire intisaplı iseler Tur-i Sina'da “Benim ben” diyen Allah ile bulmuş olmanın “La ilahe illallah” seyrinde bulunurlar. “Ol” denilmiş olanın zaman ve mekân bağıntısında gerçekleşmesinde Allah, resul mertebesinde zamana tanrısal belirlenimlerinin faili olarak inmiş olmasında seyir edilir. Tur-i Sina'da Musa'nın deneyimlemiş olduğu “La ilahe illallah-” da evvela sıddık olarak deneyimlemiş olduğuydu. Ne vakit yakınlık bulduğu ile halka indi, resul olmayı da Allah ile bulmuş oldu.

Allah'a sıddık olmadan, kişi fail olduklarında resul olmayı bulamaz. Allah'a sıddık kişiler ise Allah'a olan muhabbet ve özele dair ilişkilerinde sırlıdır. Gizil durdukça kendi içlerinde derinleşen velayet seyrinde bulunurlar. Velayette derinleştikçe resul olmayı hak eden yeni velayet -resul- seyrinde bulunabilirler. Sıddıklar, halktan uzaklaşarak

keramet sahibi olan velilerden farklı olarak halk içinde gerçekleşen bütün ilişkilerde siddik olmayı gerçekleştirmiş olarak hak edenlerdir. Resul olmaya hep bir adım daha yakın olan velilerdir.

Karşılık beklemeden Allah’a hizmet edip de emek veren, elbet Allah’ı yakın bulacaktır... Allah, emek verip de hizmet edenden görünecektir... ki kişi yaratıcı etkinlikte aidiyet ve tutku ile neye çabalamakta ise sonuçta onunla karşılaşmaya dair fırsat bulur. Fırsatı değerlendirip değer niteliğini kavramak, geliştirerek değer kılmak ise anlayışın konusu olduğu gibi yeniden emek vermeyi gerekli kılar. İşte “La ilahe illallah-ı” talim etmekte iken talim ettiğinin idrakinde olmak, talim etmeyi yaratıcı etkinliğin sürekliliğinde emek ve muhabbet ile de bulmak söz konusu olduğunda kul, Allah’ın er ya da geç inayetini hak etmiş olarak kazanmış olacaktır. Yani Allah’ı bulacak ve Allah da ona ondan inecektir. Kişi çaba gösterecek, çaba gösterdiğine doğru yol sahibi olmuş olur.

Allah’ı bulan siddikler ve Allah’ın kendisinden tanrısalların gerçekleşmesi ile indiği, görüldüğü resullerden olmak her canın hak etmesine açık olan makamlardır. İslam’da makam ve mertebeler kast sistemi gibi katı değil, herkese açık olan seyir düzeyleridir. Yeter ki kişi, Allah’a muhabbeti olup da özünde ihlas sahibi olan ve ihlasını eylemlerinde samimi olmak ile gösterebilen ayrıca Allah için hizmetinde adanmış bir ruh olsun. İşte söz konusu velayet ise “La ilahe illallah” farklı düzeylerde deneyime, seyir edilmeye açık talim edilen ilahi sözdür.

Kur’an açısından bakıldığında varlık yalınkat kendi olma durumunda bulunan değil, katmanlı yaratım bağıntısında katmanlı mahaller - uzaylar- oluşunda gerçekleşti. Varlık kendi olması bakımından vardı ve gerçekleşen olarak varlık olmayı görünür kıldı. Öz varlık veya hakiki varlık anlamında Allah ve yarattıkları olmak üzere iki varlık alanı ve biçimi olarak varlık vardı ve gerçekleşti. Nesnel olduğu kadar öznel. Hakiki varlık anlamında Allah da nesnelliğini nur olmakta bulup da Allah olma öznelliğini gösteren gerçekleşen varlıktı. Nesnel ve öznel

anlamda var olanın gerçekleşmesi olanağında varlık, nesnellik ve özneliliği karşıt olarak değil, varlık olmanın iki belirlenimi olarak kendi olmanın gerçeği bulmaktaydı.

Doğada gerçekleşen mümkün kılınmış mevcudat ve mevcudatı mümkün kılan hakiki varlık anlamında Allah ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında katmanlı ve çift yönlü varlık olunduğu gerçeğini taşımaktaydı. Doğada olanlar varlık olma bakımından Allah ile aynı değildi ama Allah'tan da ayrı olmadan gerçekleşmekteydi. Doğada gerçekleşen mevcudat ve Allah, hakiki olan ve hakiki olan ile varlık olma gerçeğini -gerçeği- deneyime açık bulan olmak üzeri iki varlık kategorisiydi. Elbette yaratan ve yaratılan arasında birlik vardı ama bu aynılık düzeyinde özdeşlik belirleniminde değil, yüklem alınmış özdeşlikte ayrı değil aynı da değil bağıntısında gerçekleşen birlikti.

Gerçek olmak, hakiki varlığı varlık olma bakımından deneyime açık buluyor olarak var olmak anlamını taşımaktaydı. Ayrı değil aynı da değil oluşta iki varlık kategorisi dolayımında varlık olma bakımında varlık olmanın gerçekliği diğeri dolayımında çeşitlilik açılımında deneyimlenmekteydi. Mevcudat hakiki varlıktan aldığı paye kadar farklı başkası olmakta kendi olmayı deneyimlemekteydi. Allah ile var olmakta iken çift yönlü varoluş sebebi ile kendi olmayı deneyimlemekte olduğu kadar Allah'ı da tanrısalları ile var olmanın dolayımında deneyime açık bulmaktaydı. Hem katmanlı olarak birbirine içsel ve dışsal kapsayıcılıkta var olunmaktaydı hem de kendi olmanın gerçekliği korunur iken çift yönlü deneyime açık olmak korunmaktaydı.

Bu sebep ile Allah yarattığına yakindi ancak yarattığı kendi olmanın başkasılığında ve yaratılmış olduğu anlam-değer -dünya- oluşunda yaratanın idrakinden uzaktı. Kendisini uzak kılan sebepleri aştıkça yaratanı yakın bulma olanağı elbette vardı. Yaratanı yakın bulmak varlıksal bir gerçeklik olup farazi düşünülen bir şey değildi. Varlık olması bakımından her varlığa Allah, varlığını var eden/ etmekte olan olarak yakindi. Yakın olarak deneyime açık aslen yaşanandı. Kişi duyu

algısal deneyime açık doğa ile var ve doğadaki sebep-sonuç bağıntısında var olduğunu iddia eder iken doğada olanlara aşkınsal öz ve hakiki varlık olan Allah ile var olduğunu bilmez.

Eskiler tarafından varlık mertebeleri Lahut, ceberut, melekut, mülk ve şahadet veya nasut denilen insanlık âlemi olarak beşe ayrılmış olsa da varlık olma bakımında Allah dahi nur üstüne nur iken varlık mertebelerinde türev nurları bağıntısında katmanlı ve yekvücut olarak varlık olma durumu göstermekteydi. Bundandı ki “Ben” ve “Biz” ifadeleri ile Kur’an’da hitap edebilmekteydi. Ben olan niceliğe haiz nur olmakta “Biz” diyebilmeyi varlıksal bir durum olarak deneyimlemekteydi. Yani Süper varlık durumunda hem yekvücut “Ben” hem de yapısal ve işlevsel farklılıklar gösterir iken farklılıklara aşkınsal yekvücut olmakta “Biz” denilebilmekteydi. Her durumda yaratımda “La ilahe illallah” ifadesinin gerçeği korunmuş olarak yaratım gerçekleşmiş olmaktaydı.

Söz konusu nesnel ve öznel varlık belirlenimlerinde var olmak ise varlık; zat-isim-sıfat, sıfat-isim-fiil bağıntısında değerlendirilir. Başka bir deyişle de bir şeyin ne olduğuna dair gerçeklik durumu, anlam yüklü var olma belirlenimleri ve meleke-karakter-kimlik belirlenimli her gerçekleşme biçimi varlık olarak değerlendirilmesinin belirlenimleridir. Varlık en temelde nur olup nur olmakta nesnellik zemini olup da öznelliğe haiz gerçekleşme durumunda var olandır... ki özde nur olma niteliğinde nesnellik ve öznellik aynılık düzeyinde özdeşlikte bilkuvve varlık olmakta gerçekleşir. Söz konusu gerçekleşmek ise bilkuvve varlık olanın bilfiil her gerçekleşme belirlenimi yaratım belirlenimi olarak gerçekleşir. Yaratıma dair ne gerçekleşmekte ise o yüklem alınmış özdeşlik belirleniminde gerçekleşir. Öz varlık niteliği ile aynı değil ayrı da değil yaratım bağıntısında mümkün kılınmış olmakta gerçekleşme olanağı bulur.

Varlık en temelde bilkuvve iken hep bilfiil olmak gerçekleşir iken varoluş hep bilfiil gerçekleşme belirlenimlerinde var olmaktadır... ki bu anlamda sığata, isme yani meleke ve karakter içerikli kimlik

belirlenimlerine dair ne gerçekleşmekte ise bilfiil gerçekliği olup hep gerçekleşiyor olmakta vücuda gelen olgulardır. Her gerçekleşme belirleniminde yüklem alınmış olunan gerçeklik belirlenimleridir.

Varoluş; varlık niteliğine haiz zatın yüklem belirlenimli isim ve sıfatlarını fiilde gerçekleştirir iken yüklem almakta nitelik kazanmış olmakta gerçekleşir. Sıfat, karakter, kimlik bağıntısında her gerçekleşen fiilde gerçekleşir iken her yüklem fiilde gerçekleşiyor olup bilfiil iken bilkuvve vücut bulmuş olmanın olanaklı kılınmış olmasında gerçekleşiyordur.

Varoluş; sıfat, isim ve fiil bağıntısında hep olumsuzlana bilen ve dolayısıyla da değişebilen oluştta yüklem belirlenimli gerçekleşmektedir. Varlık niteliğine haiz zat olma durumunda nurşahis özdeşliğini aynılık düzeyinde bulan yaratıcı özne; sıfat yüklemeleri zemininde karakter içerikli kimlik belirlenimli bilfiil gerçekleşen isimlerinde kendini anlam-değer yüklemli oldu kıldıklarında vücuda taşımaktadır... ki kendisine dair gerçekleşen her yüklem kendisine aidiyette gerçekleşir iken yarattıklarına dair de istidat belirlenimli olarak gerçekleşmekte olup tanrısallık olma niteliğinde gerçekleşmekteydi. Yani uluhiyete ait gerçekleşen rûbubiyet belirlenimli kılınmış olarak ubudiyete dair kılınmış olmakta gerçekleşir iken değişen oluş belirleniminde evrensel olma niteliğinde ve her daim galip olma durumunda tanrısallık olmakta gerçekleşmekteydi.

Tanrısallık sıfatlar yani canlılığa, bilmeye, görmeye, duymaya, güç yetirmeye, konuşmaya, yaratıma, var etmeye dair her ne gerçekleşmekte ise bilfiil gerçekleşen varoluşsal melekelerdi. Tanrısallık isimler olan Allah, Rahman, Rahim, Veli vb. de karakter içerikli ve dil dolayımında kimlik yüklemli bilfiil gerçekleşen tanrısallardı. Anlam-duygu yüklemli gerçekleşir iken anlam-değer biçimsel olarak da gerçekleşmekteydi. Kimlik anlam-değer biçimsel gerçekleşir iken anlam-duygu karşılığı olanın karakter biçimsel gerçekleşiyor olması sonucunda gerçekleşme olanağı bulandı. Böyle olmakta iken varlık; bilfiil olmakta gerçekleşir iken yüklemelerinde görünüş bulandı. Varoluş

bilfiil gerçekleşen yüklemelerde gerçekleşiyor olmakta bilfiil vücuda getirilenlerde var olmaktı.

Yaratıcı olan hakiki varlık, bilkuvve niteliğe haiz varlık olarak bilfiil varlık olmaya da haiz gerçekleşme olanağına haizdi... ki kendini gerçekleştirme olanağı sebebi ile kendinden yaratabilme, kendi iradesi bağintısında anlam yüklemli var edebilme, var edebilmeye dair güç yetirebilme olanağına haizdi. Fiilin varlığı olmayıp, varlığın fiili vardı ki bu anlamda fiil veya hareketin kendisi varlık değil, öz varlığın kendisi harekete haiz varlık olarak fail olandı. Her gerçekleşme belirlenimi yaratım belirlenimli gerçekleşirken de varlık olarak fiilde gerçekleşme olanağında yüklem almaya açık varlıktı... ki bu anlamda yüklem almaya açık olmak sıfat, karakter, kimlik, anlam ve değer yüklemli olarak yaratıma açık olmak anlamını taşımaktaydı.

Bu durumda öz varlık her ne kadar nesnelliği zemininde kendi olma durumunu hep korur iken mutlak olsa da gerçekleşme olanağında, yaratabilme belirleniminde, yüklem almaya açık yaratım durumunda mümkün varlık olarak kendini gerçekleştirmekteydi. Fail olmak hareket sahibi olarak mümkün varlık olmanın olanağıydı.

Varlık olma idraki veya ben olarak var olma idraki dahi dilde anlam yüklemli olarak var olmaktı. Varlık yüklem almaya açık yüklemlerinde varoluşsal belirlenimler gösterir iken en temelde kendi varlığını deneyimleyendi. Her yüklem belirlenimli gerçekleşen de kendi varlığını deneyimlemenin bir nesnesi olarak farklı biçim ve düzeylerde kendini deneyimlemenin bir parçası olmaktaydı.

İşte "La ilahe illallah-" anlayabilmek için hakiki varlık anlamında Allah'ı, üzerine konuşulan olarak değil, hakkı gereği bilmek gerekir. Allah'ın varlık bilgisi yani marifetullaha haiz bilmeyi de incelemek gerekir ki varoluşu, doğada olan bitenler değil de Allah'ta olan bitenler veya Allah'ta olan bitenlerin sonucunda gerçekleştiğini daha doğru anlamış olalım.

Varlık yalınkat tek mertebe değil, katmanlı mertebeler açılımında ve yüklem almaya dair varoluşsal gerçekleşen tanrısal belirlenimlerde bilfiil vücut bulmalarda gerçekleşir iken varlık olarak görünüş bulandır. Bu durumda varlıkta beliren mertebeleri, başka bir deyişle de aynılık düzeyinde değil, ayrı değil aynı da değil bağıntısında farklı başkası olmakta görünüşe gelme düzeylerini de iyi bilmek gerekir. Öznel anlamda tanrısal belirlenimlerini de her varlığın haiz olduğu üst gerçeklik belirlenimleri olarak bilmek ve deneyime açık bulmak ile de öz varlık ile bilfiil olmakta gerçekleşen birliğin nasıl gerçekleştiğini de anlamak gerekir. Bilkuvve varlık olarak aynı olmadığımız gerçeklikte, bilfiil olarak gerçekleşen tanrısalların deneyime açık olan dolayımında Allah ile aynı değil ama ayrı da değil olduğumuzun idraki ile birliğin ne olduğu değil de nasıl birlik olduğunu da idrak etmiş oluruz.

Varlık olmanın ne olduğunu bilebiliriz. Birlik ise bilfiil gerçekleşir iken ne olduğu değil de nasıl olduğuna dair bilmemiz gereken olarak bulduğumuzdur. Eskiler birliğin ne olduğuna dair varlık veya Tanrı olgusunda karar kılmışlardı. Esasta olan ise birlik bilfiil gerçekleşir iken ne olduğundan daha çok nasıl gerçekleşiyor olduğu ve nasıl gerçekleşiyor olduğuna bağlı olarak ne olduğuydu... ki bu durumda varlığa dair iki en temel mertebe olarak Allah ve Allah ile var olanlar dediğimizde varlığı farklı başkası olmakta gerçekleşen mertebe beliriminde anlamış oluruz. Ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında varlık, tek ve yalınkat varlık olarak her mertebede aynı olan değil, her mertebede ve yüklem belirlenimlerinde değişen oluşt, değişen olay belirlenimlerinde farklı başkası olmakta gerçekleşendi.

Bu durumda birlik; ayrı değil aynı da değil olmakta çift yönlü bir gerçekleşme biçimi olarak bilfiil gerçekleşen ve bilfiil olmakta tanımlanması gerekendi. Çift yönlü varlık durumu ayrı değil aynı da değil olma olanağında gerçekleşmekteydi. Birlik; çift yönlü varlık durumunun kaçınılmazı olarak gerçekleşmekteydi. Katmanlı yaratım bağıntısı ve tanrısalların gerçekleşmesinde hakiki varlıktan kopuk veya ayrı olarak var olmak gerçekleşmediği içindi ki birlik, varlıksal zeminde gerçekleşmesi olanaklı olmalı. Bilfiil yaratım belirleniminde gerçekleşir

iken ikiliğin korunuyor olması gerçeğinde gerçekleşmiş olmaktadır. Aynılığın olduğu bir durumda birlikten değil aynılıktan bahsedilebilir. Ayrı değil aynı da değil olmakta ise birliğin gerçekleştiğinden bahsedilebilir.

İşte “La ilahe illallah”; söz konusu yaratmak ise varlıksal zeminde varoluşsal gerçekleşen birlikte yaratan-yaratılan ikiliğinin gerçekliğinin anlamını taşıyan kelimetullahtı. Söz konusu yaratan ve yaratılan ise varlıksal merteye anlamında farklı başkası olmakta farklılığın içerildiği, varoluşsal anlamda yakınlığın ifade edilmiş olduğu kapsayıcı anlama haizdi.

Derler ki “Varlıkların sayısınca veya insanların sayısınca Allah’a giden yol var.” Yani her varlık biricik var olması ve biricik gerçekleşen olay akışı ve bağıntısında tanrısallar deneyiminde Allah’ı deneyime açık var olur ve Allah’ı deneyime açık bulur. Tanrısallık deneyimin bir parçası olarak gerçekleşmektedir. Gerçekleşmeyi tanrısallar olanağında mümkün bulmaktadır... ki “La ilahe illallah” her varlığın varoluşsal deneyime açık bulduğudur. Söz konusu yaratım ve ilahlık bağıntısı ise “La ilahe illallah” varlık olma bakımında zaten deneyimlenmektedir. Katmanlı gerçekleşiyor olan çift yönlü varlık olma belirleniminde her varlığın varoluşa dair yolu Allah’a açılan yoldur. Varlık belirlenimli vücut bulmuş olan her var ya bunun idrakindedir ya da idrakinde değildir.

Tanrısallar Allah’a ait gerçekleşir iken yaratılmış olana dair gerçekleşiyordur... ki farklı başkası olmakta kendi -ben- olma idraki olarak yaratılıyor olmakta tanrısallara dair kılınmış olan ile paye sahibi olmakta kendi olunmaktadır. Olay-olgu-kişi-ilişki örüntüsünde her kişi seçimleri, bellek biçimleri ile beraber kendi olma olanağı bulur iken katmanlı olarak çift yönlü var olmanın öze dair yönünde bilfiil olarak yaratılıyordu. Düşünmek, irade etmek, görmek, duymak, bedene dair gerçekleşen olgusal her belirlenim bilfiil Allah’a ait yaratım belirlenimli gerçekleşir iken kişi olay akışı içinde özde ben olmak, seçim ve bellek düzeyinde kendi olmanın sürekliliğini yaratılmış olmakta buluyordur.

Başka bir deyişle de özsel anlamda varlık olma durumunda, hakiki varlık ile var iken kendi olma durumumuz hakiki varlıkta bir nokta misali yer kaplamaktan öte gerçekleşmekte değildir.

Bu durum bir hiç olduğumuz veya yokluk biçiminde var olduğumuz anlamını taşımakta değil, hakiki varlık ile var olduğumuz anlamını taşımaktadır. Varlık olma gerçeğinin idraki ile potansiyelimizin ve olay akışında iman, muhabbet, şükür, hamd, zikre dair idrakimizin sınıandığı oluş içinde bulunduğumuzu kabul eder isek her sınav seçime dair seçenekler olay akışında gerçekleşir iken irade ederek yeni bir yaratım oluşuna kendimiz olarak adım atmanın olanağını verir. Bu durumda dahi “La ilahe illallah-ı” yaratım belirlenimli deneyimlemekteyizdir.

Her sınav seçenek belirleniminde seçimlere bağlı sonuçlar ile karşılaşmanın olanağını verir iken kişi kendi potansiyelini gördüğü gibi gelişime -tekâmüle- veya yüklem almaya açık olarak yaratıma da ne kadar açık olduğunu görmüş olur. Her sınav kişinin kendi ile karşılaşması, yüzleşmesi ve hesaplaşmasını da beraberinde getirir. Sınav, kişinin kendini tartabildiği terazi misali kendini değerlendirdiği olay aynasıydı.

Sınavlar seçimler ile karşılaşılır iken deneyime dair sonuçlara odaklı her seçim sınavı nasıl aşılması gerektiğinin bir olanağıdır. Bunun dahilinde sınav olan hangi olay ve olgu ile ilişkili isek Allah’tan hayır üzere geldiğinin idrakinde rahmete dair olması gerekenle karşılandığında sınav idrakini aşmış oluruz. Önemli olan sınav idrakinde kalıcı olmak değil, tam tersi, sınav idrakini aşmış olarak hikmet üzeri olan biteni okuyabilmek ve rahmet üzeri olan biteni karşılayabilmektir... ki hikmet ve rahmet üzeri karşılanan her olay da Allah’ı inayeti ile yakın bulmuş oluruz.

Denilir ki İbrahim nebi gençliğinde putperestler tarafından ateşe atıldığında Allah’ın zaman genişliğinde bir çok melek yardım eli uzatır. İbrahim nebi ateşe atılma olayında iken elbette iman, muhabbet ve sabrından yana sınanandır. Sınanıyor olması olayında putperest olmayı

kabul edip hakikatten uzaklaşması seçeneği vardı. Meleklerin yardımından, bu seçeneği hiç düşünmemiş olduğunu da anlamaktayız. Her bir melek yardım eli uzatır iken yardımları kabul etmek de bir seçenek olarak belirmişti. O ise “Allah bana hayır dilemiş ise bu hayırdan beri mi kalayım” diyerek hikmet-rahmet bağıntısında gerçekleşen olayı hikmet-rahmet bağıntısında karşılıyor olmanın seçeneğini seçmiştir.

İbrahim nebi, sınav idrakini aşmış bir bilinç sahibi olarak ateşe atılma olayını hikmet üzeri okuyup, rahmet üzere olması gerekeni yapıyor olmakta karşılamıştı... ki ateşin ona serin kılınmış olduğu sonucu bulmuştu. Önemli olan ateşin, Allah’ın iradesi gereği yeni bir neden bağıntısında bağıntısal indirgemeci olarak serin kılınmış olması değil, ateşin serin kılınmış olması dolayımında Allah’a yaratıcı olarak bilfiil tanık olunmasıdır. Allah’ın inayeti dolayımında, Allah’a nesnellik zemininde nesnellığe aşkınsal bilfiil gerçekleşen öznel belirleniminde fail olarak tanık olunmasıdır... ki İşte bu durumda dahi tanık olunan ve deneyimlenmiş olunan “La ilahe illallah-tı.”

Hakiki varlık olan Allah ile var olma idrakinden sınav idrakine, sınav idrakinden hikmet ve rahmet idrakine geçiş, süreç belirlenimli tinsel bir gelişimin olduğunu göstermekteydi. Hikmet-rahmet bağıntısında olan biteni okuyan için ereğine -ilkesine- bağlı olarak olması gerekeni ihlas ile gerçekleştirmek inayet gerçekleştiğinde Allah’ı inayeti dolayımında bulmayı, tanık olmayı olanaklı kılmaktaydı. Allah bilinmez, görülmez diyenlere inat, Allah’ın bilinebilir olduğu, deneyime açık bulunabilir olduğu, kendisinden sonuç almaya bağlı yakinen tanık olunabilir olduğu İslam vardı.

Dinde esas Allah’ı bilmek, Allah’a göre yaşarken Allah’ı yakın bulmaktır. Bu anlamda tefekkür, tevekkül, şükür, hamd, zikir, güzel ahlak, diğer ibadetler sonuçları itibarı ile yakine sebep verir iken yani Allah’tan sonuç almayı olanaklı kılan tekâmül araçları iken “La ilahe illallah-ı” deneyimliyor olmanın bir biçimi olmaktadır. Din “La ilahe illallah-ı” deneyimliyor olmanın esasında biçimlenmekteydi. İnsan yüklem

almaya açık yaratım oluşunda anlam-değer yüklemelerinde varlık olmayı insan olarak deneyimlemekteydi... ki Âdem'den Hatem'e İslam ile Allah, insanın kendisine göre anlam-değer yüklü olarak insan olmayı teklif etmiştir. Allah'ı bilmek, Allah'a göre yaşarken Allah'ı yakın bulmak "La ilahe illallah" içeriğinde dini yaşamaktan öte değildi.

Söz konusu hakikat ise her varlık varlığı elinde olmadan Allah'ın kendisinden var ediyor olmasında Allah ile var olmaktaydı. Yaratılıyor olmak, kendi elinde olmadan var olmak, nedeni kendi olmadan Allah ile var olmak anlamını taşımaktaydı.

Azazil Âdem'e secde etmeme olayında "Beni azdırdın" derken elbette doğruyu söylemiş olmaktaydı. Kendisini ve olayı yaratan fail Allah olduğu içindi ki sözü gerçeği ifade eden doğru sözdü. Çift yönlü varlık belirleniminde olgu ve olay bağıntısında her ne var olmakta ise bir yönü ile hakikat ile var olmakta iken diğer yönü ile hakikatten paye almış pay sahibi olarak farklı başkası olmakta kendi olarak var olmaktaydı. Öze dair fiil üzerinden deneyimlenen her olayın Allah'tan olduğunun idrakinde olmak, tevhidi efal düzeyinde "La ilahe illallah-ı" talim etmenin bir biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Yani Azazil dahi tevhidi efal düzeyinde "La ilahe illallah" demiş olmaktaydı. Ancak çift yönlü varlık olma belirleniminde -varoluşa- hakikati biliyor olmak yeterli değildi. Hakikati biliyor olmak hakikate isyan etmek, hakikat sahibinden şikayetçi olmak anlamını taşımamalıydı.

Hakikati biliyor olmak bir seviye olup Azazil'in dahi idrakinde bulduğuydu. Ancak önemli olan çocuklar misali olan-bitenden şikayetçi olmak değil, Âdem-Havva ve Yunus nebi misali fail olduklarının sorumluluğunu üstlenmiş olarak kendi olmanın gerçekliğini gösterebilmektir... ki "La ilahe illa ente sübhaneke inni küntü minezzalimin" ifadesinde de "La ilahe illallah" yaratım belirlenimli bir tercih olarak deneyimlenebilmekteydi. Yani çift yönlü varoluşa hakikat ile kendi olmak da vardı ki kendi olmanın gerçeğini, eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmiş olarak kabul etmek de vardı.

Çift yönlü varlık olma durumunda kendi olmanın gerçeğini yetişkin olmaya taşımak da gerçekleşebilmekteydi.

Ya hakikati tek yönlü ve olumsuz anlamda Azazil misali idrak etmek vardı ya da hakikati biliyor olmak ile beraber kendi olmanın gerçeğinde hakikati kabullenerek hakikate katılmak da vardı. Hakikati bilmek bir seviye olduğu gibi hakikate göre kendi olmanın gerçekleştiğini ve kendi olmanın gerekenlerini yapmak gerektiğini bilmek de bir idrak seviyesiydi... bir idrak seviyesi olmak ile kalmayıp, hakikate göre nasıl olunması, yaşanması gerektiğinin eyleme dair deneyimsel bir seviyesiydi.

Hakikati veya yaratıcıyı bilmek, olan bitene dair hakikati suçlamak anlamını taşımakta değil, hakikate göre nasıl yaşanması gerektiğini düşünmek ve olması gerekeni yapmak/ yaşamak anlamını taşımaktaydı. Bunun ilk aşaması da özür dilemek veya tövbe etmek olup yapılan hatanın -günahın- sorumluluğunu, eylem sahibi olmanın sorumluluğunu üstlenmek anlamını taşımaktaydı. Âdem-Havva ve Yunus nebinin tövbe ifadesine yani “La ilahe illa ente sübhaneke inni küntü minezzalimin” ifadesine baktığımızda tövbenin dahi “La ilahe illallah-ı” içermiş olduğu görülür... ki yaratım ve ilah bağıntısında her deneyimlenen “La ilahe illallah-ı” deneyimlemekten öte gerçekleşmekte değildi. Tövbe dahi yaratılmış iken “La ilahe illallah-ın” dışında gerçekleşmiş değildi.

Demek ki “La ilahe illallah” içeriğinde hakikati bilmek yeterli değil, “La ilahe illallah” içeriğince hakikate göre nasıl yaşanması gerektiğinin idrakinde olmak da gerekilmekteydi. Bunun ile de kalmayıp “La ilahe illallah” içeriğinde Allah’ı yaratım belirlenimli olarak her olay-olgu belirlenimi dolayımında yakın bulmak ve yakın bulmaya bağlı olarak Allah ile yakinen ilişki geliştiriyor olmak da öncelenmesi gerekendi. İşte Allah’a muhabbet, rızaya ermek ve Allah ile selamet bulmuş olmak, “La ilahe illallah-ı” Allah ile yakınlık düzeyinde deneyimliyor olmanın önemini taşımaktaydı.

Hakikati biliyor olmak yetmiyordu. Hakikate göre nasıl yaşamak gerektiğini de bilmek gerekiyordu. Tövbe -özür- ile eylemlerinin sorumluluğunu üstlenen yetişkin olmak, şükür ile nimet paylaşımında Allah'a yükselmek, muhabbet ile Allah'ta olmak, rıza ile dem bu dem de gerçekten hoşnut açılımlarında seyir etmek, hikmet ile sonuç belirlenimli gerçekleşen gerçekliği öngörmek, hayret ile Allah'ın işlerindeki hikmetin inceliklerine vakıf olmak, hayranlık ile Allah'ta olmak, tevekkülle de Allah'a duyarlı ve açık olmakta iken Allah ile kendini aşma olanağını yakalamak, Allah'ta Allah'a göre yaşamanın olması gerekenleriydi. Tevekkül; Allah'a iman ve güven ile duyarlılıkta açık olmanın gerekiyordu. Allah'a göre yaşarken Allah'tan sonuç almak istidat artışı olarak Allah ile nüfuz ve nüfuz alanı kazanmak da sonuçta olması gerekendi.

Şeytanlık, zulüm, acılar vb. mi? Kaçtıklarımız değil, yüzleştiklerimiz ve hesaplştıklarımız olması gerekenlerdi. Adalet, merhamet, şefkat, iyilik, doğruluk, cömertlik vb. gerçekleşecek ve görünüş bulacak ise bunlar dolayımında gerçekleşmekte ve görünüş bulmaktaydı. Bunlar dolayımında tesis edilmesi gereken ilkeselliğe yani Allah'ın tanrısallarının gerçekleşmesine/ gerçekleştirilmesi gerekenlere tanık olmaktaydık. İlkeler gerçekleşmesi gereken tanrısallardı. Her türlü şeytanlık ahlakı tanrısalları gerçekleştirmemizin gerekçesi olan neden olarak hikmette yerini almış olmaktaydı.

Allah'ı hikmet, rahmet, hak ve adalet üzeri iş gören olarak bilmekte ayrıca kati iman ile kendisine güvenmekte isek kendisinden yana şikayetçi olmaktan veya suçlu kılmaktan kurtulmuş olarak kendisine göre yaşamanın yolunu öğrenmişiz demektir. Allah'a göre yaşamayı öğrenmiş isek kendisinin ahlakından emin olarak geleceğe umut ile değil de umuttan ileri selamet ile adım atıyor olarak yürürüz. Söz konusu Allah ile var olmak ve Allah'a göre yaşarken Allah'tan sonuçlar almış isek Allah'ı yeter bulmuş olarak yaşarız.

Artık geleceğe dair bir kaygı değil, "Allah yeter" idrakinde "La ilahe illallah" deneyimlenmektedir. Bir kişi Allah'ın yeter olduğu idrakinde ve

muhabbet, rıza, selamet belirlenimli olarak deneyiminde ise Es Samed isminin hakkı gereği kendine yeter olan ile var olmaktadır. Allah'ı yeter bulan için cehennem korkusu aşılmış, cennet sevincine takılmamış olarak varlıksal ve varoluşsal anlamda Allah'ın yeter olduğu olay belirlenimli bulunmuş olunur.

Elbette Allah Es Samed olması gereği bütün varlığa, var olmaları gereği yeterdir. Kendi olmaya yeter olduğu gibi kendinden yarattıklarına da yaratıyor olmaya dair yeter. Yakınlık mertebelerinde Allah'ı yeter bulmakta ise Allah ile selamet ve hürlük bulunmuş olarak kişi kendi olmaya dair yeterliliği deneyimler. Kendi olmaya yeter olmayı deneyimlemek ile kalmaz özünden beslenir iken varlık alanında olanlara da yeter olabilmeyi deneyimler. Başka bir deyişle de yeterli olduğu kadar nüfuz alanı sahibi olmak, hür ve selamet sahibi olmak deneyimlenir.

Çift yönlü varoluştaki insandan beklenen, nesnelerinde daraltılmış olarak gerçekleşen, kendiliğinden hapsedilmiş olduğu bir varoluş değil, kişinin özü ile kendi olabildiği idrakinde olarak özü bağıntısında yani Allah ile Allah için olması gerekenleri yaşamasıdır. “La ilahe illallah-ı” arzu, öfke, hırs, şehvet vb. nesnelerinde değil, ilke belirlenimli olarak kendi olmanın olanağında deneyimlemesidir.

İşte “La ilahe illallah” ilke bağıntısında olumsuzlamaya yönelik kendi olmanın kiminle gerçekleşmesi gerektiğinin gerçeğini gösterir. Yükleme almaya açık yaratım oluşunda yaratılmış olan kişinin Allah ile anlam-değer yüklemine var olması gerektiği gerçeğini de anlam olarak kapsayıcıdır.

“La ilahe illallah”, hakikate dair her idrak seviyesinde -mertebede- yeni bir anlamda talim edilmekteydi. Talim edilene dair şüphe değil, tahkike dair sonuç almak emniyeti tesis eder iken “La ilahe illallah” ile özgüven bulmuş, Allah'tan emin olup güven duymuş her kişi kendi gönlünde cennetin kapısını aralamaktaydı.

La ilahe illallah

Yol ve “La ilahe illallah”...

Eskiler hâl, mertebe ve makam olmak üzere tariki yani yolu analitik ve kategorik olarak değerlendirmişler. Yol, Allah’a yolculuğun yolu olup Allah’tan sonuç almaya dair gerçekleşen ve Allah’tan alınan sonuçlara dair hak sahibi olarak Allah’a göre yaşamayı başarabilmenin yoluydu.

Yol veya tarik; uzak doğruların belirttiği “Doğal olan veya doğa ile uyumlu olmaktan” ileri Allah’a varmanın ve Allah ile uyumlu yaşayabilmenin yoluydu. Harekete uyum sağlamaktan ileri, harekette açık olan ilkeleri erdem olarak yaşamının yoluydu. Her varlık özgünce yaratılışında tanrısalları, olay-olgu-ilişki ve diğeri bağıntısında yolu anlamında özgünce yaşayacaktı. Ancak, kendi olmak ile sınırlı olmayan yolda kendinden fazlası olarak yolu, diğerlerini deneyimlemekte de deneyimlemiş ve talim etmiş olarak bulacaktı.

Kendi olmanın idrakinde kendi olmaktan mutmain olmak, yolculukta yolun en önemli uğrağıydı. Kendi olmayı Allah’ta bulup halka Allah ile dönüyor olmak ise daha önemliydi.

Yolda deneyimlenen acılar, gelgitlere gebe çelişkiler, kararsızlıklar, nefsi emmare ile olan amansız savaş vb. ne gerçekleşmekte ise yolda gelişimin bir parçası, sınavıydı. Yolda gerçekleşen kötülük ve iyilik arası deneyimlenen her çelişki ayrıca kötü ve iyiye dair bizlerin fevri her yargısı; kendisine rahmeti farz -zorunlu- kılan yaratıcının rahmet ilkesi gereği açık olan ve rahmette tanrısalları yaşamakla -tevhid- ile aşılması gerekendi.

Kötülük ve iyilik bir yanılsama değil, Allah’ın rahmet ilkesi gereği, yolun erek belirlenimine göre gerçekleşmesi gereken nedenleriydi. Yaşananların sonuçları olan bir yolculukta kötülük ve iyilik, sonuçlara göre yolun kişiye dönüyor olarak gerçekleştiğini göstermekteydi. Allah’a göre elbette ki kötülük ve iyilik erek bağıntısında hikmet olarak gerçekleşmekteydi ama Allah için dahi olsa kötü veya iyi yargısı, rahmeti kendisine farz kılmış olmasından da anlaşılmaktaydı ki

yanılısama değil, öznel gerçeklikti. Allah için öznel gerçeklik olan, bizler için nesnel gerçeklik olarak deneyimlen olmakta gerçekleşmekteydi. Hak, adalet ve hakkaniyet ilkelerine bağlı olarak iyi, doğru ve güzel olanı sonuç ilmine göre tercih etmek, yol hep kişinin kendisine döner iken kişinin yolculuktaki selameti adına elzemdi.

Kişiye yaptıkları iade olur iken yol kendisine dönüş olarak aynalaşmayı içerecek biçimde gerçekleşir. Aynalaşmaya dair derinlikte yol, kişinin kendi ile karşılaşmasını, yüzleşmesini, hesaplaşmasını olanaklı kılacak oluştta deneyimlenir. Bu seviyede yol, kişiye hep kendisinin kendisi ile hatırlatıldığı yolculukta gerçekleşir. Bu seviyede kişinin yolu kendi ile aynalaşmada kendine olup, vicdan ile kötüye dair olanı veya beşeriyete dair ayağına bağ olanı hakkaniyet ilkesi ile her aştığında yol, kendi olmaktan mutmain olmaya evrilir. Yol veya yaşam artık kişiyi sıkı, daraltan değil, hakkı gereği ile yaşanması gerekendir.

Yol; bilkuvve varlık olarak var değil, akıl, adalet veya devlet ve aile gibi bilfiil gerçekleşen olarak vücut bulur. Yol; geleceğin belirsizliğine bağlı olarak biçimsiz gibi görünse de özünde biçimsiz değil, yol olması gereği ve kavrama haiz anlaşılıyor olması gereği zaten bir biçimdi. Yolculuk düzey belirlenimli duraklar yani mertebe ve makamlara göre gerçekleşirken de yol hep yöntem oluşu gereği biçim belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Yol düzey belirlenimli gerçekleşmekteydi. Yolculuk, yolun düzeylerinde yolculuk olarak gerçekleşir iken kader, yolcu olmanın kaderi olarak yolun düzeylerini (hâl, mertebe ve makamlarını) deneyime açık bulmakta gerçekleşmekteydi.

Düzy belirlenimli gerçekleşen yolun yolculuğunda beşeriyete, doğaya dair yolun dolayımında görünüş bulan ve üstünde bulunan tanrısalların gerçekleştiği Allah'ın yoluna yükselir isek yol, Allah'ı talime açık deneyimlemenin yolu olarak bulunacaktır. Artık yol, Allah'a olan muhabbet, Allah ile aynalaşmanın yolculuğuna dönmüş olarak iç dünyada sonsuza uzanan derinleşmede gerçekleşir. Kötü ve iyi çelişkisi,

hikmet idraki ve rahmet olmak ile aşılır iken diyalektiğe aşkın değil ama diyalektiğe aşkınsal olarak yol, ilahi huzuru edinmiş olmakta barış ve selamet bulmuş olmakta devam eder. İslam'da yol; görünen doğadan başlayıp da görünen doğa ile uyumlulukta deneyimlenen değil, yaratım gereği Allah'ta başlayıp da tanrısalların deneyiminde Allah'a dönülen olarak gerçekleşmekteydi.

Yol; Allah ile var olur iken bahşedilmiş olan varoluşu hak ederek yaşamaya dönmesi gerekendi. Hakkanîyet ilkesi gereği fedakârlık gösterdiklerimiz ile rahmet olduklarımızda -diğerkamlıkta- gerçekleşen güzel ahlakta hak edilmesi gerekendi... ki güzel ahlak; her varlık tanrısallar deneyiminde gerçekleşir iken tanrısalları hakkı gereği talim etmenin, deneyimliyor olmanın olmazsa olmazıydı.

Yol; Allah'a uzanır iken sınırsızca yüklem almaya açık yaratım oluşunda hep yeni bir oluşta Allah'ı özgünce, tanrısalların gerçekleşmesinde deneyimlemek, talim etmekte deneyimlemeye açık olardı. Yol; varoluş nesnelerinde kaybolmaya, sürüklenmeye açık olduğu gibi Allah'a ulaşmaya, yükselmeye ve hakkı gereği yaşamaya da açık olardı.

Yaşam, yolculuğun kendisiydi. Mertebe ve makama dair durakların -seviyelerin olduğu bir yolculukta ayrıca olay-olgu-ilişki örüntüsünün diğeri ile gerçekleşen zorluk ve zorlamalarında her kişi, yolculuğu pasif uyumlulukta değil, aktif uyumlulukta deneyimlemek zorundadır. Haddi aşarak değil, had belirlenimlerinde kendi özünde derinleşerek yolculuğa devam etmelidir. Mertebe ve makamların olduğu bir yolculukta yol, rastgele değil, hikmet üzere ve rahmet olmakta kendi olmanın diğeri dolayımında deneyimlendiği idrak üzere gerçekleşmesi gerekendi. Sükut, anlayış -irfan- edinmenin duyarlılığı için ihtiyaç duyulandı. Sabır yani kararlı ve tutarlı olmak da erek ilkeden sonuç olmanın olmazsa olmazıydı.

Her kişi yaşamı gereği deneyimleri izleğinde yolcuysa ve idrak düzeyine göre yolculuğunun idrakinde olabilme olanağına haizdi. Her kişi Allah'tan gelip Allah'a gidiyor olarak yolculuktaydı ama Allah'a ait

olma idrakinde Allah'a, tanrısalları gerçekleştirir iken yükselme/dönme emeği -çabası- göstermek, iman eden adanmış her yolcunun olması gerekeniydi.

Her makam ve mertebe anlam-değer bağıntısında gerçekleşir iken anlam-duygu karşılığı olan hâline göre deneyime açıktı. Hâl veya mertebe kalıcı olarak bulunduğu makam olmaktaydı. Velayet mertebeydi ve velilik makamı. Nübüvvet bir mertebeydi ve nebilik bir makamı. Risalet bir mertebeydi ve resul makamı. İrşad bir mertebeydi ve mürşit makamı. İbadet mertebeydi ve yakın makamı. Yakınlık de düzeylerine göre mertebeydi her yakınlıkta velilik makamı. Kırklar, yediler, beşler... bir mertebeydi ama bu mertebelerde kutup olmak makamı.

Lahut, ceberut, melekut, mülk, şahadet/ nasut mertebelerdi her mertebenin şahsı düzeyinde olmak makamı. Lahut Allah'ın zat makamında varlık alanıydı. Ceberut alim olma makamının gerçekleştiği ilke ve yasalar mertebesiydi. Melekut, anlama haiz olup da bilfiil olarak bilkuvve görünüşe gelen ruh ve melek olma makamının mertebesiydi. Mülk, özde aynı tözden olup da ara töz farklılıklarına rağmen gerçekleşen varlıklar âlemi olup her bir varlığın türüne de bağlı olarak kendini kendi olma makamında bulduğu mertebeydi. Her bir varlık mülke dair olarak gerçekleşmekteydi. Âlemi şahadet de âlemi nasut olan insanlık mertebesiydi ki insan bu mertebenin makamı olan tür olma niteliğinde şahıstı. Âlemleri alan açılımında seyir etmek ve emek olarak yaratıcı etkinliğe katılır iken gerçekleşen tanrısallar dolayımında en geniş ve yüksek düzeyde Allah seyrinde bulunmak bu makam sahibi olan insan olan varlığa nasipti.

Her bir mertebe ve makam, anlam-değer yüklemine anlam-duygu içeriğinde iradeye de haiz gerçekleşir iken eskilerin ifade ettiği hâllere haiz gerçekleşmekteydi. Hâl; anlam-irade ve anlam-duygu içeriğinde gerçekleşiyordu... anlam-değer ve anlam-irade belirleniminde makam ve mertebelerin öznelde deneyime açık bulunuyor olması gerçeğini -anlamını- taşımaktaydı.

Eskiler yolculuğu şariat -hukuk-, tarik, hakikat ve marifet olmak üzeri dört düzeyde de değerlendirmekteydi. Her bir mertebe onardan olmak üzere kırk mertebede idrak edilmekteydi. Esasta ise şariat, korku duygusunun birçok açılımında hâkim olmasında gerçekleşen ilişkiler, hak ve hadler mertebesiydi. Tarik; sevginin, ihlasın, samimiyyetin yani hakiki olma duygusunun arandığı ve yetiştirici kamil insan ile, Allah ile bağ kurabilmenin mertebesiydi. Sevgi ve ihlas ile bağ kurmakla kalmayıp derin düşünmek ve sınanmaya dair deneyimler dolayımında Allah’a güvenmeyi öğrenme mertebesiydi.

Hakikat; Allah’ın muhabbetine erip de işlerinde Allah’a hayret etmenin duygusunun hâkim olduğu, kendisine de hayran olunan Allah’ı müşahade mertebesiydi. Marifet de hakikat hep kendiliğe dışsal Allah’a tanık olma seyri iken hakikate dair her gerçekleşen tanrısallık dolayımında ve şahıs olmayı Allah ile bulmuş olmanın idrakinde seyir etmenin mertebesiydi. Duygusu; kendi olmaktan yana mutmainlik, öze dair derin huzur bulmak, sulhta olmanın sükunetinde kendi olmak, sulhta olmanın eminliği ve özgüvendi.

Yukarıda belirtilen yönlemsel süreç belirlenimli deneyim yoluna göre şariat, tarik, hakikat ve marifet kapılar adıyla geçitler veya durak mertebeler olarak değerlendirilmekteydi. Uygulamada ise şariat ve tarik olmak üzere iki kapı, geçit mertebe vardı. Hakikat ve marifet şariat ve tarikin sonucu olarak bulunandı.

Eskiler tariki:

- a) Fenafil şeyh, fenafil resul, fenafillah
- b) Terki dünya, terki ukba, terki terk
- c) Tevhidi efal, tevhidi sıfat, tevhidi zat (ayn-el yakin seyir düzeyinde gerçekleşir)
- d) Tevhidi efal, tevhidi sıfat, zat (hak-el yakin seyir düzeyinde gerçekleşip hak-el yakinden de yakine ulaşmanın da seyir açılımıdır.)

e) ilm-en yakın, ayn-el yakın, hak-el yakın, hak-el yakinden de yakın

f) Beka billah, bekada fena, bekayı nevand

Tariklerde nefis mertebeleri olan: nefsi emmare, nefsi levvame, nefsi mülhime, nefsi mutmaine, nefsi raziye, nefsi marziye, nefsi safiye, nefsi kemâliye olmak üzere kişinin kendi ve deneyimleri dolayımında terbiye bulması ve Allah’a yakın buluyor olması dahi ders konusu olmuş. Kişinin kötü yönü olan nefsi emmare yönü ile her daim cihad halinde olması, onu hak kılınmış -helal- olanlar ölçüsünde terbiye ediyor olması, kendi iç çekişmesinde insan olmaya dair olması gerekenleri yapar iken güzel ahlak sahibi olması ve sonuçta Allah’ı güzel ahlakın gerçekleşmesinde idrak ediyor olarak yakın buluyor olması bir mertebe seyriydi.

Melekut ve nebiler seyri de melekler ve ilahi arketipal olan karakterler seyrinde Allah’a doğru yolculuğun başka bir seyriydi. Allah’a yolculuk ise Allah ile özgün ve özgürce kendi olmaya doğru yolculuğun başka bir tanımlamasıydı. Her bir melek meleke olarak sonuç almış olmanın seyrinde bulunabilmekteydi. Her bir nebi de Allah’a yakınlık derecesine göre karakter biçimsel gerçekleşen anlam-duygu belirlenimlerinde deneyime açık bulunabilmekteydi.

Bunlar dahilinde kırmızıdan itibaren mora ve mor üstüne kadar nura dair renk seyri de gerçekleşebilmekteydi... ki bu seyri pek az kişi bilmekteydi. Her bir rengin anlam-duygu karşılığı olduğu gibi meleke olarak açılıma dair etkileri de gerçekleşebilmekte ve kullanılabilmekteydi. Sadece anlamın yaratıcı etkinliği değil, anlam yüklü olan imgenin de yaratıcı kuvvet etkinliği, Allah izin verdiği kadar kullanılabilmekteydi.

Bedene dair nur salınım merkezleri de vardı ki uzak doğuda yedi enerji merkezi olarak değerlendirilen nur kapıları aslında üç yüz altmış altı taneydi. Her bir nur salınım merkezinin açılıma ve ahlak yeterliliğine göre kutup mertebeleri vardı... ki kırklar omurilik, beşler kalp, ikiler beynin yani kürsiyi alanın sağ ve sol belirlenimi vb. olmak üzere birçok

kutup mertebesinde bulunanların belli bir enerji merkezi, nur salınımında açıktı. Kutbu-ul Akrab mertebesinde bulunanın bedene dair bütün nur salınımı merkezi açıktı. Nur salınımı şiddeti ve nur mertebesinin açılımına bağılı olarak kutuplar derecelenmekteydi. Gavs-ül Azam mertebesindeki kutbun göze dair nur kapısı açılımı en şiddetli nur yayımına haizdi. Özellikle Kutb-ul Akrab beyin denilen kürsiyi ala nur merkezi en yetkin açık olan olup zamanının anlam, düşünce güneşiydi/ burcu ydu.

Eskiler toprak, hava, su ve ateş olmak üzere anasır-ı erbaa da denilen yani duyu algısal olarak algılanan doğaya dair dört unsuru da yolculuğun bir parçası olarak değerlendirmişler. İnsan bedeni söz konusu ise bu dört unsur doğada anlam olarak taşıdıkları -beliren-karakter bağıntısında değerlendirilmiş olduğu gibi dört unsurun karakteristik özellikleri ile dolayımı olarak insan karakterinde bedene dair geliş aşamalarında belirleyici etkenliğe haiz olduğu yönünde de değerlendirmelerde bulunmuşlar.

Toprak; sabrın, olgunlaşmanın, içe dönük olduğu kadar dışa dönük olabilmenin, kendi içinde derinleşmenin, dayanıklılığın vb. karakteristik özelliğini taşımaktaydı. Su; uyumun, akışın, süreksizlik içinde özde aynılığını koruyarak farklı biçimlere dönüşebilmenin, taşıyıcı olmanın vb. karakteristik özelliklerini taşımaktaydı. Hava; kuşatıcılığın, yöneticiliğın, kapsayıcı olarak muhafaza edebilmenin vb. karakteristik özelliklerini taşımaktaydı. Ateş; genel olarak dışa dönüklüğün, hareketin, yıkımın ve canlılığın, diğer üç unsura bağılı olarak da dengeleri gözetmenin vb. karakteristik özelliklerini taşımaktaydı. Her unsur içe dönük ve dışa dönük yönleri olsa da özellikle toprak içe dönük, ateş dışa dönük olma özelliğinde daha belirgin görülebilmekteydi.

Her bir unsurun erdeme dair güzel ahlak içeriğinde karakteristik gelişim anlam yükleri olduğu gibi olumsuz anlamda karakter belirlenimleri de görülebilirdi. Toprak insanı her ne kadar tutarlı ve içe dönük olsa da, sert mizaçlı kaba da olabilirdi. Su insanı her ne kadar

uyumlu ve harekete aşına mizaca sahip olsa da pasif ve çekingen olmak ile beraber hep geri planda duran olabilirdi. Hava insanı her ne kadar uyumlu ve güvenilir olsa da kibirli ve bencil olabilirdi. Ateş insanı her ne kadar dengede kararlılık gösterdiğinde güç sahibi olsa da yıkıcı ve acımasız olabilirdi.

Anasırı erbaa yani dört unsur üzerine birçok yoruma rastlamak olanaklıdır. Söz konusu ara tözler olması ise elbette bu dünyada varoluşun açık olmasının ana unsurlarındandı. Mutlak töz nur iken anasırı erbaa ara töz olma unsuru olmaktan öte gerçekleşmekte değildi... ki yaratıma dair ara töz belirlenimli unsurlar olarak “La ilahe illallah-a” tanık olmanın ayetleriydi. Nur asıl töz olup ara tözler zemininde de yaratım yapılabiliyor olmanın asıl kaynağıydı. Her bir ara tözün nura dair taşıdığı değere bağlı olarak nura yükselmenin aracı olması söz konusu olsa da ara tözler ile dengelenmiş varoluşta ara tözler nura varmanın önündeki en büyük engeldi... ki riyazet ve ara töze bağımlı olarak dışarıya dönük tabiatlı nefsi emmare ile mücadele yolunda da anasırı erbaa bağımlılığı asgariye indirilmeye çalışılır.

Nura varıldığında da özde nur olma niteliğini her daim koruyan katmanlı nur mertebelerinde ve türev nur seyirlerinde bulunmak da vardı. Çokluğu içeren vahidiyet seyrinde nur ile yekvücut olmak da vardı. Yol nura uzanır iken nurun Allah olduğu idraki ile kendi olmak da vardı.

Anlama dair kavramsal düşünce yürüyüşünde ve imgeye dair hayalin derinliklerinde de yolculuk rastgele değil, yöntemsel oluşun bir parçası olarak devam etmekteydi. Anlama ve imgeye dair yaratıcı etkinlik; sadece olan biteni bilmenin veya anlayabilmenin bir olanağı değil, Allah ile bağ kurmanın, Allah'ı anlayabilmenin, Allah'a iç âlemde yükelebilmenin, derinlerde olabilmenin olanağı olarak gerçekleşmekteydi. Bu yolculukta, eleştirel olmak da geçmişin hatalarını geride bırakmak ve doğrular ile yolculuğa devam etmek için ihtiyaç duyulandı.

Anlam ve imgeye dair yolda ise evvela bilmeye yönelik başlayan yolculuk, anlamaya ve yeniden yaratım anlamında yorumla evrildiğinde hep yeniden anlaşılan bir evren oluşunda seyir edilmekteydi. Anlam varoluşun merkezinde yer alıp, var olmak hep anlama tutunmak ile gerçekleşmekteydi. Söz ve imge anlamın taşıyıcı yaratım biçimleriydi. Bilme, anlama, yeniden yaratabilme yani yorumlayabilme olanağı ve sonuçta söz ve imge bağıntısında tasarruf etme olanağı gerçekleştiğinde artık kişi, nura dair özsel yeterliliğine de bağlı olarak nüfuz alanı oluşturabilirdi. Nüfuz alanı ile beraber anlam-değer yüklü oluş içinde zamana yön verebilen olabilmekteydi.

Varoluşa dair her süreç aşaması, yeni bir mertebenin gelişim aşaması olarak gerçekleşmekteydi. Gelişim, özü ile kendi olabilmenin olanağında anlam-değer yüklemelerinin yaratımında hep yeniden kendine doğabilmenin olanağı olarak gerçekleşmekteydi.

Söz konusu olan yolda yöntemsellik ise tarih olgusal olarak varlığı ussal anlamda bilmeye, hemhâl olabilme olanağında anlamaya, ilişki ve ilişki biçimleri kurmaya, kullanım nesnesi kılmaya, nüfuz alanı oluşturmaya, yeniden yaratıma dair bir çok yöntem gerçekleşmişti, geliştirilmişti. Din, sanat, felsefe, bilim, aile, siyaset vb. alanlar da alan olarak ilkeleri gereği erek bağıntısında yöntemsel gerçekleşip varlık olma bakımında kendini tanıyabilmenin, özsel -tümel- esası koruyarak yeniden yaratabilmenin, varlık alanını değerlendirebilmenin, varoluşu yeni aşamalarda talim ediyor olmanın vb. yöntemleri olarak görülebilirdi.

Özellikle günümüzde bilim, deney-gözlem-ölçüm-kritik paradigması ile nesnesine dair sonuç alma odaklı gerçekleşir iken varlığı nasıl olduğuna dair bilmeye yönelik bir çabaydı. Sadece bilmeye yönelik kalmayıp, sonuç veriler ile varlığa ait gerçekleşeni kullanım nesnesi kılmının yöntemlerini geliştirmekteydi. Buna bağlı olarak nüfuz ve iktidar alanı oluşturmanın tekeline, genele yaygın kıldıkları ile alanı uzantısında gerçekleştirmenin yöntemsellliğini barındırmaktaydı. İnsan olmaya dair yolculuğun yeni bir aşaması olarak yöntemsellliği ile yeni

bir yoldu. Bilim insanlık tarihinde yöntemsellği ile artık baskın alan olarak yerini almıştı.

Tarih; Allah, varlık, doğa, insan vb. bağtıda bilme, anlama, yeniden yaratabilme olanakları dahilinde birçok yöntemsellği içeriyor olmanın yaratıcı etkinlik, gelişim ve miras alanıydı. İlke olmaya dair adalet, rahmet, hak, ilim vb. tanrısallar genele yaygın kılındıkça genele yaygın gelişim de kaçınılmaz gerçekleşmekteydi. Temel ihtiyaçlar belirginliğini hep korusa da en temelde gerçekleşen anlamdı... ve anlama haiz ilke belirlenimli gerçekleşen tanrısallardı. İlkeyi gerçekleştirmek de Allah'a yükselmenin bir yolu olarak yöntemsellik içerir iken yolun bir belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi.

Tasavvuf da farklı yöntemleri içeriyor olarak gerçekleşen bir alan olsa da riyazet, ibadet, zikir, dua, tasarruf, tevekkül, tefekkür, güzel ahlak, insana intisap vb. yöntemsellikte Allah'a erme ve Allah ile var olmayı, olan biteni anlama çabası olarak gerçekleşmekteydi. Ereğinden sonuç almak, sonuç aldıkları ile nüfuz sahibi evliya olmak sonuç belirlenimli bulunmaktaydı. Yaşananların sonuçları olan bir evrende akıbet/ ahiret -sonuç- ilmine göre yaşamak da düsturlarındandı. Yaşamda karşılaşılan acıları, zorlukları, acziyetleri, zulmü dahi Allah'a ermenin nesneleri kılmak da bir yöntem olarak gerçekleşmekteydi.

Esasta ilkesi -esası- Allah'a varmak olup Allah ile Allah'ı bilmek, tanımak ve anlamaya çalışmak olan tasavvuf; yöntem olarak gizil -mistik- değil, gizilde duranı açık bulmak ile ilgilenme çabasıydı. Varlık görüşü olmak kaydı ile varlık görüşüne bağlı olarak hakikati deneyimlemeye ve anlamaya açık olmanın yoluuydu. Başka bir deyişle de erek konusu olan Allah'tan sonuç alarak, sonuç değerlendirmesine göre var olma çabasıydı. Allah'ı sonuç alma belirlenimlerine göre deneyime açık bulur iken yaratım dolayımında anlamaya çalışma ve Allah'a göre yaşama mücadelesi gösterebilme yoluuydu. Allah'tan alınan sonuçları yeni yaratım oluşunda irfan, tasarruf belirlenimlerinde kullanabilme olanağına uzanan yöntemsellğe haizdi. Bu anlamda tasavvuf, mistik olmaktan daha çok bilimseldi. Ancak söz konusu nefsi emmare sahibi

olup da zaafıları olan insan ise mistik kılma, menfi çıkarılara alet etme çabasında bulunanlar da hep olmuştı. Yanlışın olması, doğru olanın yani gerçekliği olanı inkâr etmeye sebep değildi.

Mikrodan makroya kadar bütün âlemler ve zamanlar kuşağı, katmanlı yaratım bağıntısında seyre açık olduğu gibi söze dair ne gerçekleşmekte ise gerçekleşme biçimleri de seyir edilebilmekteydi. Allah'a yükselişin ismine miraç, Allah'ı âlemler dolayımında gerçekleşen tanrısalları dolayımında seyir etmenin ismine ise ciraç denilmekteydi. Söz konusu ciraç ise özellikle insanlık âleminde miras olarak gerçekleşen alanlar seyri yani din, felsefe, sanat, tarih, dil, siyaset, devlet, hukuk, bilim vb. bütün alanlar da tanrısalların gerçekleşme alanları olarak seyrin birer duraklarıydı.

Söz konusu İslam ise Kur'an'ı sure ve ayet açılımınca ilkeleri -esası-gereği hatmi meratip etmek de vardı. Yaşayan Kur'an olmak da vardı. Yolda Allah sözünü hakkı gereği seyir etmek, deneyime açık bulmakta vardı.

Görülen o ki her varlık varoluşu gereği yolun/ yolculuğun bir parçasıydı. Yöntemselliği içeren yaratımda hakikate varmak da yöntemselliği içermekteydi... ki yöntem; genele açık olmanın fırsatını vermek ile beraber yolu talim etmenin, sonuçlara göre tahkikini yapmanın, deneyime dair anlam-değer-duygu zenginliğinde hâl sahibi olmanın olmazsa olmazıydı. Alan belirlenimine göre farklı yöntemler gerçekleşiyor olsa da yöntem, hakikate varımın ve hakikate göre yaşamanın bir nesnesi kılınmış olarak gerçekleşendi.

Akıbet/ ahret ilmine göre yaşamak da bir yöntemdi. Acıları, zorlukları erdem ile karşılayarak yaşamak ve Allah'ı yakinen bulmak da bir yöntemdi. Zikir ve zikir biçimleri de alan belirleniminde zengince gerçekleşen bir yöntemdi. Güzel ahlak sahibi olarak diğerkâmlık, hakkaniyet ilkesi gereği vicdan sahibi olmak da bir yöntemdi. Mantık biçimlerine bağlı olarak bilme çabası göstermek de bir yöntemdi. Bilimsel paradigma da bir yöntemdi. Esmayı hüsnayı talim etmek de bir

yöntemdi. Kur'an ayetlerini deneyime açık talim etmek de bir yöntemdi.

Din de ibadet ve ahlak öncelikli yöntem belirlenimli idi. Felsefe de eleştiri, mantık vb. ile yöneme haiz düşünme etkinliği idi. İlahi sıfatların ve isimlerin gerçekleşme nesneleri olan öznel kurumsal işlevsel melekut da bir yöntemdi. Nübüvvet ve velayet de bir yöntemdi. Velayette, nur salınımı mertebesine ve anlam-duygu akışında iş gören kutup mertebeleri de bir yöntemdi. Aile gibi öznel kurumsal, devlet gibi nesnel kurumsal yapılar dahi ilkesi gereği erek biçimsel olarak yöntem biçimsel gerçekleşmekteydi.

Tövbe etmek veya özür dilemek de seçimler ve eylemler mesul kılar iken mesuliyeti ifade etmenin bir biçimi, yeniden başlamanın olanağı vb. hikmetleri ile bir yöntemdi. Hikmete dair ne gerçekleşmekte ise ilkesi gereği erek biçimsel olarak neden belirleniminde yönlemsel gerçekleşmekteydi... ki ereğine bağlı ne için, nasıl ve ne olduğuna dair hikmet belirlenimli gerçekleşmiş olsun.

Bir rivayete göre esas teşkil eden seksen tane yöntem biçimin insanlık tininde gerçekleştiği ifade edilmekteydi. Bunun esasta seksen sekize tamamlanması da olması gerekendi. Çünkü seksen sekiz, yönlemselliğin esasa bağlı toparlanmış olduğu son evreydi. Söz konusu yaratım ise yönlemsellik "La ilahe illallah" bağıntısında yaratıma dair gerçekleşen var olma belirlenimleriydi. Varlık mertebeleri de yönlemsel bir açılandı. Varlığı mertebelendirerek bilmeye çalışma da yönlemsel gerçekleşmekteydi. Bir hadisi şerifte ibadetlere, yaşanan zorluklara veya musibetlere, horlanma ve zulme tahammül etmenin sevap yani mükafat derecelerinin farklı olduğu bildirilirken de sevabın dahi yönlemsel içeriğe haiz sonuç alma çabasında gerçekleştiği vurgulanmıştı.

"Yakin bulana kadar ibadet" ayeti yakın esasına, ereğine göre yönlemselliği içermekteydi. "Kim zerre kadar iyilik yaparsa karşılığını görür. Kim zerre kadar kötülük yaparsa o da karşılığını görür" ayeti de

adalet ilkesinin tesis edildiği ereksellikte yöntemsellliği içermekteydi. “Onun ile kimine delalet kimini de hidayet verir” ayeti de delalet ve hidayet ereğine bağlı yöntemsellliği içermekteydi... ki her şey kişinin Allah ereğine ulaştırmasına bağlı olarak kişinin hidayetine, Allah’a gafil kılıyor olmasına bağlı olarak da delaletine sebep kılınmış olabilmekteydi. “İman ettikten sonra denenmeyeceğinizi mi zannettiniz” ayeti de imana bağlı sınanacağın yöntemsellliğini içermekteydi.

“Sizden öncekilerin yaşadıkları ile karşılaşmadan cennete gireceğinizi mi zannettiniz” ayeti ile de ereğe bağlı sonuç almaya dair süreci gösteren yöntemsellliğe dikkat çekilmekteydi. Geçmişin deneyimine dair sonuçları günü belirler iken aslında geleceğe içkin gerçekleşiyor olarak geleceğin de konusu olmaktaydı. Geçmişin deneyimleri esasın - ilkenin- gerçekleşmesini içerdiği gerçekleşme biçimleri olarak deneyimlenmesi gerekli görülenlerdi... ki bu anlamda yöntem, ilkenin görünüş biçimlerini içeriyor olması gereği ile zamansal anlamda geçmiş, günü ve geleceği gerçekleşme belirlenimli olarak belirli kılındı. Geçmişin deneyimleri, birikimi, mirası dolayımında yeni bir anlam ve aşamaya geçmenin olanaklı olduğundan da bakıldığında geçmişin deneyimine dair yöntemsellik, yeni bir aşamaya veya anlama geçmenin de yöntemi olarak gerçekleşmesi gerekendi.

“Hak geldi batıl zayı oldu...” ayeti de diyalektik dolayımında gerçek olanın görünüş bulduğu, tesis edildiği ve hak olan ile varoluşun süreklilik kazandığı yöntemsellliğini ve anlamını taşımaktaydı. Kıssa anlatısı dahi sonuç belirlenimli anlatılar olup diyalektik yöntemsellliği içerdiği gibi aynalaşmaya dair herkesin ders çıkarabileceği yöntemsellliğe haizdi.

Kur’an yukarıda bahsi geçen vb. ayetler ile dolu olup, sonuç alınabilecek bir hakikatten, gerçekleşenlerin sonuçları olan bir yaşamdan, sonuçlara ve Allah’a göre yaşanması gerektiğinden, ilke gereği erek biçimsel gerçekleşen ve karakter biçimsel -tipolojik-karşılığı olan arketipal sonuçlardan haberdar eden anlam içeriği ile

yöntemselliği içermektedir. Bu anlamda talime, tahkike, deneyimsel anlamda sonuçlara açık yaratım oluşuna açık anlam içeriği ile bilimsel nitelikte okunması gereken ilahi metindi. Bu, farazi bir yorum değil, gerçekte karşılığı olup da nesnel ve öznel anlamda deneyime açık olan gerçekliğin ilmi ile ilgili bir konuydu.

Varlık olmanın öznel ve nesnel belirlenimlerine bağlı olarak öznel ve nesnel öncelikli birçok yöntem geliştirilmişti. Önemli olan ise ereğine bağlı olarak gerçekleşen yöntemin ereğinden yana sonuç vermiş olunması, sonuç alınmış olunmasıydı.

Her şeyden önemli olan ise seyirlerde takılı kalmadan öncelikli olarak Allah’a varmaktır. İlahi sıfatlar ve ilahi isimler seyri de seyrin bir parçası olmak ile beraber nesnellik zemininde nesnellığe aşkınsal bilfiil gerçekleşmede görünüş bulan Allah’ı tevhid seyrinde olarak müşahade etmenin belirlenimleriydi. Tevhid; her şeyi hak görmenin ilmi değil, her şey dolayımında kendini bilfiil gerçekleştirdikleri -ayetleri- dolayımında ve tanrısal sıfat ve isimleri yani karakter içerikli kimlik belirlenimleri dolayımında Allah’ı hakikat belirleniminde seyir etmenin ilmi ve deneyimiydi. Kur’an perspektifinden “La ilahe illallah” da yaratım anlam içeriği ile beraber batıl veya sui zan olan düşünce dolayımında hak olanın ne olduğu gerçeğini ifade etmekteydi.

Tevhid “La ilahe illallah” ifadesinin gerçekleşme biçimiydi... ki “La ilahe illallah-a” bundan olsa gerek ki kelimeyi tevhitte denilmekteydi. En basit anlamı ile Allah’tan başka ilah olmadığı anlamını taşısa da Allah’tan başka ilah olmadığı anlamını seyir etmenin yolculuğu tevhid olarak gerçekleşmekteydi. Yolda olan yolu tevhid açılımında “La ilahe illallah” açılımında seyir etmekteydi. Seyir yolculuğun kendisiydi. Yol ise yolcu ve seyir edilenin her an yeni bir gerçekleşmede buluştukları ve anlam-duygu belirlenimlerinde deneyimlenen varoluşun kendisiydi.

Yol; katmanlı ve sınırsızca gerçekleşen oluş içinde bitesi değildi. Bunun içindir ki yolcunun kendisini Allah’a yitik koyan ne var ise onlardan yana Allah’ta bitesi olup, yola dair akışın bittiği kendilikte -ben olmakta- ve

nur olmakta kendi olmayı bulması sonuçta olması gerekendi. Yolda öncelik bu olsa da böylesi bir -son değil de- sonuçta yol artık hep yaratılıyor olmanın, yaratıma katılıyor olmanın akışına dönüşte devam eder.

Allah'tan gelip Allah'a dönüşmekte olunan yolda Allah'a aidiyette Allah için Allah'a dönenler sonuçta Allah için halk ediliyor olmaya ve halka geri dönüşte yolu yeni bir yaratım düzeyi olarak bulurlar. Yol kendileridir. Yolunu kaybedenler onları örnek alıp yol bulduklarında yolda yürümenin olanağında kendi olabilmenin olanağına doğru yürürler. Sonuçta istenen her kişinin taklit olması değil, özgünce kendi olmasıdır... ki kişi özgünlüğünde artık muhatap alınmış olmaya layık olarak yolun kendisi kabul edilir. Yani "La ilahe illallah" izleğinde Allah'ın yaratıcılığı, kabul görmüş yol anlamında artık insandan seyir edilir. Pir olan yol sahibi özgünlüğü kadar yol iken sonuçta yolun, yolcuya uzanan yönünü yani kendi olmaya uzanan yönünü gösterendir.

Yol; yalınkat doğrusal değil, seyrin dolayimli gerçekleşmesinde yolcunun kendisine uzanan sonsuz döngüsellikte gerçekleşmekteydi. Sonsuza uzanan döngüsellikte yol, katmanlı oluşun yaratım bağıntısında Allah, insan, kâinat bağıntısında kendi içinde derinleşmenin, deneyime dair gerçekleşen idrakte uyanışın seyriydi, temasıydı. Deneyim, anlam-duygu (hâl), idrak ve hep yeni bir oluşta kendi olmanın gerçeğine uyanmak, Allah ile var olmanın gerçeğinde seyir etmek, Allah ile kendi olmanın gerçeğinde olmak yolun sonuçlarıydı. Yolculuk, deneyim ve sonuçlar var ise yolculuktu. Yolculuğundan sonuç vermeyen yol, yol değildi.

Elbette nefsi emmareye dair kötü ahlak içeren beklentiler ile yolculuk, Allah'tan sonuçsuz bırakır iken dünyevi sonuçlar veren/ verebilen bir yolculuktu. Önemli olan ise Allah'tan sonuç almayı olanaklı kılan bir yol ve yolculuktu ki sonsuza uzanan döngüsellğe haiz yolculuk olanaklı olabilsin. Cehennemler, cennetler, yaratılmış bütün âlemler ve varlıklar, anlam-duygu içeriğinde gerçekleşen anlam-değer biçimsel olarak bilfiil vücut bulanlar seyrinde kaybolmamak için dahi olsa yol

gerekir. Yolculuk ise yolcunun yol olduğu kadar yani yol denileni karakteri bulacak kadar içselleştirdiği kadar süreklilik bulandı.

Yol sonsuza uzanan döngüsellik yoluydu. Yolda mertebe, makam, hâl yolun yol olduğunun görünüş biçimleriydi. Yolda önemli olan sonuçta yol sahibi olup da yolun her aşamasında kendisi ile var olduğumuzdu... ki yolculuğumuz Allah'ın, yaratıcının bizlere dokunduğu, indiği veya bize inerken bizi kendisine yükselttiği varoluşa dair deneyimlerin yolculuğuydu. Ayrı değil aynı da değil oluşun bağıntısında ikiliğe dair varoluşun gerçeğinde yol sonsuza uzanan döngüsellik içermektedir. Yolda elbette aynı olunan nur ve hâl mertebeleri de vardı ama söz konusu yaratılmış olmak ise hep ayrı değil aynı da değil oluş bağıntısında var olmanın kaçınılmazlığı deneyimlenmektedir. Ayrı olunmayan mertebe nur, makam ise şahıs -ben- olmakta kendin olmaktı... ki Allah ile yekvücut kendin olmak da vardı.

Yol biten değildi, sonsuza uzanan döngüsellik içermektedir. Kendi içinde derinleşmek olup, dışına çıkmadığın gerçeklikte, gerçeği tanrısal belirlenimlerde deneyimlemektir. Allah ile var olan her canlı kendi dışına yönelik yolculuğa başlar iken Allah, kendi dışı olmayan olması sebebi ile kendi özüne doğru yolculuğa başlamış olandı... ki katmanlı yaratım ile beraber yaratılanlar açık olduğuanda, içkin ve dışsal kapsayıcı olmakta yaratımı, hep içkin olarak kendi varlığında bir derinleşme olarak bulmuş olmaktadır.

Söz konusu yaratılmış yaşama dair yolculuk ise her varlık ben olmanın merkezietçiliğinde, varlık olma önceliği ve özelliği gösterme durumunda biricik olmakta kendi olmanın yolculuğundaydı. Söz konusu hakikate uyanmak için gerçekleşen yol ise evvela dışa dönük olmadan içe dönük olarak yön bulması gerekendi. Sonradan yüklem aldıklarımızdan soyunup -soyutlanıp-, özünden uzak kılan yüklemelerden yana biten olarak mutlak özü ile var olmaya dair yolculuğa dönen olması gerekendi. Dışa dönük olmak ise özüne uyanmış olup da hakikatten ayrı olmadığı gerçeği, hakikatten ayrı gerçekleşmediği gerçeği ile her varlık belirlenimine ve alanına yeniden

dönebilmekte gerçekleşmesi gerekendi. Varlık olmaya dair hakikat yolculuğunda her uyanış anlama dair idrakte gerçekleşendi. Anlam, yolculuğun belirleyeni, yolun yol olmasının ana zeminiydi.

Yöntem, süreç, deneyim yani talim, tahkik, tekâmül yolun yol olması gereği olmazsa olmazıydı. Mertebe, makam, hâl, erek belirlenimli ilkeselliğin korunmasından bahsetmekte isek süreç belirlenimli yöntemsel varoluştan ve yöntemsel varoluştaki ilke gereği erek belirlenimli gerçekleşen tekâmülden yani gelişime dair ilerleyişin kaçınılmazlığından da bahsetmiş olmaktadır.

Anlama içkin anlam biçimsel gerçekleşen her hâl, makam, mertebe ve alan, en girift ve yüksek düzeyde insan biçimsel olarak vücut bulmaktaydı. İnsan sadece âlemlerin dörümüşü değil, tanrısalların gerçekleştiği anlam-duygu belirlenimli hâllerin, makamların, mertebelerin ve alanların gerçekleşme mahaliydi -uzayıydı-. Böylesi mahal olan insan; tür veya beşer belirlenimli insan olmaktan fazlası olup, kendinden fazla verdikleri dolayımında da kendinden fazlası olmakta metafizik olan ve hep anlam yüklemine yeni bir oluşta var olan varlıktı. Ali keremallahu vech, “İnsan ilimdir” veya “İnsan ilimden ibarettir” demiş olsa da insan ilme içkin olup da kendinden fazlası olarak ilme aşkınsal, ilimden fazlası olan varlıktı.

İlim bilfiil olup bilkuve gerçekleşmekteydi. İnsan da bilfiil olup bilkuve gerçekleşse de nesneleri zemininde nesnelere aşkınsal nesnelerinden fazlası olan varlıktı. İlim, görme, duyma gibi öznel sıfatlar ve ilkeye -tanrısallara- dair anlam-duygu içerikli her gerçekleşme, nurun yaratım belirlenimli gerçekleştirdikleriydi. Varlıkta türler de nurdan paye almış olarak gerçekleşme olanağı bulmuş olmakta varlık alanında kendilerine yer bulmuş olmaktadır. İnsan hem Allah’a ait tanrısalların -en genel çeşitlilikte- bilfiil gerçekleşir iken bilkuve vücut bulduğu yapısal kılınmış mahaldi hem de Allah’ın nur varlığı ve doğaya dair kılınmış olan ara tözlerden (toprak, su vb.) paye almış olarak, mülkiyetten de paye alma olanağı içinde pay sahibi kılınmış varlıktı.

Her varlık, her ne kadar nesnesi olandan açık olmuş ve nesnesine aşkınsal fazladan belirmiş olgu olsa da söz konusu Allah ise her varlığın hem nesnesi hem de öznesi olmak ile beraber, yarattığı her varlığı kendisine nesne bulur iken yarattıklarına aşkınsal olarak yarattıklarından hep fazlası olan metafizik varlık olmayı korumaktaydı. Bunun içindi ki nesnesi oldukları kendisinden fazlası olmakta değil, kendisinden/ kendisinde var olmuş fazladan belirmiş olgu olarak gerçekleşmekteydi. Allah’u Ekber kavramı bu anlamda da okunabilirdi... ki bu anlamda insan ve diğer varlıklar; Allah’tan fazlası değil, Allah’tan/ Allah’ta fazladan belirmiş olgular -varlıklar- olarak değerlendirilmeliydi.

Katmanlı yaratım bağintısında içkin ve dışsal kapsayıcılıkta gerçekleşen her karşılıklı varoluş birbirine içkin belirlenimli gerçekleşen aşkınsal var olmayı içerir. Birbirine dışsal varoluşta da birbirine dışsal olarak öte belirlenimli gerçekleşen aşkın var olmayı içerir. İçkinlikte çift yönlü varoluş, birbirine dışsal öte var olmakta da karşılık var olma olanağı olanaklı kılınmıştır... ki bu durumda dahi yaratılmış olanın Allah’tan fazla olan varlık olduğundan bahsedilemez. Çünkü her varlığın hem nesnesi hem de öznesi olması sebebi ile Allah yarattıklarından hep fazlası olan varlık olmayı bütün tanrısal belirlenimleri ile her durumda korur. Yaratılmış olan her belirlenimi ile Allah’tan ve Allah’ta Allah ile var olmakta iken yaratıcısı olan Allah’tan fazlası olmasının gerçekleşmesi olanaksızdır.

Bu durumda her varlık için yol; tanrısallar ile var olmakta tanrısalları yaşarken Allah’ı deneyime açık bulup da Allah’a uzanmaktaydı. Yaratıma dair özgünce fail olunduğu kadar Allah “La ilahe illallah” içeriğinde talim edilmekte ve Allah’a uzanan yolcukta var olunmaktaydı. Yol Allah’a uzanır, Allah’ı yakın bulmak ile anladıkça anlayış yolu kısaltır. Kişinin yolu, Allah’tan paye içermiş olsa da kişi kendi olmanın yüklemelerini rahmete dair gerçekleştirdiklerinde aşar iken Allah’ın yoluna yükseldikçe yol, Allah ile kendi -ben- olmanın gerçeğinde devam eder.

Yol; yöntem, süreç, gelişim belirlenimli olarak nesnelliğine içkin olmak ile beraber bilfiil nesnelliğine aşkınsal kendinden hep fazlası olmanın oluş belirlenimlerinde gerçekleşmekteydi. Yolculuk; kendinden fazlası olanın, kendinden fazla verdikleri dolayımında gelişmekte ve gerçekleşmekteydi. Her varlığın kendinden fazla verdikleri dolayımında, Allah yarattıkları dolayımında yarattıklarına uzanmakta ve varoluşa dair yolu hep yeniden yeni olarak biçimlemekteydi.

Bazıları yolun sadece yürünmesi gerektiğini söyler. O bazılarının dediği gibi yol, sadece yürünen değildi. Süreç belirlenimli yönlemsel olup deneyime açıktı... bu anlamda tahkiki içermekte olduğu gibi çeşitlilikte gerçekleşen sınırsız olay içinde kaybolmamak da gerçekleşmekteydi.

Yola dair sonuçlar almak, hak edişlere dair sonuçları kullanıma açık bulmak, hakikat herkesin evrensel üst gerçeği olduğu içindi ki yolda herkesin hakkıydı. Kişiye özel değil, herkesin özgün varoluş sebebi ile aynı biçimde değilse de sonuç alabiliyor olması ve hak edilene dair sonuçları özgünce kullanıma açık buluyor olması yolun gerçekliğini, doğruluğunu tahkik etmenin bir biçimiydi. Başlangıçta kişi yolu sınamak isterse yol sınamaya açıktır ama süreçte yol kişinin sınavı olmaktaydı. Sonuçta yol sınanan değil, deneyimlenen hakikatin gerçekleştiği varoluş biçimsel gerçekleşen yaşama dair gerçekleşendi.

Allah'ın varoluşa, yaratıma dair yolu tektip gerçekleşmekte değildi. Her varlığın da yola dair deneyimi tektip gerçekleşen değil, değişen anlam-değer, olay-olgu, irade-duygu, karakter-kimlik, ilişki ve ilişki biçimine göre özgünce gerçekleşmekteydi. Mertebe, makam ve hâller yolu tektip kılan değil, varoluşun gerçekleşme biçimleri veya belirlenimleri iken değişen oluş içinde kaybolmadan nasıl var olunması gerektiğinin sürece haiz yönlemsel gerçekleşen ve sonuç belirlenimli düzeyleriydi.

Hakikat elbette tecti ama tektip gerçekleşen olmadığı içindi ki yarattıkları da hakikati tektip biçimde deneyimleyecek değildi. Bunun içindi ki her yöntem ucu açık olarak deneyime açıktı. Özgünce deneyimlenecek olandı. Yöntemsellik ise sınırlayıcı olmayıp yolda

kaybolmamanın olması gerekeniydi. Varoluşa dair sınırlayıcı olmakta kalan her yöntem ise sonuçta yol olmaktan çıkıp kayıp olmanın aracı olabilmekteydi. Yol, yönteme dair araçsaldı... araçlar amaç değil, araç olduğu sürece işlevsel olmakta kullanılması yerinde olardı.

Anlam-değer yüklemli değişen zamana ve gelişim durumuna göre de yöntemler kalıcı olmayabilir olmak ile beraber değişime açık revize de edilebilirdi. Araç olarak işlevini yitirmiş olanları geride bırakmak ile yola devam da edilebilirdi. Dinde dahi yüz sene de bir mücahit ve bin senede bir müceddit geliyor olması dahi yolun, anlam-değer yüklemli değişen zaman oluşu içinde esası yitirmemek kaydı ile değişebileceğini göstermekteydi.

Her kişi özgür varoluşu gereği, yolu özgünce deneyimleyecekti. Yöntemler ne olursa olsun, sonuca dair benzerlikler mertebe, makam ve hâle dair gerçekleşenlerin sonucu olarak gerçekleşse de her kişi değişen oluş içinde değişen yüklem almalarda özgünce yolu deneyime açık bulmuş olmaktaydı.

Yol dediğin hep bilfiil gerçekleşen olup bilkuvve deneyimlenenler dolayımında -yaşarken- vücut bulandı... Allah'ı istidat ve nasip kadar yaşamanın açılımı ve yolculuğuydu.

Yol Allah'a uzanır, Allah'ın zatına uzanır, yarattıklarına uzanır, geçmişin deneyimlerine uzanır, günün anlam-değer dünyasına gerçeğine uzanır, geleceği miras almaya uzanır, Allah'ın nuru ile yeni melekeler kazanmaya uzanır... yol hep her an yeni bir yaratım halinde yeni bir yaratım oluşuna uzanır. Hep yüklem alırken yüklem almaya açık yaratım oluşunda ucu açık varoluşa uzanır. Mertebe, makam ve hâllerin veya olguların sürekliliğinde ortak deneyimler olsa da değişen anlam-değer, anlam-duygu, anlam-irade, değer-irade, duygu-değer, olay-olgu-kişi-ilişki örüntüsünde hep özgünce deneyimlenir.

Yaşam tekrarı olmayan özgünlükte varoluşun deneyimleniyor olmasıdır... varlık olmanın deneyimleniyor olmasıdır. Deneyimi deneyimleyen olmanın idrakinde ben olmanın varoluşsal açılımında

kendi olmaya uzanan yolculuğun kendisidir. Yaşamı yol yapan, evrensel üst gerçeklik belirlenimlerinde karşılıklı varoluşa dair deneyimlerdir. Herkes yolculuğunda yolu, tek başına varlık olduğu içindir ki tek başına yürür ama yol hep diğerine uğradığında yol olur... diğerine uğradığında deneyimlenenler dolayımında ismi yolculuk olur.

İşte “La ilahe illallah” değişen anlam-değer, irade-duygu, karakter-kişilik, olay-olgu-kışı-iliski varlık örüntüsünde kaybolmadan var olmak için ihtiyaç duyduğumuzdu. Özünde nur olup da nur olma niteliğini hep koruyan olup da varoluş biçimlerinde ve yaratıma dair çeşitlilikte değişimi sürekli kılan Allah ile var olmanın olanağını gösterir. Allah ile nasıl kendi olunması gerektiğinin yolunu çizer... ve bu yolun yolcuları ortak deneyimlerine, benzer sonuçlar almalarına rağmen her biri değişen oluş içinde yüklem alma farklılığı ve yeterliliklerine göre özgünce yolculuk yapar.

“Yarattığım andan beri anım anıma benzemedi” diyen Allah Kur’an’da kendi için “Her gün yeni bir tavıradır” derken kendi olmaya dair yolculuğunda tektip olmadan ve sıradanlaşmadan özgünce gerçekleşen yaratım oluşunda, özgün varoluş biçimlerinde, özgünce kendi olabilmenin olanağını göstermektedir. Bizler de Allah’tan alınan paye kadarı ile pay sahibi olarak farklı başkası olmakta kendi olmakta iken değişen oluş içinde kendi olmanın gerçeğini özgünce gerçekleştirmekte bulmaktayız.

Böyle iken başkası olmak yerine kibre düşmeden, özgünce kendi olabilmenin olanağını değerlendirmeliyiz. Benzer özelliklerimiz olsa da özgünce var olmaktayız. Özgünlüğümüzü korumak için olması gereken ise yüklem almaya açık yaratım oluşunda “La ilahe illallah” esasını yitirmeden ve Allah’a göre yaşamayı da öğrenmiş olarak yeni yüklem almaya açık olmayı koruyabilmektir.

Varoluşu gereği herkes yoldadır... ancak yolculuğu nasıl ve kime göre olmalıdır? İşte kişinin sorması gereken soru budur! Yaşananların sonuçları olan bir varoluşta sonuçlara göre yaşamak, günü haza dair

yaşamaktan elbette yegdir. Sonuçlar, hak belirlenimlerine göre hadler edinmeyi olanaklı kılar iken ilişkileri sürekli kılabilmenin olanağı yakalanmış olmak ile beraber diğeri ile ilişkide anlam-değer yüklemelerinde derinleşmek ve nesnelliğe aşkınsal metafizik var olmak gerçekleşir. Sonuçlar ve sonuçlara bağlı deneyimler nasıl yaşamamız, yolculukta olmamız gerektiğinin mesajıdır. “La ilahe illallah” sözünün gerçekleştiğı yaratım oluşunda da yaratıcı olan Allah’a göre yaşamak ise zaten varlıksal ve varoluşsal olarak Allah ile var iken olması gerektir.

En önemlisi ise yolculuğun ölüm ile bitmediğinin idrakidir ki yaşamın sürekliliğinde ölüm, ölümsüzlüğe uzanmanın başlangıcı olup ölmemediğinin gerçeğı doğrultusunda Allah’a göre yaşamak elbette olması gerektir. Yaşananların sonucu, acziyetin dibi olan cehennem veya sonsuza uzanan döngüsellikte yetişkin olmanın olanağı olan cennet olabilir. Önemli olan ise Allah’ta olmaktır. Allah’ın yeter bulunduğı oluştta kendine yeter iken diğelerine de rahmet olarak yeter olabilmeyi tesis edebilmektir. Bu anlamda fedakârlık, hakkaniyet ilkesi gereğı gerçekleşen diğerkamlık yolun olmazsa olmazıdır.

Söz konusu yolculuk ise diğeri ile varoluştta güzel ahlak, yolculuğı güzel ve çekilebilir kılmanın olmazsa olmazıdır. Söz konusu sonuçlar ise Allah sonucunda var olmak için güzel ahlak en temelde ihtiyaç duyulandır. Çünkü rahmeti kendine farz kılan ahlak sahibi zata rahmeti kendine farz kılmış olarak yükselmek olanaklıdır. İlahi aşk yani Allah’a aşık olmak (muhabbetullah), kendi olmayı yüklem almalarda hep aşarak Allah’ta olmak için ihtiyaç duyulandır.

Derin düşüncede gerçekleşen dalınçlar da Allah’ı anlayabilmenin en temel olanağıydı. Cenabı Allah yeryüzüne kendi varlığına dair gerçekleri/ anlamları, özellikleri gösterecek anlamında halife (diyalektik oluştta muhalif olmayı da içeren bir yaratılıştta) insanı yaratacağını meleklerle bildirdiğinde melekler: “Orada (yeryüzünde) fesat çıkaracak, kan dökecek birini mi yaratacaksın. Biz seni tesbih

ediyor, hamd ve takdis ediyoruz” dediler. Cenabı Allah’ta onlara yönelik “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim” demişti.

Görünen o ki melekler, insanın yaratılışı ile beraber olay örüntüsünde gerçekleşecekleri öngörmekteydi ama insan denilecek olan olgunun esasta sadece halife olmak için değil, halifesi olduğu varlığı hakkı gereği bilmek ve anlayabilmek için de yaratılmış olduğunu öngörememişti. Her bir melek birkaç tanrısala dair gerçekleşme olanağı bulur iken insan, varoluşa dair ilişki örüntüsünde bütün tanrısalların gerçekleşmesini olanaklı bulduğu kıvam içeriğinde -fıtratta-yaratılmıştı... ki Allah’a muhalif olduğu kadar Allah’ı gerçekleştirdikleri dolayımında görünüşe taşıyan halifesi olma olanağına haizdi. Bu olanak içinde muhalif olmakta değil de halife olmakta kendi olmayı bulduğunda Allah’ı bilmeye ve anlamaya olanaklı da yaratılmıştı. Meleklerin bu öngöründen -anlayıştan- yoksun olmaları dahi yaratıcıyı hakkı gereği anlayamadıklarının gerçeğini göstermiş olmaktaydı... ki Cenabı Allah kendisini tanrısalların gerçekleşmesi olanağında deneyime açık bulur iken anlayabilecek bir varlığı yaratmayı istemişti.

Bu ayetten de anlaşılacağı gibi tanrısallık belirlenimlerinin gerçekleşmesinde tesbih edilen, yaratıcı olarak hamd edilen ve kendisinde olmayan şeylerden yana tenzih edilir iken hakkı gereği bilinmeye açık olan Allah; tesbihi, hamdı, takdisi kendisinin bilinmesine dair yeterli kılmış olsa da anlaşılmaya dair yeterli bulmuş değildi. Bunu da “Ben sizin bilmediklerinizi/ bilmediğinizi bilirim” demiş olmak ile zaten ifade etmiş olmaktaydı. Anlaşılan o ki Cenabı Allah bilinmek istenci ile beraber anlaşılmak da istemiş olmaktaydı... ki Allah ve melekler arası diyalogdan da anlaşılacağı gibi Allah ve melekler arasında varlık olma bakımında ayrı olmadan aynı olmamak esas kılınmış olup ikilik baskın gelmiş olmaktaydı.

İnsanın yaratılmasından -istenen- gaye ise ayrı değil aynı da değil oluş içinde gerçekleşen ikiliğe aşkın değil de ikiliğe aşkınsal olarak Allah ile tanrısallık belirlenimlerinde hemhâl olabilmenin yakalanmış olması ile

aynalaşmanın sonsuza uzanan döngüsel sınırsız olanağında Allah'ı ve varoluşun ne için olduğunu anlayabilmenin olanaklı kılınmasıydı.

Meleklerle verilmiş tesbih, hamd ve takdis, tekâmül sürecinde olan insana zaten bahşedilmekteydi. Diyalektiğe haiz gelgitler içinde insana; anlam-değer, irade-duygu, haz-arzu, eylem-ilişki vb. belirlenimlerinde meleklerde olmayan, sınırsız yüklem almaya açık değişime açık yaratılış ve yaratım bahşedilmişti.

Hazreti Muhammed (s.a.v) ile beraber İslam olmanın en son aşaması açılanır iken Allah sözü olan Fatiha'nın ilk üç ayeti (Elhamdülillahi Rabb-ül Âlemin, Er- Rahmanir Rahim, Malik-i yevmid din) ile iman eden insana tesbihin, hamdın, takdisin bahşedilmiş olduğu net olarak görülür. Fatiha'nın dördüncü ayeti olan "Yalnız sana ibadet eder yalnız senden isteriz" ayeti ile de insana melekler yolu adanmış olmakta bahşedilmekteydi. Fatiha'nın "Bizi doğru yola ilet, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayan ve sapıkların yoluna değil" son ayetleri ile de diyalektik oluştta gelgitler içinde yaratılan insana, insan olma yolunun bahşedilmiş olduğunu görmekteyiz. İnsan, meleklerde olmayan bir olanağın vücuda geliyordu.

Yukarıda, insanın halife yaratılacağı ve meleklerin eleştirel tutumuna dair belirtilen ayette elbette insanın halife olması istenci ve bu istencin ereğine bağlı olarak insanın esasta ne için -kılınmış- olduğu net olarak ifade edilir. İlkeye bağlı eleştirel olmanın meleklerde dahi gerçekleştiğini ve meleklerin Allah ile var olur iken kendi -ben- olma bağıntısında farklı başkası olmakta özerk varoluşuna dahi bu ayette tanık olabilmekteyiz.

Böyle olmak ile beraber bu ayette esasta kastedilen; ilişki varlığı olarak karşılıklı varoluştta anlaşılmanın da bekleniyor olduğudur. Allah ile meleklerin eleştirel diyalogu genel anlam yüklemi ile değerlendirildiğinde, meleklerde olmayıp da insanda gerçekleşecek/gerçekleşen anlayabilme olanağının öncelendiği görülür. Ben olmanın tek başına yalnızlığını yaratmak ile aşmak, yarattıkları içinde

anlaşılmamanın yalnızlığını insan ile aşmak, insanın gerçekte ne için olduğunun da gerçeğini/ anlamını taşımaktaydı. Anlam, anlamak, nesnel anlamda bilmek, öznel anlamda anlaşılmak bu ayetin anlam genişliğini belirli kılan içeriklerdi.

Bu ayet “Gizli bir hazineyim, bilinmeyi istedim, âdemi halk ettim” hadisi kutsisini de anlam içeriği ile karşılamaktaydı. Halk etmenin yaratıcı etkinliğinde ontolojik yalnızlık geride bırakılır (tek başına olmanın yalnızlığı yok edilmekte değil, geride bırakılmakta) iken yaratılmış olanların çokluğu içinde gerçekleşen anlaşılmıyor olmaya dair yalnızlık da kendisi ile hemhâl olup da anlama olanağı olan miratullah olabilen insan ile aşılabilmekteydi. İnsan cemalullah olarak miratullahtı. Yani Allah’ın varlık aynasıydı ki ayna olabilen, tanrısalları talim eder iken deneyim varlığı olarak ayna olabildiği kadar anlamaya en yakın olardı. Hemhâl olduğu kadar anlamayı olanaklı bulabilirdi.

Allah’ı bilmekten ileri, kendisini anlayabilmek. Anlayabilecek ilişki bağintısında var olabilmek, insanın yaratılışındaki asıl gayeydi. İnsan ne içindi? Elbette halifetullah olmak içindi ama halifesi olduğu varlığı sadece bilmek değil, anlayabilmek için de yaratılmış olardı. Yukarıdaki ayet, insanın sadece halifetullah olarak değerlendirmenin eksik olacağını, anlam içeriği ile net olarak göstermekteydi.

Bilmek de anlama etkinliğinde gerçekleşmekteydi ama kendiliğe dışsal olarak bilme nesnesini bilmek ile, hemhâl düzeyinde özne olan ile ilişki geliştirerek özneyi anlamaya çalışmak ve hemhâl olmaya dair aynalaşma olanağında öznelliğe dair anlamak/ anlaşılmak farklı bir bilme durumuydu. Değişen oluş içinde melekeler gibi sabit kılınmış veya kısmi değişen zamansal oluşta bulunan değil, her daim değişen yaratımın değişen zamansal oluşunda tanrısallara dair gerçekleştirdikleri ile hemhâl olduklarında Allah’ı anlayabilecek varlık insandı.

Us ile bilmeye açık, hemhâl oldukları ile diğerini anlamaya açık olmanın duyarlılığında insan, Allah’ın varlık aynasıydı. Yeter ki fesat ve kan

dökmeye dair gerçekleşen her türlü zulümden ve varlık olarak değil de Allah'a idrakinde gerçekleşen muhalif olmaya dair ari, kendi olmayı Allah'ta bulabilecek yolda Allah ile hemhâl olabilecek anlam-duygu bağıntısında kendi olmayı bulabilsin. Özünde tanrısalların gerçekleşmesine dair birliği deneyimlemekte ve tür olarak farklı başkası olmakta yaşar iken tanrısalların çeşitlilikte ve en yüksek biçimde gerçekleştiği diyalektik oluştta insan yaratım gayretinde hem kendi olabilmekte hem de Allah'a ayna olabilmekteydi.

İnsan yaratılıyor olması sebebi ile varlık olarak ve hikmete gebe diyalektik oluştta hikmeti sebebi ile Allah'a muhalif değil, Allah tanımaz iradesi göstermek ile ruhsal ve idrak düzeyinde Allah'a gafil olarak yani ateist veya kafir olması sebebi ile Allah'a muhalifti. İstidadı kadarı ile hakikati yaşarken, hakikat kendisinden ilke belirlenimli tanrısallarda gerçekleşir iken insan, aslına kör ve kendisine yabancı olabilmekteydi. Kafirlik Allah'a ateist veya zalim olarak muhalif olmak anlamını taşıdığı gibi Allah'ın varlık gerçekliğinin idrakine anlayış olarak kör, örtük olmak anlamını da taşımaktaydı.

Ayrıca kafir; kendi gerçeğini görülen doğaya dair gerçekleşenler zemininde gerçekleştiğinin kanısında -inancında- olup, özde nur olup tanrısalların da sahibi olan Allah ile var olduğunun, Allah ile var olma sürekliliğine haiz gerçekleştiğinin idrakine örtük olana denir... ki diyalektiğe haiz hikmet açılımında kafir dahi olması gereken olarak yaratılıyor olsa da insandan istenen Allah'a kafir -muhalif- olması değil, Allah'ı bilen ve anlamaya çalışan olarak irfan -anlayış- sahibi iman ehli olmasıdır. İnsan için en yüksek mükafat -sevap- anlam, anlayış/ anlamak, anlaşılmasıdır. Anlam-duygu, anlam-irade vb. belirlenimlerde hemhâl olduklarında hâl sahibi olarak idrak sahibi olabilmektir.

Allah'ı anlayabilme olanağı ise hem felsefi hem de tasavvufi bir çaba içinde hikmet ve irfan bağıntısında hikmeti bilme ve anlam-duygu, anlam-irade belirlenimli hemhâl olup da deneyime dair olanları anlar iken irfan yani anlayış sahibi olmakta gerçekleşmesi gerekendi. Hikmet ussal olarak bilinmeye açık bulunan, irfan (gerçeğe dair derin anlayış

veya sadece gerçeği anlayış) ise hemhâl olmaya dair sonuçlarda, Allah'tan sonuç almalarda gerçekleşir iken birbirinden kopuk değil, olay-olgu-ilişki örüntüsünde bağıntısal gerçekleşmekteydi. Bunun içindi ki hikmet ve hemhâl içerikli de gerçekleşen irfan öğretisi birbirinden ayrı değerlendirilmemeliydi.

İnsan, ussa dair hikmete, pratiğe dair irfan seyrine duyarlı olduğu kadar Allah'ı anlamaya da açık olan bir varlıktı. Allah'a işlerinde hayret, şahsına hayran olduğu yönde de anlamaya açıktı. Allah'a iman ettiği ve muhabbet duyduğu kadar da anlamaya açıktı. Allah'a dair gerçekleşen duygular, Allah'ı anlamayı kolaylaştıran, olanaklı kılan olgulardı. Tanrısallar deneyiminde Allah ile hemhâl olduklarında Allah'ı anlayabilme olanağı vardı. Yeter ki deneyimlediklerini hikmet düzeyinde kavramlaştırarak apaçık anlaşılabilir kılsın.

İnsan; ayna olduğunun idraki kadar hemhâl olduğu Allah'ı anlayabilme olanağına haizdi. Kendi başına olmanın derin yalnızlığında yaratım ile yalnızlığın öldüğünü anlamış olarak yaratımın ne için olduğunu anlamak ile kalmayıp, derin deneyimi ile Allah'ı da anlamış olabilmekteydi. Yaratabiliyor olmanın heyecanı ile Allah'ın yaratım heyecanını derinden deneyimleyebilmekteydi. Diğeri ile ilişkide hitap-muhatap bağıntısında muhatap arayışının da ne için olduğunu anlayabilmiş olmaktaydı.

İnsan Allah'ı deneyime açık bulur iken deneyimledikleri dolayımında Allah'ı anlayabilme olanağına haiz yaratılmış olan varlıktı. Olmuş bitmiş değil, durağan sabit zamansallığı olan da değil, her an olup bitmekte yüklem almaya açık iken yaratıma açık olup değişen zamanların öznesi olan varlıktı. Kendi gibi yaratmayı, yarattıkça anlayabilir iken Allah'ı anlamaya açık varlıktı. Yeter ki "La ilahe illallah" izleğinde yaratıcı etkinliğe katılır iken Allah'a ayna olabilme olanağını, duyarlılığını, idrakini, emeğini yaratıcı çabada göstermiş olsun.

İşte yolun, insana dair böylesi bir yolculuğu da vardı. Yukarıda anlatıldığı kadar katmanlı ve çeşitlilikte çok yönlü ve çift yönlü

gerçekleşen varoluştaki çok yöntemli yolculuk kaçınılmazdı. Allah'ı anlayabilmek için dahi olsa adanmış ruhlar olarak var olmak elbet melek olmaktan dahi evlaydı.

Yolda gerçekleşenler senin için rahmettir. Elbet acılar, zorluklar, zulme -şiddete- maruz kalmalar, sevdiklerinden eksilmesi veya sevdiklerini yitirmek yolun ahkamına dair gerçekleşti. Her deneyim yöntemsel anlamda yolda olduğunun gerçeğini işaret etmekteydi.

Yolda yanlış veya doğruya dair öğrenme biçimimiz ise yalınkat tek biçimli düşünmeye sebep iken gerçeğe kör kılabilmekteydi. Yanlış-doğru, suçlu-suçsuz, haklı-haksız vb. değerlendirmeler yerindeliğine doğru olsa da söz konusu hakikatin gerçekleşmesi ise yanlış-doğru, suçlu-suçsuz, haklı-haksız arayışı içinde olmaya aşkın birçok gerçeklik açısından bakarak olay ve olguları değerlendirmek gerekirdi... ki söz konusu olay ve olgunun hikmet üzeri belirlenmiş nedensellikte, yerinde ve gerekliliğinde gerçekleşmesi ise gerçekleşeni yalınkat tek biçimli değerlendirmek en büyük eksikliğimiz veya yanlışımız olurdu.

Çocukluktan itibaren hak belirlenimlerine göre doğru-yanlış nutku ile değerlendirme melekesi kazandığımız için olsa gerek ki çok biçimli ve çok yönlü gerçekleşen hakikati farklı açılardan görmekten yoksun kalabilmekteydik. Olan biten de çok yönlü, çok anlamlı, çok gerçekli, çoklu bağıntılı gerçekleşir iken yalınkat tek biçimli düşünülmecekti olandı.

En basit örnek ile yaratım, varoluş kimsenin elinde değil, yaratıcı fail olan Allah tarafında gerçekleşir iken yani “La ilahe illallah” bağıntısında ayrı değil aynı da değil olmakta varoluş gerçekleşir iken ‘şeytanın şeytan olmaya dair günahı neydi’ gibi yalınkat tek biçimli sorular ile karşı karşıya kalmaktayız. Haksızlığa uğranmış bir olay karşısında veya zorluk içeren bir olay durumunda “Benim suçum ne” de denilebilir. Böylesi düşünme biçimi hikmetten uzak olup haklı-haksız, suçlu-suçsuz, yanlış-doğru diyalektik oluşunda ya veya ya da bakışımına haiz formel mantık gereği değerlendirmede bulunmaya sebeptir... ki söz

konusu katmanlı çoklu varlık durumu, çoklu varoluş biçimleri, çok anlamlılık, çoklu gerçeklik, çok yönlü ve çift yönlü varoluş ise yanlış-doğru, haklı-haksız, suçlu-suçsuz diyalektige haiz formel mantık biçimi, hakikati veya olan biteni hikmeti ile anlayabilmek için yetersiz kalmaktadır.

Elbette olgusal belirlenimlere göre yanlış-doğru yargısına ihtiyaç vardı. İlişkilerde haklı-haksız veya suçlu-suçsuz yargılarına da adalet ilkesi gereği ihtiyaç duymaktaydık. Ancak söz konusu hikmet ise olan biteni böylesi yalınkat tek biçimli değerlendirme eksikliğini aşmak olması gerekendi... Şeytan dahi şeytanlığında elbet haksızdı, suçluydu ama yaratıcı fail Allah'ın şeytan yaratma iradesinin ve yaratımının sonucu olarak gerçekleşmiş olmaktaydı. Öyle ise bu onu suçsuz kılmaktadır denilebilir. Bu durumda ceza da hak değildir de denilebilir. Şeytan olmak ve ceza elinde gerçekleşmeyen bir varlığı şeytan kılmak veya sonuçta cezalandırmak da Allah'ı suçlu kılar da denilebilir.

Başta suçlu şeytan iken “Beni azdırdın” ayeti gerçeğinden bakıldığında, suçlu Allah'tır diyenler dahi çıkabilir. Suçlu-suçsuz, haklı-haksız, yanlış-doğru değerlendirmesinde şeytan olgusunu ve ahlak biçimsel anlamda şeytan olma olayını hakkı gereği hikmeti ile değerlendirmiş olmayız. Diyalektik bir unsur olarak şeytanı olması gerektiği için yaratılmış olduğu gerçeğine hep kör bakarız. Söz konusu Allah'ın hikmet üzeri yaratımda bulunması ise yaratıcı fail olması sebebi ile şeytan dahi bir gayenin gerçekleşmesi aracı olarak gerçekleşir iken suçlu olarak değerlendirilecek değildir.

Söz konusu olan şeytanlığın veya şeytanlıktan dolayı gerçekleşen zulmün, kötülüğün bilfiil gerçekleşir iken vücut bulmuş olması ise şeytanlık veya kötülük araçsal olup hikmete bağlı gerçekleşendi. Amaç değil, araç olduğu içindi ki yaratıcı kötü veya suçlu olmak ile nitelenemezdi. Kimin suçlu olduğunun arayışında düşünceyi çıkmaz bir yola sıkıştırmak ise düşünmekten soğuttuğu gibi hikmete kör kılabilmekteydi. Hikmete dair bakabilir isek suçlu-suçsuz arayışından

uzaklaşmış olarak hikmet bakışımında olan biteni görme olanağını zaten yakalamış olmaktaydık.

İnsanın ilişkilerde anlam-değer yüklemli eylemlerinde, anlam-değer yüklemli olarak insan olabilmesi için ihtiyacı olan mücadelesinde şeytan olmazsa olmazdır... ki şeytan ile insanlaşmanın yolunda şeytanı yerinde ve gerekliliğinde okumuş oluruz. İnsan olmaya dair katkısı sebebi ile iyi ki de varmış dediğimiz dahi olur. Hikmet yanlış-doğru, haklı-haksız, suçlu-suçsuz yerine üçüncü veya daha fazla bakış açısı edinmiş olmanın ilmidir ki yalınkat tek biçimli düşünmekten insanı kurtarır.

Yanlış bulduklarımıza, haksız zannettiklerimize, suçlu kıldıklarımıza hikmeti gereği rahmet oldukları, yola dair deneyimin bir nesnesi oldukları, rahmete dair tanrısalların gerçekleşmesinin/ gerçekleşmesi gerektiğinin araçları oldukları vb. açılardan baktığımızda hikmetleri gereği yanlış değil, doğrunun azığı veya bir parçası olduklarını görmüş oluruz.

Sözüm yanlış anlaşılmasın! Elbette zalimlik; yanlış, haksız ve suçlu kılan eylemde gerçekleşendi. Adalet tanrısının gerçekleşmesinin aracı olmak ile beraber adaleti tesis etmek gerektiğinin de nesnesiydi. Ancak zalime merhamet değil, mazluma merhamet, zalime de kahhar olmak da yine insan dolayımında gerçekleşmesi gereken tanrısallardı... ki zulüm bize insan olmayı, soyda, ırkta, kariyerde, servette vb. değil, ilke gereği olması -tesis edilmesi- gerekende bulmamız gerektiğinin hikmetini hatırlatır. İnsanlığın zulümde öldüğü, ilkede canlandığı gerçeğini gösterir. Yerinde ve gerekliliğinde acı bir deneyim olarak tanrısallar ile vicdanda insan olarak vücut bulmamız gerektiğinin hatırlatıcı aracı olur. Varsa eğer zulme dair bir günahımız, özre - tövbeye- dair yeniden Allah ile kendi olmanın, insan olmanın gerçeğine dönmenin de nesnesi olur.

Hikmet metafizik yaklaşım teorisi ile olan biteni bir üst seviyede anlayabilmeliydik ama uygulamada adalet ve ilkeye -esasa- dair olması

gerekenler zemininde olması gerekenleri yapmalıydık... ki Allah yani hakikat sahibi bizden gerçekleşiyor olarak görünmüş olsun. Bir olay ve olgunun ne için olduğuna bağlı olarak nasıl gerçekleştiği ve ne olduğu hikmete dair olarak önemliydi ama esas ilkeyi yitirmeden bahşedilmiş gerçekliği hakkı gereği hak ederek deneyimlemek, hakikate ilkeler anlamında tanrısalların gerçekleşiyor olmasında emek sahibi olarak katılmak da insan olmanın -varoluşun- gereği olan hikmettendi.

Yolda yanlış-doğruya uğramak da vardı. Hikmet bakımında ve olması gerekenin tesis edilmesinde üçüncü veya daha fazla olanağına uğramak da vardı. Yaşananların sonuçları olan evren oluşu içinde her canın kazandığını eksiksiz bulması, kendisi ile hesaplaşması, adaletin er ya da geç bir biçimde gerçekleşiyor olması da vardı. Suçlular aramak yerine hikmetten bakmak da vardı. Kötü olmak yerine, rahmet olmak da vardı. Adaletin tesis edilmesi de hikmetten olsa da olan biteni hakkı gereği anlam yüklemine göre bilmek, anlamak ve temaşa etmek hakikat ve marifet seyrine dahildi.

Adaletin tesisinde önemli olan ise emsal teşkil eden uygulamaları esas almaktan daha çok hukukun evrensel esaslarını esas almaktı... ki fırsat eşitliği, iktisadi adalet, hesap verilebilirlik, denetlenebilirlik, tekelleşmeye müsaade etmeden tam rekabet ortamının sağlanması ve halkın yararına denetlenmesi, yaşananların sonuçları olan hak edişlerin tesisi, yaratıcı emeğe dair hak edişlerin güvence altına alınması, toplumsal ortak menfaat -selamet- konu olduğunda hak edişlerin vergilendirilmesi, söz konusu ceza ise caydırıcı olması ve cezayı hak eden davranış ve uygulamalardan dönme olanağı var ise insan kazanımının olanaklarının değerlendirilmesi gibi esaslar, hukuki anlamda adaletin tesisi öncelikli olan en temel prensiplerdi.

Söz konusu ceza ise cezayı hak eden her kişi, cezayı gerekli kılan eylem ve uygulamaların sonuçlarının sorumluluğunun yüklenicisidir. Olayların biricik gerçekleşiyor olması sebebi ile de esaslar çerçevesinden çıkmadan yargıya dair inisiyatifler zaten olması gerektir.

Önemli olan kişilere veya gruplara göre değil, esasa göre karar yönetmenliği oluşturmak ve uygulamaktır. Böylece adalet, tanrısalların gerçekleşmesinin tesis edildiği zemin olarak hakikatin gerçekleştiği bir ilke, adalet esasına bağlı gerçekleşen hukukta da hakikatin gerçekleştiği zemin olan alan olur. Bu anlamda İslam fıkıhı da emsal teşkil eden uygulamalar seviyesinden hukukun esasları ile temel edinmiş olarak tarihsel gelişim anlamında yeni bir düzeye taşınmalıdır. Zaten Kur'an perspektifinden hukuka bakıldığında hukukun esaslarını içeren mesaja ve anlatıya haiz olduğu görülecektir. Uygulamada emsalden esasa geçerek, emsalleri esasa göre değerlendirdiğimizde daha doğru yargılara varacağımız kesindir.

Hukuka dair yukarıda belirtilenlere dikkat edilecek olunur ise felsefi olarak esasa bağlı her uygulama yöntemsellik içermektedir. Esasa bağlı yöntemsellik, olması gerekenlerin gerçekleşmesi dolayımında hakikati deneyimliyor olmanın olanağını sunmaktaydı.

Adaletin tesisi şariat -hukuk- mertebesinde bir talep iken hikmet bakışımı hakikate göre olan biteni değerlendirebilme yetisi kazanılmasıyla gerçekleşmekteydi. Adalet şariat mertebesinin esası iken hikmet hakikat mertebesinin esasıydı. Böyle olmak ile beraber adaletin tesis edildiği oluş içinde hakikat tanrısalların gerçekleşmesine, tesis edilmesine bağlı olarak görünüş bulmaktaydı. Adalet, hakikate göre nasıl yaşanması gerektiğinin esası iken hikmet hakikati nasıl müşahade etmek gerektiğinin ilmiydi. Bu anlamda tevhid ilmi, erek ve nedensellik ilmi hikmetin gerçekleşme belirlenimleriydi.

Her ne gerçekleşmekte ise "La ilahe illallah" anlamına haiz gerçekleşmekteydi. Yani yaratıcı fail olan Allah'tır içeriğinde gerçekleşmekteydi... ki Allah'ın bizler üzerindeki yaratıma dair hükümü seçim ve gerçekleştirdiklerimiz dolayımında vücut bulmuş olmaktaydı. İsteyen artık kendi isteği ve gerçekleştirdikleri dolayımında şeytanlığa ve kötülüğe veya veliliğe ve rahmete yol tutabilirdi. Anlam-değer yüklü kendi olmaya dair hüküm, kendi seçim ve gerçekleştirdikleri dolayımında gerçekleşmekteydi.

Yol hikmete dair seyir edildiğinde olan biten yerindeliliğinde ve gerekliliğinde görülmüş olarak değerlendirilebilmekteydi. Yeter ki yanlış-doğru, haklı-haksız, suçlu-suçsuz, kötü-iyi yalınkat diyalektik belirlenimli ve formel mantık çıkarımlı düşünmeyi, hikmete dair çoklu gerçeklik perspektifinden düşünüyor olarak aşabilelim. Böylece yol; yanlış-doğru, haklı-haksız, suçlu-suçsuz ayrışımında çatallanmadan ve takılı kalınmış ayrışımarda kalınmadan, hikmeti ile seyir edilmeye devam edilen olur.

Yolda derde uğramak da vardı. Derdin yaratıcısı, dermanını yaratan da Allah'tı. "La ilahe illallah" idraki ile iman tam ise kaynağından itibaren derde derman aramak olması gerekendi. İman kati ise ölüm korkusu, kaygı bozukluğu, depresyon, her türlü travma aşılabilirdi. Bedene dair hastalıklar vb. ne var ise iman sınavın bir parçası olmak ile kalmayıp Allah'a ulaşabilmenin bir aracı olarak değerlendirilebilirdi. Hastalığı aşmanın kati imanda karşılığı olduğu gibi hastalığı rahmetten bilip Allah'a iman ile tutunanlar Allah'a ermenin başka bir yolunu bulmuş olmaktaydı. Sonuç ölüm ise Allah kulunu, kulu da Allah'ı bekler.

Dünya ölümlü yurttu. Cehennem ölümün tekrar tekrar daim kılındığı yurttu. Cennet ise ölümsüzlük yurduydı. "La ilahe illallah" da ölümsüzlere yazılmanın talim yoluydu.

Ölmemek için ölmek gerek. Ölüm, ölümün öldürülerek sonsuza açılan yolculuğun başlangıcıydı. Yaşamın sürekliliğinde yolculuk, ölüm ile bitmekte değil, dünyadaki deneyimlerin sonuçlarının deneyimleneceği yeni bir yola taşınmış olarak devam etmekteydi.

Allah'ın yaratım etkinliğinde kaotik bir evren değil, zamansal varoluş eşiklerinde amaç, erek, sonuç belirlenimli varoluş gerçekleşmekteydi. Kaotik denilen ile insan ilmine belirsiz kalan için ifade ediliyor iken katmanlı yaratım bağıntısında hikmete dair zamansal varoluş eşiklerinde ölçülendirilmiş gerçeklik olarak gerçekleşen her olgu kaotik olmayan olay bağıntısında yaratılmış olarak gerçekleşmekteydi. Yaratım söz konusu ise kaotik görülen veya tespit edilen her ne ise

kaotik olmaktan uzak sonuç ilmine göre bir ereğin parçası olarak gerçekleşmekteydi.

Böylesi varoluşta söz konusu akıbet/ ahiret -sonuçlar- ilmi ise yaşamın sürekliliği ve hikmete dair yaratım ilminde yaratımı öznel olarak belirli kılan etkenlerden olan irade en temelde dikkat edilmesi gereken olguydu. Varlıkta gerçekleşme erki, öznelliğe içkin gerçekleşme iradesi olarak gerçekleşir iken varoluş iradeye içkin gerçekleşiyor bulunmaktaydı. Potansiyellerin gerçekleşme iradesi nesnelere yönelik gerçekleştğinde çokluk içinde irade tercih belirlenimli gerçekleşmekteydi... ki potansiyelin gerçekleşme sınırları ve nesnesine yönelik gerçekleşen irade sınır belirlenimli gerçekleşse de çokluk içinde ve yüklem almanın sınırsızlığında irade sınırsızca gerçekleşebilmekteydi.

Varoluş iradeye haiz gerçekleşir iken iradenin yüklem almaya açık sınırsız gerçekleşme olanağında irade, diğeri dolayımında sınırlandırılması gerekendi... ki söz konusu çokluk içinde diğeri ile var olmak ise diğeri dolayımında iradenin sınırlandırılması, öznelliğe haiz varlığı terbiye varlığı yapmaktaydı. Terbiye varlığı olmak; irade yönetimi, iradeye bağlı gerçekleşen ilişki yönetimi, ilişkilere bağlı gerçekleşen olay yönetimi, olaya bağlı gerçekleşen olgu yönetimi anlamını da taşımaktaydı.

İrade yönetimi öz denetim/ öz kontrol anlamını da taşır iken vicdan öz denetim melekesi olarak usun, diğeri dolayımında iyi, doğru, hak, hakkaniyet ilkeleri gereği işlevsel biçimiydi. Diğeri dolayımında diğerini varlığına rahmet bilmek, diğerine rahmet olmak ve hak olanı gözetmek ilkenin değer biçimsel kılınıyor olması anlamını taşır iken vicdan; eylem kritik olarak usun öznel yaratımın nesnesi kılınan melekesi olarak gerçekleşmekteydi. Diğeri dolayımında ilişkilerde gerçekleşmesi olanaklı olan irade terbiyesi veya irade yönetimi -kontrolü- karakter ve kimlik biçimsel olarak vücut bulmanın olanağı olmaktadır... ki kişinin olgun karakter ve kimlik kazanımı vicdan ile irade terbiyesi sonucunda olanaklı olabilmekteydi.

Vicdan kazanımı için gerekli olan iyi, doğru, hak ve hakkaniyete dair değerlerin kazanımıydı. İlkeye dair değer kazanımına bağlı olarak eylemler de anlamsız değil, değere bağlı gerçekleşir iken anlam yüklü gerçekleşmiş olmaktaydı. Değer olarak gerçekleşir iken karakter ve kimlik biçimsel olarak vücut bulmanın, özneliği karakter ve kimlik biçimsel olarak bilfiil olarak görünüşe taşımanın da olanağıydı.

Değer biçimsel gerçekleşen vicdan us olanağında rahmet, kendiliğin yaratılıyor olmasına ölçü kılınıyor olmasında gerçekleşmekteydi. Rahmet; kendiliği diğerine göre sürekli bir ilişki -irade- yöntemine bağlı olarak karakter/ kimlik biçimsel olarak yaratıyor olabilmenin olanağıydı. İradeye içkin irade biçimsel gerçekleşen ilişkilerin sürekliliğini, sürdürebilirliğini, yönetilebilirliğini ve diyalektik oluşa aşkınsal yeni bir aşamaya taşınmasını olanaklı kılan en temel ilke rahmetti.

Adalet, hak, hakkaniyet, iyi, doğru, rahmetin belirlenimleri olup rahmet, ilkenin genele yaygın tesis edilme biçimi olarak gerçekleşmekteydi... ki irade; nesnelere bağlı olarak değişen yüklem almanın sınırsızlığında, sınırsız gerçekleşme olanağında rahmet ile sınırlandığında güzel ahlak yani erdem ve tanrısal isimler ile karakter bulmuş olarak kendiliğin vücut bulmasının en temel olanaklarındandı. İrade, anlam, duygu, değer, haz vb. yüklemelerde kendilik, öznesi ve nesnesi kendi olduklarında (irade, anlam, duygu, değer, haz) karakter ve kimlik biçimsel olarak bilfiil vücut bulmaktaydı. Özde biçimsiz olan kendilik -ben-, yüklem aldıklarında biçim kazanmış olarak vücut bulmaktaydı.

Değişen yüklem almaların nesnelerinde sınırsız gerçekleşen iradede kendilik tüketilir iken terbiye edilmiş iradede kendilik hep yeniden kendi olmaktan yana mutmain olmakta bulunmaktaydı. Kendinden mutmain olmanın verdiği huzur, ilke gereği olmanın verdiği özgüveni olanaklı kılmaktaydı. Yaşananların sonuçları olan bir evren oluşu içinde

geleceğe dair selametin, başka bir deyişle de geleceğe dair öngörülü olmanın olanağı, irade terbiyesinden geçmekteydi.

Yol; iradede terbiye oldukça kişinin özünde derinleşmesi, karakter biçimsel var olması, diğeri ile ilişkilerde kabule dair genişlemesi olanaklı olardı. “La ilahe illallah” da iradeyi imana haiz terbiye etmenin üst ilkesiydi. Söz konusu Allah’ın varlığı ve yaratım ise kaotik varoluştan bahsedilemezdi. Yüklem almaya açık oluşta iradenin sınırsız yüklem alıyor olmakta gerçekleşiyor olmasının erek biçimsel olarak rahmette terbiye buluyor olması, sınırlandırılıyor olarak yönetiliyor olması olanağı vermektedir... ki bu da öznel anlamda kaotik olmaktan uzak varoluşun üst ilkeye göre yaratım oluşunda biçimlendiğini göstermektedir.

Söz konusu Allah ise rahmeti kendine farz yani zorunlu (olmazsa olmaz) ahlak kılındı... ki “La ilahe illallah”, kaotik olmaktan uzak, öznelliğin, tanrısal kendiliğin ilke gereği Allah üst ilkesinde karakter içerikli kimlik biçimsel biçimlendiğini göstermektedir. Söz konusu yol ise Allah olmanın yolu da yaratıcı olmaktan, rahmeti bilfiil tesis etmekten geçmekteydi. Yol, Allah için rahmete uğramak olduğu içindi ki yarattıkları rahmete uğramadan Allah’a yol bulmakta değildi. Bu anlamda yol, iradenin terbiye edildiği tanrısallara tekâmül etmekte Allah’a yükseliyor olmanın yoluydu.

Ben olan...

Yerde, göklerde arardım
Can içinde canmışsın
Onda bunda arardım
Ben olan benmişsin.
Öteler denileni tükettiğimde
Mesafeleri yitirdiğimde
Kulundan uzak değil
Özde olan yârmışsın.
“Ol” dediğin emrin vücud bulduğu seyrinde
Sana dair ne varsa mertebeler seyrinde
Zamana, mekâna dair varoluş seyrinde
İkiliğe dair her gerçekleşende
Ötelerde değil
Can içinde canmışsın.
Verdiğin aşkın her nefesinde
Dökülen her damla gözyaşı incisinde
İkilikten öte pir nefesinde
İnsandan gayri olmayan seyrinde
Ben olan benmişsin.
